

ЛЕОНІД
ЛІБОВ

A. Tinsoberry

Бібліотека поета

ЛЕОНІД
ПІБОВ

*Байки
і вірші*

*Радянський письменник
Київ-1959*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

*М. П. Бажан, О. Є. Засенко, С. А. Крижанівський,
А. С. Малишко, М. Л. Нагнибіда, Л. М. Новиченко,
Л. С. Первомайський, М. Т. Рильський, П. Г. Тичина.*

*Упорядкування, вступна стаття
і примітки*

Б. М. Гур'єва

ВІД УПОРЯДНІКА

В основу цього видання покладено тексти двотомного ювілейного видання творів Л. Глібова, виданого 1927 р. Державним видавництвом України, упорядники якого широко використали втрачені нині рукописи та інші першоджерела.

В примітках також частково використано матеріали вказаного двотомника.

Українські байки та вірші Л. Глібова подані майже повністю (байки дані всі), а з дитячих творів та російських віршів зроблено вибір, який відповідає характеру нашого видання. Для більш повного ознайомлення з цією частиною літературної спадщини поета, а також його драматичними та прозовими спробами відсилаємо до згаданого повного видання: Леонід Глібов, Твори, Том I — II. Державне видавництво України, 1927 р.

ЛЕОНІД ІВАНОВИЧ ГЛІБОВ

I

Видатний український письменник Л. І. Глібов розпочав свою літературну діяльність ще за життя Т. Г. Шевченка, продовжував її одночасно з Марком Вовчком, І. Франком, П. Мирним, С. Руданським та іншими українськими письменниками XIX століття і завершив в роки, коли вже лунали молоді голоси Лесі Українки, М. Коцюбинського, творчість яких тісно пов'язана з пролетарським періодом революційно-визвольного руху в Росії. Життя Глібова було сповнене напруженої творчої праці, щирого прагнення допомогти трудящим людям «живим словом правди і просвіти».

Письменникові не раз довелося зазнати утисків, переслідувань з боку самодержавно-кріпосницької реакції. Як згадує один з сучасників, після видання горезвісного валуєвського циркуляра про заборону українського друку, куратор Київського навчального округу Ширинський-Шихматов наказав знищити значну частину тиражу байок Глібова, призначеного для шкіл, «як шкідливе видання, яке не повинне мати місця в народному училищі».

Проте популярність байкаря зростала. Твори Глібова розповсюджувались в численних списках, оскільки

тираж видань виявився недостатнім. Цікаво, що спроба широко відомого вже на той час письменника перевида-ти в 1889 р. свої байки викликала рішуче заперечення цензури саме тому, що «автор излагаемые им события приспособляет к характеру малороссийской жизни».

Лише в роки радянської влади твори Глібова стали надбанням мільйонів трудящих. Зокрема в 1927 р., до 100-річчя з дня народження Л. І. Глібова, було видано повну збірку його українських творів, де вперше зібрано і опубліковано також російські прозові та поетичні твори. Кращі байки і ліричні поезії Глібова, надруковані окремими збірками і в шкільних хрестоматіях, здобули широку популярність в народі.

II

Леонід Іванович Глібов народився 4 березня (21 лютого ст. ст.) 1827 р. в с. Веселій Поділ, Хорольського повіту на Полтавщині, в родині управителя маєтків магнатів Родзянків. У цих магнатів у різний час бували О. С. Пушкін і Т. Г. Шевченко і говорили про них як про самодурів-кріпосників.

Про одного з Родзянків, Аркадія, О. С. Пушкін, який добре знав його ще по Петербургу і заїжджав до нього, повертаючись з Одеси до с. Михайловського в 1824 р., писав як про самовладного і розпусного поміщика, а Т. Г. Шевченко пізніше в своєму щоденнику згадав про цього ж «отвратительного старичишку» як про «сального стихоплета», розбещеного кріпосника, естета-реакціонера.

В маєтку Порфирія Родзянка в с. Горби, Кременчуцького повіту, куди батько переїхав по службі, минуло раннє дитинство Глібова. Тут він був свідком неймовір-

них знущань і утисків, що їх зазнавали кріпаки від свавільного поміщика.

Початкової грамоти Глібова навчила його мати, культурна і освічена жінка. В 1840 р. він вступає до Полтавської гімназії.

В 1847 і виходять з друку «Стихотворения Лео-нида Глебова», в яких молодий автор виявив неабиякий поетичний хист. Ці твори ще несуть в собі явні сліди наслідування Пушкіна, Лермонтова, Кольцова.

На формування світогляду молодого поета особливо вплинув Шевченків «Кобзар», який глибоко схвилював його палким співчуттям до знедолених і скривджених, багатством та чарівною красою поетичного слова. Перебуваючи в гімназії, Л. Глібов зближується з групою місцевих українських літераторів, зокрема з поетом-романтиком Афанасьєвим-Чужбинським. Поряд з творами Шевченка він з захопленням перечитує «Малороссийские сказки» (байки) Є. Гребінки.

Захворівши, Л. Глібов змушений був залишити гімназію. Після одужання і невдалої спроби вступити на медичний факультет Київського університету, він вступає в 1849 р. до Ніжинського ліцею вищих наук князя Безбородька. В цьому учбовому закладі в свій час навчалися М. Гоголь і Є. Гребінка.

З 1855 р. Л. І. Глібов, по закінченні ліцею, працює викладачем історії та географії в дворянському училищі в м. Чорному Острові, Подільської губ., звідки в 1859 р. переходить на посаду викладача географії в Чернігівську чоловічу гімназію. Як вчитель Глібов був активним прихильником демократичної педагогіки М. І. Пирогова, користувався популярністю серед учнів.

Ще в 1853 р. в «Черниговских губернских ведомостях» з'явилися перші українські байки Глібова, здебільшого вільні переклади з Крилова. В ці ж роки він пише

українською російською мовами ряд ліричних віршів в дусі пісенно-романтичної поезії 20—40 рр. XIX століття.

В 1861 р. Петербурзі починає виходити журнал «Основа». Хоч напрямок цього журналу був ліберально-буржуазний, та оскільки в той час він був єдиним періодичним виданням українською мовою, в ньому були надруковані і деякі твори Шевченка та Марка Вовчка. Тут було опубліковано також кілька поезій С. Руданського. Л. Глібов друкував у «Основі» не тільки нові свої твори, але й передруковував соціально загострені байки, написані ще на початку 50 рр. опубліковані вперше в «Черниговских губернских ведомостях».

Журнал «Основа» виражав політичну лінію так званих «громад», які виникли в ряді міст Росії і України в 50—60-х роках. Переважна більшість членів цих «громад» провадила культурно-просвітницьку діяльність в межах, дозволених кущими урядовими реформами, з цілковитою лояльністю щодо «властей предержащих». Лише окремі учасники їх займали демократичні позиції вносили своєю пропагандистською діяльністю деяку активність в сонну атмосферу ліберального руху.

Ще в 50-х роках в Чернігові виникає такий гурток з місцевої інтелігенції. В цьому гуртку активну участь бере і Глібов з дружиною. Зокрема він з запалом береться за здійснення «слишком смелой мысли», як зауважував сам поет,— організації періодичного видання українською мовою. В одному з листів тих днів Л. Глібов аргументував необхідність такого видання не лише потребою «иметь печатный орган общественной жизни и деятельности» в самому Чернігові, а й тим, що далеко не всі були задоволені журналом «Основа», редагованим Кулішем і Білозерським.

Внаслідок зусиль Глібова з липня 1861 р. починає

виходити щотижнева газета «Черниговський листок» російською і українською мовами, яка, судячи з передової першого номера, мала бути швидше літературним органом, ніж газетою в звичайному розумінні цього слова.

За задумом письменника, програма «літературного відділу» охоплювала «небольшие рассказы, стихотворения на великорусском и южнорусском языках, путевые заметки, очерки из народного быта, анекдоты, сцены, юмористические заметки, эпизоды из охотничьей жизни и т. п.».

Хворому на очі Л. І. Глібову доводилось перемагати значні труднощі, зв'язані з виданням газети (в основному брак коштів і постійних співробітників), самому бути і редактором, і коректором, і найдіяльнішим співробітником «Черниговского листка». Робота в газеті була по суті безкорисною. Прибутки від видання її не покривали навіть вартості паперу та друкарських витрат.

Перу Л. І. Глібова в «Черниговском листке», що виходив з тривалими перервами в 1861—1863 рр., належать майже всі передові (під назвою «Новости, вести и слухи»), чимало фейлетонів на громадські теми, кілька театральних рецензій (переважно про вистави місцевого драматичного гуртка) і цілий ряд прозових і поетичних творів російською та українською мовами, які друкувалися здебільшого під псевдонімами: «П. Соин», «Ив. Кенер», «Простодушный».

«Черниговський листок» висвітлював питання громадсько-культурного життя України того часу, подекуди викривав зловживання урядової адміністрації, ставлячись з неприхованою симпатією до селянства, яке після реформи 1861 р. дістало «голодну волю».

Цікаво, що в одній з передових статей давалися відомості про О. Герцена — видавця славнозвісного «Колокола»,— ім'я якого в той час було заборонено згаду-

вати в пресі. В ній наводилась характеристика «Колокола» саме як органу, викриваючого «преступные действия частных лиц и сановников в нашем отечестве». Л. І. Глібову неодноразово доводилось давати місцевій владі підписки про прийняття «к сведению и исполнению» заборони друкувати статті на «небезпечні» теми, «статті о праве будто бы собственности крестьян на землю». Обставини життя в «губернском хуторе», як іронічно називав Глібов Чернігів, коли «недріманне око» місцевої адміністрації пильно слідкувало за проявами «вільнодумства», часто примушували письменника вдаватись до алегорій, прозорих натяків там, де мова йшла про важливі громадські проблеми.

Проте письменник знаходив шлях сказати правду про вороже байдухе ставлення пануючих верств до інтересів народу, висловити своє співчуття жертвам панської сваволі.

В «Заметках простодушного» («Черниговский листок», 1861 р., № 4) він з обуренням розповідає про держиморду-пристава, який знущується з розсильного Черв'яка, про злодія-смотря, який обкрадає хворих та інвалідів, але одержує... орден Станіслава. Вдаючи, ніби мова йде про невідому місцевість, де відбуваються ці неподобства, автор насправді говорив про чернігівські справи. Його зауваження, ніби в Чернігові «каждый идет назначенной ему стезею тихо, спокойно», де в судах не крадуть, де існує справедлива адміністрація і сердечне піклування отців духовних про свою паству, є не що інше, як тонка іронія.

Вияв свого критичного ставлення до дійсності у вигляді іронізованої розповіді благонаміреного громадянина — улюблений сатиричний засіб письменників-різночинців, зокрема поетів «Искры». До подібного засобу вдався Глібов і в цікавій статті «Не все предсказания

сбываются... («Черниговский листок», 1863 р., № 2). В ній розповідається про побоювання «некоторых» за «младенствующий народ, лишенный отеческого руководства помещиков» після реформи 1861 р., про страх їх перед «слушним часом» — вибухом народного гніву. «19 февраля (день оголошення реформи. — Б. Г.) прошло так благополучно, будто его и совсем не бывало», іронічно зауважує Глібов. В цій же статті висувається вимога реалістичного зображення дійсності, створення живих, переконливих образів селян в художніх творах.

Л. Глібов активно підтримував в газеті прогресивні заходи М. І. Пирогова щодо створення недільних шкіл для народу з навчанням на рідній мові, вважаючи, що вони «составляют одно из действительнейших средств распространения грамотности в кругу простого народа, в поте лица добывающего себе насущный хлеб». («Черниговский листок», 1861, № 1). На авторитет М. І. Пирогова посиляється письменник і в статтях про жіночу освіту.

Уважно стежачи за діяльністю місцевого театру, Л. Глібов виступає проти низькопробного репертуару з п'єсок, «сшитых на французский лад». «Отчего бы не сыграть на черниговской сцене какую-нибудь из пьес Островского, хоть, например, «Не в свои сани не садись»?» запитує він («Черниговский листок», 1862 р., № 1).

Нема потреби перебільшувати радикальність «Черниговского листка», який, в основному, відбивав помірковану програму місцевої інтелігенції. Але є цілком достатні підстави твердити про вплив значної частини матеріалу газети на поглиблення реалізму Л. Глібова, на підсилення сатиричності його байок. Після закриття журналу «Основа» в Петербурзі «Черниговский листок» з жовтня 1862 р. до серпня 1863 р. залишався єдиним

періодичним органом українською мовою в усій Росії. Він вийшов за вузькі місцеві рамки, мав своїх читачів на Поволжі і в Польщі, на Кавказі в Криму. Поряд з Л. Глібовим, який вміщував в газеті твори російською і українською мовами, в ній співробітничали й інші письменники та фольклористи.

Розправою царизму з Чернишевським, Писаревим, Михайловим та іншими представниками різночинної революційно-демократичної інтелігенції в Росії, придушенням польського повстання в 1863 р. та іншими реакційними заходами розпочинається нова смуга жорстоких поліцейських утисків і репресій, викликаних страхом пануючих верств перед наростанням революційного руху в країні.

В Чернігові заарештовують члена таємної революційної організації «Земля і воля» землеміра І. О. Андрущенко, учасника згадуваної місцевої «громади» пов'язаного з герценівським «Колоколом». Під час арешту в І. О. Андрущенко було знайдено привезену з Петербурга нелегальну літературу (прокламації, журнали «Колокол», «Полярная звезда», твори Герцена, Фейєрбаха та ін.), а також листи Л. І. Глібова, в яких губернатор вбачав прояв «бессознательной, но безусловной ненависти ко всем, кто выше и богаче его» (Глібова. — Б. Г.). Нелегальна література, привезена І. О. Андрущенко, розповсюджувалась серед солдатів, що викликало особливе занепокоєння серед чернігівських «градоправителів».

В своєму рапорті на ім'я жандармського III відділу губернатор підкреслював, що Л. І. Глібов «находится в самых интимных отношениях» з людьми, «задумавшими проводить противоправительственные мысли под личною распространения малороссийской грамотности», і зазначив, що «дальнейшее оставление Глебова не только

в званні учителя гімназії, но і в Чернігівській губернії положительно вредно». За таємним наказом з Петербурга в Л. Глібова проводять безрезультатний трус, шукаючи листів І. О. Андрущенка, які, як вважав губернатор, Л. Глібов встиг знищити. Згодом письменника звільняють з роботи і встановлюють за ним поліцейський нагляд (знятий лише 1868 р.). У цьому ж 1863 р. окремим наказом міністра внутрішніх справ Валуєва було заборонено «Чернігівський листок», і Глібов змушений був переїхати в м. Ніжин до свого тестя.

Перебуваючи в близьких стосунках з І. Андрущенком, Л. І. Глібов був, напевно, знайомий з революційною літературою, яку той привозив і пропагував. Незважаючи на всю поміркованість поглядів письменника, це знайомство не могло не мати свого впливу на формування соціальних симпатій і антипатій автора байок, які зручні були, за висловом Крилова, саме тим, що в них сувору істину можна було говорити «напіввідверто».

В умовах складної громадсько-політичної боротьби 60-х рр., які ускладнювались особисто для Глібова ще й тим, що вся його діяльність відбувалася в невеликому місті, віддаленому від основних політичних і культурних центрів країни, на формування світогляду письменника, його естетичних поглядів плідотно вплинули ідеї демократично-різночинної «спадщини» 60-х років», її «...палка ворожість до кріпосного права і до всіх його породжень в економічній, соціальній і юридичній сфері», «палкий захист освіти, самоврядування, свободи», «обстоювання інтересів народних мас, головним чином селян (які не були ще цілком звільнені або тільки звільнялися в епоху просвітителів)...»¹.

Проте Глібов зазнав впливу і буржуазно-ліберальної

¹ В. І. Ленін, Твори, 2, стор. 453—454.

ідеології. Цей вплив виявився зокрема в запереченні засобів боротьби, що їх пропагували революціонери-різничинці.

Письменника не покидало ілюзорне уявлення про можливість мирного подолання класових суперечностей і соціальної несправедливості (так яскраво реалістично відображених в його кращих творах), сподівання на встановлення зневажених експлуататорами прав трудового народу саме «тихою правдою доброго слова», «щастям просвіти» (вірш «Благання», 1890 р.).

Позбавлений роботи, Глібов потрапив у матеріальну скруту. Спроби співробітничати в різних періодичних виданнях, зокрема в «Особых прибавлениях» до «Черниговских губернских ведомостей», не давали бажаних наслідків. Майже через два десятиріччя поет з іронією згадував про «шелест благородный» цих «особых прибавлений», які, звичайно, не могли створити для поета-реаліста широкої аудиторії читачів. До цих незгод прилучилось і родинне горе — смерть дружини. Все це негативно відбилось на літературній діяльності Л. Глібова, який писав у ці роки в одному з листів, що «всякое творчество гложет, притаясь в потемках души, боясь неласкового мира».

Лише наприкінці 1867 р. йому пощастило влаштуватись завідувачем земської друкарні в м. Чернігові. Численні спроби близьких до поета людей дістати дозвіл на видання української газети залишались безрезультатними (в 1865, 1873 і 1875 рр.). В 1870—80-х рр. Л. Глібов публікує ряд російських поезій «на злобу дня», невеличких книжок-«метеликів» за підписом «Капитан Бонвиван». В них крізь жартівливу оболонку часто пробиваються влучні зауваження, що свідчать про пильну увагу автора до громадсько-літературних подій.

Навколо Л. І. Глібова, на його літературно-мисте-

цьких бесідах-«четвергах», групуються літературні і театральні сили м. Чернігова. Зокрема, старіючий поет тепло привітав перші успіхи на сцені талановитої Марії Адасовської, пізніше відомої під ім'ям Марії Заньковецької. З 1889 р. Л. Глібов зв'язується з галицькими періодичними виданнями, вміщує свої твори в журналах «Зоря» «Дзвінок». За останні чотири роки свого життя письменник створює українською мовою вдвоє більше, ніж за весь попередній час.

Наприкінці 80-х рр. Л. І. Глібов зовсім осліп. Популярність його безперервно зростає, він доживає свої останні роки оточений теплою увагою народного читача. Це була нагорода за роки поєвоірянъ і важкої праці. В 1891 р. було відзначено п'ятдесятиріччя творчої діяльності письменника. Відповідаючи на одне з привітань, Л. Глібов охарактеризував свій життєвий шлях як служіння народові:

Я всей душой моей люблю отчизну нашу
И, как Сократ, всегда желал служить стране.
И правде предан был..., но, как Сократу, мне
Фортуна поднесла нерадостную чашу.

Ще за п'ять днів до смерті поет диктує свій останній твір — байку «Огонь і Гай».

Помер Л. І. Глібов 10 листопада (29 жовтня ст. ст.) 1893 р., на 66 році життя, від астми і хвороби серця. Поховано його в Чернігові, де він прожив половину свого життя.

На похороні Л. І. Глібова з теплим прощальним словом виступив відомий український поет В. Самійленко:

... І от замовк твій глас, погас огонь ясний.
Що в темному світив околі..
Але не вмере поет у пам'яті людській.
Згадаєм ми тебе в недоленъці лихій
І в кращій час нової долі!

Крім 107 байок, Л. І. Глібовим написано українською мовою понад 40 пісенно-ліричних творів, кілька десятків віршованих загадок та відповідей на них, п'єсу «До мирового».

Разом з цим Л. І. Глібов написав багато творів російською мовою, замовчуваних в свій час буржуазними націоналістами.

Він любив і знав російську літературу, російський фольклор і вважав, що, «вникая в красоты современного русского языка, мы вправе гордиться его богатством, гибкостью и полнотою... Ни один из европейских языков не может сравниться в богатстве звуков, разнообразии форм с нашим отечественным языком».

III

В творчості Л. Глібова найважливіше місце посідають байки, які І. Франко вважав «головним титулом заслуги сего талановитого поэта». Байка, що її сліди зустрічаються ще в найдавніших пам'ятках руського письменства, зокрема в літописах, своїми жанровими особливостями була найтісніше зв'язана з народною творчістю і незмінно користувалась широкою популярністю. Белінський цілком слушно зазначав, що «байка тому мала на Русі такий надзвичайний успіх, що народилась не випадково, а внаслідок нашого народного духу, який страшенно любить баєчки і застосування».

На Україні байка мала значну історію і до Глібова. І якщо під пером Г. Сковороди вона ще мала алегорично-повчальний характер, нагадуючи «притчі» Сумарокова, то вже такі поети, як П. Гулак-Артемівський, В. Забіла, Л. Боровиковський, часто надають їй соціального звучання, вводять в неї побутовий матеріал, елементи

національного гумору, використовуючи фольклор (казки, прислів'я).

Талановитим попередником Л. Глібова в створенні реалістичної байки був Є. Гребінка. Його байки, відзначені О. Пушкіним, були написані напролюд живою, емоційною народною мовою. Вони створювались на основі народної тематики і були звернені до життя сучасного суспільства з його соціально-побутовими вадами.

Реалістична байка на Україні зароджувалась і розвивалась також під благотворним впливом великих реалістичних традицій російської літератури тих часів, зокрема під впливом геніального байкаря Крилова, який один з перших надав традиційній класичній байці реалістично-життєвого змісту, вивівши її, за влучним виразом одного з сучасників, з палацу «на площу», тобто в народ.

Звернення Л. Глібова до жанру байки було зумовлене конкретними історичними обставинами, в яких йому довелося жити і творити. Жанр байки вабив письменника ~~своїми викривальними~~ можливостями, загальнодоступністю, що сприяло реалізації просвітительсько-культурницьких настанов ~~самого поета в дохідливій~~ художній формі. Езопівська мова байки допомагала уникнути «недріманного ока» цензури, донести до читача критику суспільних і моральних взаємин в умовах кріпосницько-поліцейської держави.

Байки Л. Глібова за часом їх написання можна розбити, при всій їх тематичній різноманітності, на дві групи: байки, написані в 50—60 рр. (зібрані в збірці 1872 р.), і байки 70—90 рр.

Л. Глібов, як і цілий ряд інших прогресивних українських письменників того часу, ріс і формувався під могутнім впливом передових гуманістичних ідей російської літератури, неперевершеної художньої майстер-

ності її кращих представників — Пушкіна і Лермонтова, Крилова і Гоголя, глибоку повагу і любов до яких він проніс крізь все життя. Зокрема, цілком зрозуміла виняткова роль у творчості Л. Глібова генія Крилова, який відкрив нову епоху в розвитку байкового жанру, напоївши його могутніми соками російського національно-народного ґрунту.

Часто повторюючи сюжети творів свого великого попередника, Л. Глібов вчився у нього, насамперед, уміню реалістично відтворювати народне життя з його національною своєрідністю, що саме і мав на увазі Белінський, говорячи про байки Крилова:

«В них — вся життєва мудрість, здобуток практичної досвідченості, і своєї власної і заповіданої батьками з роду в рід. І все це виявлено в оригінально-російських, непередаваних ніякою мовою в світі образах і зворотах, що складають народну фізіономію мови, її оригінальні засоби і самобутнє, саморідне багатство...»

Л. Глібов високо цинив у Крилова насамперед майстерність у відображенні народного життя, він, як і великий російський байкар, любив народ, глибоко вірив в його творчі сили, в його майбутнє.

Почавши з перекладів байок Крилова («Лебідь, Щука і Рак», «Вовк і Кіт»), Л. Глібов з роками дедалі більш органічно засвоював і практично реалізував криловські творчі принципи, творчий метод в підході до зображення життєвих явищ, застосовував їх у власній творчості. Тому треба вважати не обґрунтованим формальний критерій оцінки творчості Л. Глібова, коли його байки старанно розподілялись на «переклади», «переробки», «наслідування» криловських байок, з занесенням до «оригінальних» лише тих, що були побудовані на цілком новому сюжеті.

На творчості Л. Глібова глибоко відбився вплив реалістичних традицій російської і української літератури. В його байках і ліричних поезіях майстерно використані багатства усної народної творчості. Російський вчений Пипін цілком слушно відносив Л. Глібова до числа письменників, «які зображували народний південно-російський побут, почасти продовжуючи попередню лінію малоросійської літератури (з Основ'яненка), почасти в зв'язку з російською реалістичною школою».

* * *

В байках Л. Глібова першого періоду (1853 — 1872 рр.) важливе місце посідає зображення різних сторін самодержавно-поміщицької системи дореформених і післяреформених років з її жорстоким визиском селян-кріпаків, насильствами і розбоєм, цинічно-зневажливим ставленням до трудового люду («Вовк і Кіт», «Гадюка та Ягня», «Вовк та Зозуля», «Вовк та Мишеня», «Лев та Миша», «Громада»).

Однією з найкращих речей цього тематичного циклу є, безсумнівно, байка «Вовк та Ягня», написана в 1854 р. і неодноразово передруковувана в різні роки. В образі Вовка яскраво і переконливо змальовано грубого насильника-кріпосника з його цинічним ствердженням права сильного. Вовк шукає спочатку «юридичних» підстав для розправи з беззахисним Ягнем, і коли виявляється цілковита безглуздість його вимог, оголює ікла:

Що ти за птиця?! Ти — Ягня!
Як сміло ти мене питати?
Вовк, може, їсти захотів!..
Не вам про тее, дуриям, знати! —
І — Вовк Ягнятко задавив...

Поет майстерно передав страх і розпач затурканого Ягняти. впевненість Вовка у цілковитій безкарності.

Ненависть народу до подібних хижаків яскраво змальована в байці «Вовк і Кіт» (1853). В пореформений період брутальний пан-насилник Вовк залишився тим самим розбійником з вовчим норовом. Змушений податися в інші місця, він і не думає лишати свої звички і на запитання Зозулі відповідає:

Хіба ж вовки — лисиці,
І я — мов і не я?..
Був Вовком я і Вовком буду
Довіку і до суду!
(«Вовк та Зозуля»)

Так само ніякими реформами не перевиховати злоотруйної Гадюки, яка губить невинне Ягня («Гадюка та Ягня»), і зажерливого самовпевненого Лева, «пана між панами», з його зневагою до бідної старої Миші («Лев та Миша»). Співчуття автора на боці кривджених — Ягняти, Миші, Козаків, які «ще з розуму не спали, щоб Вовка од біди сховали» («Вовк і Кіт»).

Зображуючи картини кріпосницької реакції, глибокий знавець життя, письменник-реаліст Л. Глібов не міг пройти повз процес руйнування кріпосницького господарства, яке розвалювалось під тиском зростаючого капіталізму. В свій час О. С. Пушкін високо оцінив байку Крилова «Мельник» саме за її реалізм у змальюванні занепаду легковажного і марнотратного дворянства. «Мірошник» Л. Глібова, написаний в 50-х рр., прозвучав з ще більшою актуальністю. Безпорадний в нових обставинах, мірошник Хома здатний лише на прояв безглузлого гніву: коли греблю прорвало і млин зупинився, він убиває курей, які прийшли напитися води. Тут же письменник засуджує жорстокість панів, які:

Без діла сотні всюди сують,
А за недогарок вони
Людей і лають, і мордують
(Вони се так, бач, хазяйнують!)

Прозорий натяк на господарську безпорадність дворянства, що «чортзна-де добро своє діває», звучить і в байці «Охрімова Свита». Криловський Тришка («Тришкин кафтан»), як відомо, уособлював тих поміщиків, які закладали і перезакладали в банках свої маєтки, спускали гроші для задоволення свого пустого гонору зрештою розорялися. В байці «Пан на всю губу» Л. Глібов із сарказмом вивів тип звироднілого пана-паразита, який «жив хороше, і їв, і пив, нічого не робив», виявившись цілком нездатним до корисної суспільної діяльності.

Таким панам з їх кріпосницькою ідеологією і моральною нікчемністю в ряді байок протиставлено трудовий народ, чесною працею якого створюються багатства суспільства. Симпатизуючи трудівникам — Коням і Бджолам, — поет із зневагою говорить в байці «Торбина» про мізерність людей, вся сила яких в грошах («є в дурня гроші — він і пан») ледачих Мух («Муха й Бджола»), «товстих» псів Квачанів («Собака й Кінь»). Це до них адресовано сповнене почуття власної гідності запитання Коня, з яким він звертається до нахабного чванливого нероби Пса:

Коли б я не хотів у полі працювати,
Коли б я хліба не возив,
То щó б стеріг тоді кудлатий
І щó б він їв?

(«Собака й Кінь»)

І пізніше, в останні роки свого життя, поет не раз повертався до цієї теми, незмінно підносячи почесну працю «маленьких людей» — селян, ремісників, яким він глибоко співчував.

В одній з поезій Глібова богині правосуддя Феміді (звичайно зображуваний з пов'язкою на очах — озна-

кою безсторонності) кинуту «праведный упрек» за те, що «из своей повязки она скроила кошелек». В цілому ряді байок першого періоду Л. Глібов дав галерею типових представників чиновницько-бюрократичного, адміністративно-судового світу царської Росії — казнокрадів, хабарників, які були справжніми паразитами на тілі багатостраждального трудового народу. Життя давало щодо цього винятково багатий матеріал. Не випадково Л. Глібов, задумавши видавати газету, висловив сумнів щодо можливості одержувати матеріали про зловживання з офіціальних кіл, де панувала кругова порука: «Де ви наберете тих уголовних казусів? Чи дадутъ вам лиш отіи, що гроші луплять за те, щоб кінці ховать?» (Лист до Кониського, 1861 р.).

В маловідомій п'єсі «Хуторяночка» один з «героїв» проголошує «політику» «задобрювання» начальства хабарами. «Этакая политика, батюшка, везде водится; без нее и города бы не стояли. И в Москве белокаменной, и в городишке каком-нибудь тихоньком — все единственно! Разница в том только: где и как».

В цих справах на зміну брутальному і часто недоумкуватому Вовку приходять не менш зажерливі Лисця — втілення брехливого лукавства, хитрощів, підлабузницької спритності. Вона завжди зуміє знайти крючкотворну лазівку, щоб «законно» оформити грабунок трудящих Бджіл «злодієм старим» Ведмедем («Ведмідь-пасічник»), знищення Карасів і Линів Щукою («Щука»), за що вона одержує від них відповідну «мзду». А іноді вона й сама пробереться на тепле місце і безпосередньо «попиклується» про доручених їй курей («Лисця і Ховрах»).

Продажність і нікчемність чиновницько-поміщицького урядового суду поет переконливо відтворив в одній із своїх кращих байок «Щука» (надрукована в 1858 р.)

Розбійницю Щуку, від якої «у ставу ніхто життя не мав: того заїла в смерть, другого обідрала», з великими труднощами пощастило, нарешті, притягти до суду («гуртом до суду притаскали, хоча чуби їй мокренькі стали»). Але за стряпчого в суді поставлена така ж розбійниця-сутяжниця Лисиця, якій обвинувачена не раз слала «то сотеньку карасиків живеньких, або линів гарненьких».

Заступництво Лисиці призводить до гідного судової комедії завершення:

Тут обізвалася Лисиця,—
«Розбійницю таку не так судить годиться:
Щоб більше жаху їй завдати
І щоб усяк боявся так робити,—
У річці вражу Щуку утопити!»
«Розумна річ!» всі зачали гукать.
Послухали Лисичку
І Щуку кинули — у річку.

Байка яскраво змальовує цілковиту безправність знедолених мас, відданих на суд і розправу Щукам і Лисицям — різним злодіям і хапугам, зв'язаним поміж собою круговою порукою. Винищуючи безправних Овечок і ласуючи їх м'ясцем, адміністратори-грабіжники не від того, щоб по-старому звалити вину на Вовка, якого вони вже давно перевершили шахрайством, спритністю і умінням замітати сліди («Вівчар», «Вовк та Вівчарі»).

Ці байки цінні для нас, насамперед, правдивим відтворенням взаємин між знедоленими, безправними народними масами і гнобительсько-чиновницьким апаратом царської Росії.

Введені на початку 60-х рр. так звані «земські збори» були черговим облудним маневром уряду, розрахованим на прикриття неподільного панування правлячих класів у вирішенні всіх справ, при цілковитому нех-

туванні інтересами трудового селянства. Ці ліберально-поміщицькі «земства» стали об'єктом постійної критики з боку передової громадськості того часу. Фіктивність земської «гласності» яскраво викрито і Глібовим в ряді його творів, насамперед в байці «Громада». Лев призначає драпіжника Вовка «старшиною до овець» з санкції громади, що складається з таких самих хижаків, «забувши» запросити на раду лише овець, про яких йде мова.

В байках «Мишача рада» (1863 р.), «Квіти» Л. Глібов висміяв кумівство у вирішенні громадських справ, іронічно відгукнувся на чергову пишномовну земську кампанію, розповівши про «шовком вбрані квіти», які розкисають під першим же дощем.

Торкаючись результатів так званих «великих реформ», пов'язаних з царським маніфестом 1861 р., письменник з неприхованим розчаруванням говорить в байці «Хмара» про їх безрезультатність для обезземеленого, пограбованого, вкрай зубожілого селянства. Гора докоряє Хмарі за вилиту в море вологу, яка могла б оживити спрагле стебло, коли б пролилась «над селами, над нивами, над тихими долинами...»

Л. І. Глібов осудив громадську бездіяльність ще в байці «Камінь і Черв'як» (1853 р.). Пізніше, в 1891 р., він знову повертається до цієї теми, створює байку «Мальований стовп», в якій засуджує відрив від живої дійсності людей, що колись були схожі на шумнозелені дерева, а нині стали «мальованими стоепами», байдужими до проблем громадського життя.

Згадані байки Л. Глібова першого періоду його творчості становлять для нас особливу цінність: в конкретних умовах самодержавно-поліцейської реакції 50—60-х рр. критика Глібовим огидних явищ кріпосницько-бюрократичної сваволі часто набирала виразного сатирич-

ного характеру, сприяючи визріванню активного протесту мас проти соціальної несправедливості.

Подібні сатирично-викривальні мотиви звучать і в творчості Л. Глібова 80—90-х рр., конкретизуючись в інших персонажах, розкриваючи нові соціально-економічні відносини. Він, як і раніш, засуджує сваволю самовладних і бундючних адміністраторів (Шулік і Левів), для яких прояв насильства над підвладними є норма їх поведінки («Ластівка й Шуліка», «Лев на облаві»). Зображення хижацтва Шулік і тупої жорстокості Кунделів читач сприймав як осуд безкарної пансько-урядової сваволі («Кундель»). Глібов картав паразитизм, пристосовництво і лакейську розбещеність Коників-стрибунців, Цуциків («Коник-стрибунець», «Цуцик»), на противагу їм підносив трудову мораль народу, його безсмертну творчу силу, чесне служіння суспільству («Шелестуни»). В байках «Дуб і Лозина», «Цяцькований Осел» письменник засуджує чванливість правлячих кіл, дотепно висміює чиновного «цяцькованого Осла», глупоту якого лише підкреслює висока нагорода — «побрязкач», подарований Зевсом. Взагалі в творчості Л. Глібова останніх років значне місце посідає осуд невігластва, найчастіше уособлюваного в образі тупорилої свині («Перли і Свині», «Трандафіль і Свиня», «Жвавий хлопчик» та ін.). Це поєднується з наполегливою проповіддю «доброї слави, щастя, просвіти», саме в плані просвітительських ідеалів поета.

У творах останніх років Глібов не раз звертається до змалювання руїнницької сили капіталізму, безсоромного розгулу «темних лицарів» капіталістичного нагромадження. В байках «Сила», «Скоробагатько» письменник, торкаючись цієї проблеми, з огидою зображує всепермагаючу силу «грошовитої киш-ні», «золотого обушка», який відкриває двері до почестей влади недоумкуватим

меценатам Свистуненкам н звичайнісіньким злодіям Скоробагатькам.

Проте в ряді байок 80—90-х рр. Глібов висловив консервативні погляди на деякі важливі суспільні питання. Це виявилось зокрема в негативному ставленні до революційних настроїв молоді 80—90-х рр., яка дедалі більше втягувалася в активну боротьбу з царизмом. Прозорі алегорії байок «Ягня», «Фіалка і Бур'ян», «Огонь і Гай» — яскраве тому підтвердження. Надміру жваве Ягня ледве не загинуло від собачих зубів, схотівши похизуватись у небезпечній вовчій шкурі. Значно трагічніша доля оплаканої Фіалки, яка гине під косою лише тому, що оточена зловорожим Бур'яном, і зеленого Гаю, який «на брехні спокусився», довірився Огню, «не знаючи того, який Огонь дружок», і згорів. Байка «Огонь і Гай» завершується недвозначним застереженням від «поганого панібратства»:

Молодіж любая, надія наша, квіти!
Пригадуйте частіш ви баечку мою;
Цурайтеся брехні і бійтеся дружити
З таким приятелем, як той Огонь в гаю.

В байці «Жвавий хлопчик» Л. Глібов взагалі застерігає від надмірних поривань, закликає на світ «дивитись із воріт», бо, мовляв, є чорні свині, які можуть наробити неприємностей, як напакостили вони допитливому хлопчику, скинувши драбину і залишивши його, на смерть переляканого, на високому даху.

Значна частина байок Л. Глібова присвячена проблемам суспільної і особистої моралі. Подібно до Л. Боровиковського та С. Руданського з їх відомими «прибайотками» та «співомовками», письменник висміює цілий ряд побутових вад: неучтво, глупоту («Жук і Бджола», «Осел і Соловей», «Півень і Перлинка», «Перли і Сви-

ні», «Свиня»); брехливість і лицемірство («Диковина», «Лисиця-жалібиця», «Хмелина й Лопух»); жадібність і заздрість («Старець», «Шпак», «Жаба й Віл», «Лисиця й Виноград»); лінощі, неробство («Зозуля і Горлиця»); підлабузництво («Цуцик», «Гава й Лисиця»); невдячність («Білочка», «Чабан і Комар»), самовпевненість, зарозумілість, пику («Будяк і Васильки», «Вередлива дівчина», «Горшки», «Гуси», «Деревце», «Паляниця й Книш»); боягузтво («Миша і Пацюк»); хвастовитість («Дідок і Вітряки», «Синиця»); злодійкуватість («На току»); пияцтво («Два кума»). Байкар підкреслює, що подібні негативні риси властиві здебільшого представникам правлячих класів, розбещеним неробам з їх нікчемною «мораллю».

Почуття глибокої поваги до праці — єдиного мірила цінності людини в суспільстві — поєднується в байках Глібова з різким осудом паразитизму в усіх його проявах і породженнях.

Усвідомлюючи потребу викриття і осуду соціального зла, письменник, обмежив свою роль показом, інколи гострою критикою лише найбільш огидних і обурливих з точки зору гуманної демократичної людини неподобств тогочасної дійсності.

Вже байка Крилова, побудована на реалістичному життєвому матеріалі, своєю драматизованою формою розповіді, використанням казкових сюжетів і образів, застосуванням сатиричних, ліричних засобів, сміливим введенням «низької» народної мови, являла собою нове явище в розвитку жанру. Події в байках Крилова підпорядковані здебільшого відтворенню конкретного явища, жанрової сцени з її природністю і невимушеністю.

Це наближало криловську байку до її первинної народної основи. Белінський, зауваживши, що у Крилова «всяка тварина має свій індивідуальний характер» і що «зіткнення цих істот у Крилова завжди створює маленьку драму», зробив надзвичайно цінне узагальнення про особливості байки в її новому неперевершеному вигляді, створеному геніальним російським байкарем:

«Байка не є алегорія і не повинна бути нею, якщо вона хороша поетична байка; але вона повинна бути маленькою повістю, драмою з особами і характерами, поетично окресленими. Самі уособлення в байці повинні бути живими і поетичними образами». (Підкреслення наше.— Б. Г.).

~~Глібов виявив блискуче вміння типізувати явища.~~ Навіть у відомих сюжетах він умів тонко відтінити соціальні і психологічні ознаки зображуваного з допомогою багатого арсеналу художніх засобів.

Розвиваючи поглиблюючи реалістичну традицію своїх попередників-байкарів, насамперед Крилова і Гребінки, творчо засвоюючи багатство їх поетичної техніки, Л. Глібов прагне максимально наблизити байку до народної первооснови, надавши їй в той же час всіх ознак «маленької повісті». Письменник майстерно користується діалогом, в якому яскраво розкривається характер (і часто соціальний характер) зображуваних осіб (діалоги Лисиці і Ховраха, Собаки й Коня, Вовка і Ягняти в байках: «Лисиця і Ховрах», «Собака й Кінь», «Вовк та Ягня» і ін.).

Мова вірша в байках насичена побутово-фольклорними елементами, винятково гучка, соковита. При всьому своєму інтонаційному багатстві вона цілком природна в устах персонажів, взятих з фольклору, характер яких визначається суто народними епітетами («бурмало — Кундель», «всесвітній Лис», «бурлака — Вовк»,

«Сороки — цокотухи», «телепень—Осел», «Ведмідь — ласун» і т. п.), Глібов орієнтується, передусім, на розмовно-побутову мову українського села, уникаючи діалектизмів, книжних зворотів, іншомовних слів. Як і Крилов, він часто вдається до ямба, що допомагає надавати мові, синтаксично і інтонаційно, розмовного звучання.

Для підсилення емоційно-гумористичної характеристики образу Глібов використовує згрубілі вислови: «мишей до біса назбігалось», «кий чортів батько — брешуть люди», «як здумаю — печічки тліють», «иехай їй хрін» та ін.

Таку саму функцію виконують відповідні прикметники-епітети («ка на льський Шпак», «суччя копійчане, бадилля світове», «мишва проклята», «базікання ледаче» та ін.), дієслова («і я його раз захмилів», «Лев уминав», «в гною куйовдилася», «з переполоху почухрала», «попхаюсь, серце, на Україну», «з натуги луснула і одубіла», кудлатим гаспидським сииам позакладало», «присікалася, аж вищить» та ін.). Ці і подібні вирази, як правило, вкладаються в уста негативних персонажів, представників урядово-експлуататорських кіл, або підкреслюють авторське ставлення до них.

Порівняння, що зустрічаються в байках, надзвичайно колоритні, життєві: «на неї дивиться усяк так весело та ласо так, як циганча на добре сало», «вітер буйний... як гайдамак у вражому селі», «шииکارка язиком, як на цимбалах, грає», «хвостом вертить, як у болоті ополоник» і т. п.

Смислове багатство, дотепність народної мови знаходять свій вияв у влучних приказках і прислів'ях, що посідають в байках Глібова особливе місце. Белінський цілком слушно вважав, що байка — це взагалі ...поетія народних приказок і прислів'їв, яка дійшла до крайньо-

го свого розвитку, далі якого вона йти не може». Приказки й прислів'я підсилюють український національний колорит байки Глібова і, як засіб мовного гумору, зливаються з гумором зображуваного образу, ситуації. Вони, як правило, черпались із скарбниці народної творчості, з арсеналу неповторних побутових висловів: «раденький, що дуренький! Хоч довгий ніс, та розум коротенький», «два хитрих мудрого не переважать», «хлібець їж, а правду ріж», «і не дихне, як не брехне», «добрі пироги — не вороги», «не всяка стежечка без спориша» і т. п.

За допомогою влучного вислову, етнографічної деталі в описі обстановки, звичаїв, одягу, зовнішнього вигляду дійових осіб Глібову вдалося створити індивідуалізовані характери. Саме так, наприклад, змальовано бабу Шелестиху («Кіт і Баба»), вередливу Галю («Вередлива дівчина»), Дем'яна і Кліма («Вареники») і ряд інших персонажів.

Глібов відступає від усталеної форми байки свого часу і вдається до детальної поширеної характеристики обставин події, характеру дійових осіб, уповільнюючи хід розповіді. І якщо, наприклад, у Крилова в байці «Лев и Комар» знаходимо лаконічне зображення гніву Лева в двох рядках:

От рыка грозного окружный лес дрожит.

Страх обнял всех зверей, все кроется, бежит...—

то у Глібова в однойменному творі ця картина наповнена багатьма мальовничими подробицями:

Схопився Лев, хвостом крутнув,
На всю діброву кашляюув,
Аж галки крику нарobili,
У лозах десь вовки завили,
І пугач пугать став;

Повитріщались з ляку сови,
І бідний зайчик драла дав
Аж на кінець діброви...

В тісному зв'язку з цим стоїть характерна особливість байок Глібова — їх ліризм, який, посилюючись з роками, надавав багатьом його байкам типових ознак ліричної поезії («Горлиця і Горобець», «Перекотиполе», «Вередлива дівчина», «Старець», «Мальований стовп»).

В байках — багато теплої інтимності, задушевності, які властиві народній українській пісні. А. Глібов не лише вводить в байку типово-пісенні вирази на зразок: «Ой Гаю! Гаю зелененький!», «Козаченьку-дубочку, порадонька моя», «Ой квіти, мої діти!» та інші, але й будує строфу та ритм, як правило, на фольклорних зразках. Пейзаж Глібова здебільшого лагідний, замріяно-ідилічний, рідше — грізний («Коник-стрибунець», «Дуб і Лозина»), світлорадісний, мажорний («Жук і Бджола»).

Ритміко-синтаксична будова байок також підпорядкована розкриттю задуму письменника (передана довгим рядком повільність руху хмари в байці «Хмара», короткий, енергійний рядок у відтворенні безтурботного, рухливого життя Коника-стрибунця, Синички в байках «Коник-стрибунець», «Снігур та Синичка» та ін.).

Висока художня майстерність Глібова знаходила своє незмінне підтвердження в тому захопленні, з яким сприймав народ його соціально загострені, реалістичні байки, сповнені «ясної правди»:

Здається, байка просто бреше,
А справді ясну правду чеше.
Нікого в світі не мине.
Читайте, згадуйте мене!

Помітне місце в творчості Л. Глібова займають ліричні поезії, писані російською і українською мовами. Франко справедливо назвав їх «чудовими ліричними п'єсами», а найкращі з них вважав «перлинами української лірики».

Перша поетична збірка Глібова «Стихотворения... (1847 р.)» складалася з п'ятдесяти російських віршів, позначених сильним впливом творів Пушкіна, Лермонтова, Кольцова, Жуковського. Так, письменник у своїй поемі «Надя» наслідував «Євгенія Онегіна» не лише характером героїні, подібної до пушкінської Тат'яни, а й «онегінською» строфою, 14-рядковим ямбом. Прямий вплив Пушкіна легко помітити і в поезіях «Смерть Олега», «Вот кем-то брошенная роза», Кольцова — в «Русской песне», «Зиме», «Соловье», Лермонтова — в «Двух островах» та ін. Наслідування йшло переважно щодо форми, з посиленням романтично-сентиментальної характеристики образів і ситуацій. Разом з цим у збірці частково знайшли відображення соціальні моменти. Так, в поезії «Ямщик» улюблена автором тема нещасливого кохання, витримувана, як правило, в мрійливо-сентиментальному тоні, набирає соціального забарвлення: на перешкоді закоханим стає бідність героя, відданого у солдати.

Ще більш оригінальний і глибокий Л. Глібов у своїй російській ліриці 60—80-х рр. В ній — улюблені поетом інтимно-елегійні роздуми про поезію («Поэзия»), вияв немеркнучої любові до рідного краю з його неповторною красою («Сердечная песня»), надія на краще, на те особисте щастя, якого поет в житті так мало зазнав...

С надеждой об руку по жизненной дороге
Стремлюся я доверчиво вперед.

(«Раздумье»)

І в той же час, як і в своїх українських ліричних творах, поет неодноразово висловлює співчуття простому знедоленому люду, вболіває за його важку долю («Цветок», «Далеко посмотришь»). В російській ліриці Л. Глібов широко використовує багату художність народної пісні, яку так добре знав і любив.

На початку 50-х рр. з'являються перші українські ліричні твори Л. Глібова, які друкувалися в «Черниговских губернских ведомостях», а пізніше в «Основі» і «Черниговском листке».

Під безпосереднім впливом Шевченка і народно-пісенної творчості виникають поезії: «Думка», «Зіронька», «Пісня», «Журба».

Краща з них — «Журба» (покладена на музику М. В. Лисенком), сповнена елегійного смутку за втраченою молодістю. Задушевність почуття, втіленого в світлих, прозорих поетичних образах, мелодійність рядка, майстерне використання улюблених народною поезією епітетів, порівнянь — зробили цей твір популярною народною піснею вже з часу його написання.

Пісенно-романсовий характер цих творів зближує їх з поезіями Л. Боровиковського («Розставання»), В. Забіли («Не щебечи, соловейку»), С. Руданського («Мене забудь», «Повій, вітре, на Вкраїну») та інших поетів — сучасників Глібова.

Значний інтерес становлять сатиричні вірші Л. Глібова, написані російською мовою в 60-80-х рр. під безперечним впливом демократичної російської сатири 50-70-х рр. насамперед, відомого журналу «Искра». Сатирично-пародійні твори поетів «Искры» В. Курочкіна, Д. Мінаєва, П. Вейнберга, Г. Жулева та ін., що таврують суспільну реакцію, сваволю, хабарництво, судову тяганину, облудну суть «великих реформ» і т. п., користувалися винятковим успіхом у масового демокра-

тичного читача. «Искра» їдко висміювала капіталістичних хижаків і спекулянтів, обстоюючи в той же час інтереси трудового люду, селянства.

Вже в «Черниговском листке» зустрічаємо неодноразові згадки про «Искру», а в написаних у 60-х рр. поезіях «Элегия в греческом роде», «Уездная пери» та ін. маємо яскравий приклад використання поетом улюбленого «іскровцями» пародійного засобу в зображенні розтлінного впливу «звонкого золота» на суспільство, в якому навіть кохання стає предметом купівлі-продажу. Глібов висміює новоявлених аристократів-товстосумів — «чумази», для яких гроші були єдиним стимулом усіх вчинків і прагнень. В поезії «Nocturno» мрія нареченого про одруження з купецькою донькою пов'язана з цілком конкретним прагненням до збагачення:

Но ее одной, признаться, мало:
Я б хотел, чтоб вечно предо мной
Был раскрыт с отцовским капиталом
Тот сундук тяжелый и большой.

Холодний грошовий розрахунок, який визначає поведінку рицарів «прогресу», дотепно висміяно в «Афоризмах», «Он и она», «Жених», «Дым» та в інших сатиричних поезіях, опублікованих в 1876—1883 рр. як фейлетони на «злобу дня», підписані псевдонімом «Капитан Бонвиван».

Поруч з жартівливим зображенням суто місцевих, чернігівських подій, як прояву «губернского прогресса», Глібов створює сатиричні поезії «Мутная водица», «Мудрец», «Секретарь», в яких уїдливо висміює «темных рыцарей дня», хабарників, казнокрадів, майстрів ловити «рыбку золотую» в каламутній воді адмі істративно-судового крючкотворства і здирства.

1878 р., в розпалі галасливої метушні навколо вибо-

рів в органи місцевого самоврядування, до яких не допускалися широкі маси народу, Глібов публікує вірш «Говорун», наслідуючи в ньому відому сатиричну «Колыбельную песню (Подражание Лермонтову)» Некрасова. Згадки в «Говоруні» про «думские теплицы эффектные», де вирощуються «разноцветные проекты», — плід порожнього базікання, — перегукуються з байкою «Квіти», в якій висміяно безплідне краснобайство дворянсько-ліберальних земських урядовців, що ігнорували насущні потреби селянства. Фальшива «гласність» з підпоюванням виборців та різними закулісними махінаціями стала об'єктом сатири Глібова в куплетах «Наелку городских выборов» (1883 р.).

Починаючи з 1890 р., коли з'явилась можливість друкуватися в галицьких українських журналах, письменник створює нові українські поезії. Поряд з типовим ліберальним закликком «не орудувать духом злодарства» («Благания»), ми знаходимо в поезіях Л. Глібова реалістичне зображення того, як під впливом хижацької «кишені грошовитої» руйнується патріархальний уклад життя («У степу»).

Незмінна симпатія поета до знедоленої трудящої людини проймає рядки його поезії «Думка» (надрук. в 1894 р.):

Там пан-гаман по сто рублів дає
Пройдисвіту, що речі медом маже,
А хто шепне про горенько своє,
Тому «біг дасть» ласкавенько він скаже.

І жаль мені, квилить душа моя,
Що бачать те і терплять люди;
Усе одно і всюди чую я:
Так і давно було, то так воно і буде.

Письменник-реаліст Глібов умів глибоко, хоч і не завжди вірно, оцінити зростання нового в суспільному

житті країни. Відвідавши чернігівську виставку 1883 р., він із задоволенням констатує, що «с выставкой открылась тайна: живет и трудится Украина не для вагеников одних («Уединенный тост»).

Насиченість ряду віршів 1890—93 рр. релігійними образами пояснювалась значною мірою специфічним моралізаторсько-клерикальним спрямуванням галицьких журналів, для яких вони писалися.

Поезії «Летить голуб понад полем», «Моя веснянка», «Журба» було перекладено на російську мову ще за життя автора.

Поезія «Журба», зокрема, була перекладена на російську мову одним з політичних засланих і опублікована в 1893 р. в м. Тобольську. Незабаром вона стала у місцевого населення популярною піснею.

* * *

Твори Л. Глібова для дітей за своїм характером близькі до його байок і ліричних поезій. Особливий жанр становили поетичні «загадки жарти дідуса Кенира», які друкувалися у львівському дитячому журналі «Дзвінок» і дуже тепло сприймалися юним читачем. Темою загадок і жартів служили явища природи, людина і речі, що оточують її. За основу їх письменник брав народні загадки, які дотепно перекладав на мову поезії з великою художньою майстерністю, педагогічним тактом, любов'ю і знанням.

Цікаві і акростиhi Л. Глібова — віршовані загадки, що їх відгадки складаються з початкових літер всіх рядків, коли читати зверху вниз.

Слава Л. Глібова як дитячого письменника вийшла за межі України ще за життя поета. Це стверджували захоплені відгуки читачів інших слов'янських країн.

Його «Зимня пісеївка», «Пташка», жартівливе «Квіткове весілля» увійшли в шкільні підручники як зразки дитячої лірики.

Про заслуги Глібова в створенні дитячої літератури на Україні тепло сказав М. Рильський у своїх «Чернігівських сонетах»:

Нащадки сіверян, полян, дулібів,
Малята вчать ті сонячні слова,
Що, ніби чародійник з рукава,
Ти сипав їм — і в доброті не схибив.
«Стоїть гора високая» й тепер,
«А молодість» — такої не зазнав ти,
Бо в сірі дні, бо в чорні дні умер.
Сини і дочки! Щебетанням славте
Дідуся, що за тих сумних часів
«Дзвінком» серця дитячі веселив.

Багатомільйонний радянський читач з глибокою любов'ю і повагою згадує ім'я талановитого байкаря, видатного майстра художнього слова, твори якого зайняли почесне місце в українській класичній літературі.

Б. Г у р' є в

Б а ї к и

Здається, байка просто бреше,
А справді ясну правду чеше.
Нікого в світі не мине.
Читайте, згадуйте мене.

Л. І. Г

ВОВК І КІТ

В село із лісу Вовк забіг...
Не думайте, що в гості, братця!
Ні, в гості Вовк не забіжить;
А він прибіг, щоб де-небудь сховаться:
Проклятий люд з собаками настиг...
І рад би Вовк в які ворота вскочить,
Та лишенько йому: куди не поглядить —
Усюди Вовченька недоленька морочить,—
Хоч сядь та й плач;
Ворота, як на те ж, кругом усі заперті,
А дуже Вовкові не хочеться умерти
(Бо ще він не нажився, бач!),
А гірше од людей — од видимої смерті...
Коли глядить —
На загороді Кіт сидить,
На сонечку мурликає-дрімає.
Підскочив Вовк і до Кота мовляє:
«Котусю-братіку! Скажіть мені скоріше,
Хто із хазяїнів оттут усіх добріший?
Я хочу попрохати, щоб хто мене сховав
На сей недобрий час. Я б у пригоді став!..

Чи чуєш гомін той? За мною то женуться!..
Котусю-бачечку! Куди ж мені поткнуться?»

«Проси мерщій Степана,
Він добрий чоловік», Кіт Вовкові сказав.

«Так я у його вкрав барана».

«Ну, так навідайсь до Дем'яна».

«Е, і Дем'яна я боюсь:

Як тільки навернусь,

Він і згадає поросятко».

«Біжи ж, аж ген живе Трохим!»

«Трохим? Боюсь зійтися з ним:

З весни ще злий він за ягнятко!»

«Погано ж!.. Ну, а чи не прийме Клим?»

«Ох, братіку! Теля я в його звів!»

«Так, бачу, ти усім тут добре надоїв,—

Кіт Вовкові сказав,—

Чого ж ти, братіку, сюди і забігав?

Ні, наші козаки ще з розуму не спали,

Щоб Вовка од біди сховали!

І так-таки ти сам себе вини:

Що, братіку, посіяв, те й пожни!»

ВОВК І ВІВЧАРІ

Раз Вовк тихесенько підкрався...
Всім відомо, куди він звик ходить
І де він лиха набирався,—
Та що ж робить,
Коли на те вже Вовк удався,
Щоб овечок давить!
І сей раз він туди ж попхався.
Тихесенько кошару обійшов;
Прислухався—не чуть, мерщій на тин зоп'явся.
Зиркнув — та й охолов:
Вівчарики прехорошенько
Найкращого баранчика взяли
Та й патрають гуртом, а кунделі
Мовчать, лежать собі смирененько,
Неначебто усім їм там,
Кудлатим гаспидським синам,
Позакладало... мов не знають,
Що перед ними виробляють!
Дивився Вовк, дививсь,
Здихнув — та й знов у степ поплівсь,
Та й каже: «Де та правда ділась?..

Яка б тут шарварка зробилась,
Який би гомін підняли
І Вівчарі, і кунделі,
Якби мені таке зробить схотілось!..

На сей раз приказка здалась:
Що декому, мовляли, можна — другим зась.

1853

ЛЕБІДЬ, ЩУКА І РАК

У товаристві лад — усяк тому радіє.
Дурне безладдя лихо діє,
І діло, як на гріх,
Не діло — тільки сміх.

Колись-то Лебідь, Рак та Щука
Приставить хуру узялись.
От троє разом запряглись,
Смикнули — катма ходу...

Що за морока? Що робить?
А й невелика, бачся, штука,—
Так Лебідь рветься підлетіть.
Рак упирається, а Щука тягне в воду.
Хто винен з них, хто ні — судить не нам,
Та тільки хура й досі там.

1853

ЛИСИЦЯ І ХОВРАХ

«Куди се ти, кумасенько, біжиш?
Даєш неначе з ляку драла,—
Гука Ховрах,—ні на що не глядиш,
Мене б то й не пізнала!»
«Ох, голубе! — Лисиця застогнала,—
Бодай би вже й не жить,
Як отаке терпіть!»
«Що ж там таке? Яка причина?»
Ховрах допитує куму.

А та йому:
«Напасть мені! Лиха година!
Як кумові свому,
Скажу тобі усе по дружбі:
Оце я, бач, була на службі...
Наставили мене суддею до курей,
Я їх кохала, як дітей;
Всьому порядок подавала;
І не доїм, і не досплю;
Усе було труджусь, роблю —
Аж з тіла спала.

Всі добрість бачили мою,
Бо всі жили, мов у раю.
Ні з кого по сей день не брала я й пір'їнки.
А що ж за те кумі твоїй?
З очей прогнали!!.. Боже мій!
За що, про що і за які вчинки?
От, справді, світ тепер який бридкий!..
А все се лихо брехні діють.
Як здамаю — печінки тліють!
На мене хтось-то набрехав
(Бодай би той добра не знав!),
Що я хабарики лупила...
А щоб я, куме, хліб так їла,
Коли хоч шаг з кого взяла,
Коли хоч раз душею покривила!
Скажи, чи я ж коли така була,
Щоб сії капості робила?»
«А що ж, кумасенько моя,—
Ховрах мовляє так Лисиці,—
Був гріх,— частенько бачив я
У тебе пір'ячко на пиці...»

Бува, у службі чоловік
Все стогне, каже: жити важко!
Неначе доживає вік
Або останній руб навсправжки.
І віру ймеш йому під час,
Бо знаєш або й чув не раз,
Що жінку він узяв без віна,
І сам, сердега, сиротина.
А потім бачиш — той бідняк —
Хто його зна, коли і як —
Землі накупить, хазяйнує;
А далі так собі панує,

Що на!.. У суд не йти брехать,
А як утерпіть, не сказать,
Як той Ховрах мовляв Лисиці,
Що видко пір'ячко на пиці?..

1853

ВОВК І ЛИСИЦЯ

Лисиця десь м'ясця дістала.
Тихесенько прибїгла під стїжок —
Ум'яла більшенький шматок,
А менший у сінце сховала
На другий раз, бо нужду знала;
Сама ж спочити прилягла...
Воно годиться, попоївши:
Не молода-таки й була —
Натомиться, всю ніч ходивши...
Аж ось — у гості Вовк біжить.
«От,— дума,— і лягла спочить!»
«Добридень, кумо! — Вовк гукає,—
Той спить, хто щастя має!
От, кумо, лишенько мені
У сій поганій стороні:
Никав всю ніч, аж утомився —
Та й що ж! Ніде не поживився!
Чи до кошари підберусь —
Боюсь!..
Вівчар не спить, в сопілку грає...
Таке-то кум твій щастя має.

А їсти, кумо, аж-аж-аж!
Цілісіньку б із'їв корову!»

Кума ж

На сюю жалібную мову

Так каже кумові свому:

«Сердешний куме! Ну й чому

Ти не прибіг до мене вранці?

Оттут не козаки живуть — поганці!

Мабуть, їм ніколи й заснуть:

Усе так пильно стережуть,

Що треба гаспидського митця,

Щоб одурить та поживиться!..

Поїж сінця...

А Вовчик не про сіно дума;

Коли б йому шматок м'яся!

«Ні,— каже він,— спасибі, кумо!»

Та й з тим голодний лицар мій

Пішов додому сам не свій.

Оце ж то тее: на, небоже,

Те, що мені не гоже.

МІРОШНИК

Мірошник мав хороший млин.
В хазяйстві неабищо він:
Про се гаразд усякий знає,
Хто хлібець має.
Млин у Мірошника був водяний.
Мірошник той Хомою звався
І був він чоловік такий,
Що не гаразд за діло брався;
А інший раз
Буває дорогий і час.
Вода раз греблю просмоктала...
Ну, що ж! Узять би й загатить,
Так ні! Мірошник спить та спить.
Вода ж біжить... ще більш прорвала;
Хомі й за вухом не свербить.
Хто йде — мерщій у млин загляне:
«Ой, Хомо, Хомо, схаменись!
Он скоро вже й води не стане;
Піди лиш, брате, подивись!»
А він їх слуха щось не дуже:
«Нехай лиш! Річка — не калюжа;

Води ще стане на ввесь вік!»
З Хоми сміються добрі люди:
«Тоді побачимо, як буде,—
Дурний ти, Хомо, чоловік!»
І справді сталось, як казали:
Вода зійшла — колеса стали.
Злякавсь Мірошник та й біжить
Притьмом до прірви, щоб гатить.
Курей тимчасом із десятків
Прийшло напиться води.
Уздрів Мірошник сих паньматок:
«Бач, капосні! — кричить,— куди...
У мене й так води немає,
Ще й ви сюди?!»
І зо зла палицю хапає...
Шпурнув — та й всіх курей побив.
А млин стоїть, хоч прірву й загатив;
І що робити — не втямає...
Ні з чим zostався мій Хома:
Води нема й курей чортма.

На світі є такі пани:
Без діла сотні всюди сують,
А за недогарок вони
Людей і лають, і мордують
(Вони се так, бач, хазяйнують!)...
Та й диво, що у їх
Хазяйство піде все на сміх!

ЛИСИЦЯ І ОСЕЛ

«Відкіль бредеш ти, голово лиха?»

Лисиця так мовля Ослові.

«Дивився, як там Лев здиха,

Аж ген у тій діброві!

Піди, паньматко, подивись;

Ти ж зналася із ним колись...

І!.. Що тепер із ним зробилось!

Де в біса й сила тая ділась!

А то було як гуконе —

Не втямиш з ляку, де б сховався —

Таке було те пугало страшне!

Мабуть, його весь світ боявся...

Тепер лежить, неначе пенъ,

І ніч, і день.

Ніхто його вже не боїться,

Усяк безпечно йде дивиться;

Хто схоче — добре ускубне

За вражий чуб його зубами,

А хто під боки стусоне —

Чи дрюком, чи рогами».

«А ти, запевне, не посмів?»

Йому підсміює Лисиця.
«Оце-таки! Чого ж дивиться?
І я його раз захмилів,—
Нехай і наших знає!»

А й в людях такечки буває,—
Чи то вже світ тепер такий:
Поки ти чим кому страшний,
Усяк тебе і поважає;
А тільки як-небудь спіткнись,—
Дивись —
Хто й поважав, той лає.

ЧИЖ ТА ГОЛУБ

Весною Чижик молоденький,
Такий співучий, проворненький,
В садочку все собі скавав,
Та якось у сільце й попав;
Сердега в клітці рветься, б'ється...
А Голуб бачить та сміється:
«А що? Попавсь — от тобі й на!
Вже, певно, голова дурна...
Не бійсь, мене б не піддурили,
Хоч як би не хитрили,
Бо я не Чижик! Ні... оце!»
Аж гульк — і сам піймався в сільце...

Ото на себе не надійся,
Чужому лихові не смійся!

1853

ДВІ БОЧКИ

Дві Бочки їхало колись селом.
Одна з горілкою, повненька.
Друга — порожня, тож слідком.
Та, що з горілкою, — тихенько,
Повагом йде собі та йде;
Порожня ж так собі пустує,
Та так брика, та так басує,
Що аж на все село гуде.
Хто йде — із ляку швидш звертає
Та ще й налає:
«Який се враг її приніс?
Нехай їй біс!»

Хто про свої діла стрекоче,
Кому й не слід, коли захоче,
Тому усяк мерщій зверта,
Бо він такий, як Бочка та:
Усіх од себе проганяє.
Зате розумний чоловік
Живе тихесенько ввесь вік.
Не торохтить і не гукає —
Та й місце має.

ЖАБА І ВІЛ

Раз Жаба вилізла на берег подивиться
Та й трошечки на сонечку погріється.

Побачила Вола

Та й каже подрузі тихенько
• (Вигадлива була!):

«Який здоровий, моя ненько!

Ну що, сестрице, як надмусь,

То й я така зроблюсь?

От будуть жаби дивуваться!»

«І де вже, сестро, нам рівняться!»

Казать їй друга почала;

А та не слуха... дметься... дметься...

«Що, сестро, як тобі здається,

Побільшала хоч трохи я?»

«Та ні. голубонько моя!»

«Ну, а теперечки? Дивися!»

«Та годі, сестро, схаменися!»

Не слуха Жаба, дметься гірш,

Все думає, що стане більш.

Та й що, дурна, собі зробила?

З натуги луснула — та й одубіла!

Такі і в світі жаби є,
Прощайте, ніде правди діти;
А по мені — найлучче жити,
Як милосердний бог дає.

1853

МУЖИК ТА ЛИСИЦЯ

Колись-то Мужика Лисиця попитала.
«Скажи, будь ласкав, куме мій,
За що се честь така ось шкапі сій?
Про се вже я давно спитать тебе бажала,
Коли не подивись —
Вона з тобою скрізь:
Чи у дорозі, чи на полі;
І їсти, й пити їй доволі...
А як признаться, то вона
Скотина предурна!»
«Але! — їй каже кум, — не в розумі
тут сила!
То все бридня... Тут думка не така:
Нам треба тільки, щоб возила
Та слухалася батіжка».

ПРОХОЖІ ТА СОБАКИ

Через левади та городи
Два кума йшло з весілля до господи.
Бредуть, балакають про щось...

Аж ось,
Де не взялась собака в біса —
Чи з-під воріт, чи із-за ліси —
Присікалася, аж вищить...
Коли поглянуть — ще біжить.
Мабуть, з десяток, чи й не більше...
Та як напали — батю мій!
Одна гаразд, друга ще гірше.
Кіндрат маха ціпком мершій.
«Ось не займай лишень, Кіндрате,—
Тут обізвавсь до його Клим,—
Я їх натуру знаю, брате:
Відчепляться... ось ну, ходім!
Та не махай і не дивись...
От вони йдуть собі та йдуть.
Собаки й справді унялися,
А далі стало вже й не чуть.

Оттак зависливії люди
(Вони є всюди!):
Якщо завидно їм — куди!
Брехати, мов собаки, стануть...
А ти собі іди та йди:
Набрешуться та й перестануть

1853

МИША І ПАЦЮК

«Добри вечір, сусіде мій!

Чи всі ви живі та здорові?..»

Гукнула Миша Пацюкові.

«Та ще!» Пацюк мовляє їй.

«А я се,— каже,— прилинула,

Щоб розказать тобі, що чула,

Щоб ти радів, як я, та знав:

Лев, кажуть би, kota піймав...»

«Якого?»

«Катюгу нашого рудого,

Що нам просвітку не давав...»

«Гай-гай! — Пацюк мовля,— раденька,

Як кажуть, що дурненька!

Що з того, що піймав?..

Як дійдеться у них до чого —

Не бачить Лева нам живого!

Бо знаєш, що за звір той кіт!»

Оттак, як хто кого боїться,

То й думає, що на того весь світ

Так буде, як і він. дивиться.

ХЛОПЧИК І ГАДЮКА

Хлоп'я в садку собі гуляло
Та й забажало
На іграшки ужа піймать
(Воно гніздо його назнало —
Так як утерпів, щоб не взять?).
Побігло, засадило руку
Та й витягло — гадюку...
Злякався Хлопчик, аж поблід;
Стоїть, як стовп, і не тікає.
Гадюка дивиться і так йому мовляє:
«Бач, дурнику! Робити так не слід...
Ти знаєш, що за се буває?
Узять би добре укусить...
Та хай вже сей раз бог простить,
А вдруге лишко буде, чуєш?
Гляди ж — шануйся, стережись,
Робити так не вчись
Та роздивляйся, з ким шуткуєш!»

1853

ВОВК ТА МИШЕНЯ

На полі Вовк Овечку взяв,
Потяг сердешную в діброву —
Не на розмову,
А щоб із'їсти: він бажав
М'ясця свіженького давненько.
От взяв Овечку, обідрав,
Як знав,
Та й заходився хорошенько
М'ясце під дубом уминать,—
Аж на зубах кістки хрущать.
Їв Вовчик, їв — аж утомився;
Гараздненько удовольнився,
А все-таки всього не з'їв;
«Нехай вже,— каже,— другим разом».
М'ясце травицею прикрив,
А сам спочинуть ліг тимчасом.
Неначе пан який — лежить...
А Мишенятко під вербою
Почуло, що м'ясце пахтить.
Та й крадеться поміж травою
(Яке мале, а вже хитрить!)

От помалесеньку підкралось,
Взяло м'ясця та у дупло й сховалось.
Угледів Вовк, дарма, що спав,
І на весь гай гукать зачав:
«Ой, ненечко! Рятуйте! Поможіте!
Ловіте злодія, держіте!
Добро моє покрав!»

Я в одному селі по ярмарку гуляв
Та й бачив диво:
Якийсь там становий хвинтив спесиво
Біля чумацьких хур.
Чого він там никав — усі на вус мотали...
От якось у його тарані в'язку вкрали,
А він гукає: «Пробі! Калавур!»

1853

ЗОЗУЛЯ І ПІВЕНЬ

«Як ти співаєш, Півне, веселенько...
«А ти, Зозуленько, ти, зіронько моя,
Виводиш гарно так і жалібненько,
Що іноді аж плачу я...
Як тільки що почнеш співати,
Не хочеться й пшениченьки кліювати,—
Біжиш в садок мерщій...»
«Тебе я слухала б довіку, куме мій,
Аби б хотів співати...
«А ти, голубонько, ти, кралечко моя,
Поки співаєш на калині,
То й весело мені, і забуваю я
Свою недоленьку, життя своє погане
Та безталанне...
А тільки замовчиш,
Або куди летиш,—
Зане серденько, неначе на чужині...
І їстоньки — не їм, і питоньки — не п'ю,
Та виглядаю все Зозуленьку мою.
Як гляну на тебе — така ти невеличка,
Моя перепеличко,

А голосочок-то який!

Тонесенький, милесенький такий...

Куди той соловей годиться?»

«Спасибі, братіку, за добрее слівце.

Як не кохать тебе за це?

І ти виспіваєш, неначе та жар-птиця:

І далебі, що так,— пошлюся я на всіх».

Де взявся Горобець, послухав трохи їх

Та й каже: «Годі вам брехати

Та одно другого знічев'я вихваляти!»

Пурхнув — та й був такий.

За що ж,— хто-небудь попитає,—

Зозуля Півня вихваляє?

За те, що Півень годить їй

Та потакати добре вміє:

Рука, як кажуть, руку миє.

ЛЕВ ТА МИША

Старенька Миша горювала:
Їй ніде, бідній, було жити,
Головоньки на старість прихилить;
Сама собі по світові блукала...
Діток нема: були колись —
Теперечки по світу розбрелись;
Одним-одна зосталась мати.
Пішла вона звичайненько прохати.
Щоб Лев в дуплі дозволив їй,
Самотній та старій,
Хазяйство завести маленьке
Біля їх милості близенько.
«Хоч сила всім страшна твоя,
Хоч пан ти,— каже,— між панами,
Та хто зна, що ще буде з нами:
В пригоді, може, стану й я...»
«Хто? Ти? — Лев заревів,— така погана?
Мене, такого пана,
Сюди задурювать прийшла?..
Пішла!
Бач, теревені розпустила!
Тікай, поки ще ціла!»

Злякалась Миша та притьмом,
Поміж травою, лопушкєм,
З переполоху почухрала —
Туди-сюди — й з очей пропала.
Раз Лев пішов поживи розглядать
Та у тенета і піймався.
Рвонув він раз — тенета не тріщать;
Удруге, втретє — ні... Вже як не силкувався,
Як не ревів,
Як не вертів,
А все-таки не вивертівсь — zostався.
Прибігли люди, узяли,
Зв'язали бідного та й повезли
По ярмарках в залізній клітці
На диво світові всьому
(Видно, були німецькі мйтці!).
Прийшлося гірко бідному йому...
Згадав про Мишу, що вона казала,
Та й дума, плачучи: «Якби вона була,
Загинути б мені, дурному, не дала:
Тенета б всі попрогризала...
І я б гуляв оце в зеленому гаю,
Мов у раю...»
А сам, сердешний, слізеньки контає:
Є каягтя, да вороття немає.

Скажу я, люди добрі, й вам
(До казки приказка годиться,
Хоч і панам):
Не плюй в колодязь: пригодиться
Води напиться.

СПІВАКИ

Сусід до себе кликав кума:
«Приходь лиш, брате, на часок:
По чарці вип'ємо, сальця з'їмо шматок».
А справді — так не те він дума:
То кумові сказав він тільки так;
Хотілося ж, щоб похвалиться —
Яких він назбирав Співак.
От кум прийшов, посіли, як годиться;
По одній випили, по другій налили...
Тут парубки як утяли!
Роззявили роти — гукають...
Хто вгору дме, а хто пищить...
Аж головою кум вертить:
«Чорт батька знає, як співають! —
Став він хазяїну казати,—
Аж вуха, далєбі, болять!»
«Та, може, й так...—хазяїн став мовляти,—
Є трохи хвалшу, що й казати...
Так он що — все народ такий,
Як кажуть, золотий!

То сількісь, що не так співають,
Зате горілки не вживають!»

А по мені — вже лучче пий,
Та діло розумій.

1853

ЛЕВ ТА ВОВК

Лев уминав за сніданням ягня.
Побіля його в'їдливе щеня
Вертиться та й вертиться,—
Все моститься, щоб поживиться.
От якось-то й одважилось вхопить
Шматок м'яся, щоб не кортіло.
Лев бачить, що воно зробило,
Та змилосердився — мовчить,
 Бо у щеняти
Якого розуму питати?..
Побачив Вовк (він недалечко був)
Та й дума: «Лев, мабуть, дурненький
Або ж на старість силу збув,
Що став такий плохенький;
Коли щеня не задавив —
Мене не займе й поготів!»
От квапить лапу до м'ясива...
Як скочить Лев — аж диба стала грива...
На Вовка бідного насів —
 Давив його, крутив...

Та й каже: «Се тобі за теє,
Щоб не дививсь ти на щеня,
Бо не щодня бува бридня;
Воно дурне ще, молодеє,
А ти вже, Вовче, не щеня!»

1853

ХАЗЯЇН ТА ШКАПА

Хазяїн сів овесець;
Була у його нивка невелика.
От бачить Шкапа та й базіка:
«І на який се він кінець
Овес у полі розсипає?
Мабуть, і сам гаразд не знає...
А я чувала, та й не раз,
Як про людей гукають всюди,
Що люди розумніші нас...
Кий чортів батько — брешуть люди!
Який тут розум — землю рить
Та розкидать пашню без діла?
Неначе нікуди подіть...
Стрижчаті б дав, та й я б поїла;
А хоч індикам, хоч качкам,—
Усе б було видніше нам,
Що робить він хоч трохи гарно
І що пашні не тратить марно...
Або нехай би й заховав —
Сказали б, що скупенький став...
А то що зробить — все дурниця,

Вже аж не хочеться дивиться!»
Минуло літо, після жнив
Овес хазяїн змолотив
І Шкапу ту, що вередує,
Він і шанує, і годує.

Так інший здуру неборак
Над божим ділом вередує:
«І се не так, і те не так,
Чого се сонце дуже гріє,
Або не відтіть вітер віє...»
Головонька його дурна
Того й не зна,
Що бог нас лучче розуміє.

1853

ТРОЄЖЕНЕЦЬ

За тридев'ять земель, у тридесятим царстві
Та в іншому господарстві,
Якийсь-то хвабрий молодець
(Чи дворянин він, чи купець —
Про те вже не скажу вам, братця,
Щоб іноді не пробрехаться...) —

Та що утяв!..
Послухайте! Узав,
Покинув жінку та й поплівся,
Хто його зна — куди й чого...
От потім чують про нього,
Що десь він аж на двох жінках ще оженився,—
Такий пройдисвіт був!

От якось цар про се почув
Та зараз же бомагу й посилає,
Щоб беззаконника такого-то схопить,
Приставити у суд — і там його судить;
А всім судейським натякає,
Щоб ділом не вертіть
(Видно, цей гріх у них буває!),
А так йому, поганцю, присудить,

Щоб більше вже ніхто не важивсь так робить,
Коли на світі хоче жить;
«А якщо зробите не так —
Повішаю усіх, неначе тих собак».
Не знає бідний суд, де дітсья,
Усіх циганський піт пройма,
А ділові ладу нема:
Як не присудять — не годиться;
Бо вже доводилось судить —
Так капосний народ не дуже щось боїться...
Ну, що його робить?..
Возилися, возилися,
Та якось і вмудрилися
Прояву осудить.
Зібралися пани, поприбігали люди
Дивитися — що буде,
А суд гуртом рішив:
«Щоб беззаконника провчити,—
Оприділити,
Щоб він з трьома жінками жив».
Дивується народ та й дума: «От удрали!
Теперечки ж усі пропали:
Повішають дурних».
Аж ні! Поперед всіх
Повісився пройдисвіт на осиці
(Видно, жінки були завзяті птиці!).
Та й що ж ви думаєте? — Казус сей
Так налякав усіх людей,
Що більше вже ніхто із глузду не скрутився,
І досі не чутно, щоб хто на трьох жінках
В тім царстві оженився.

ОХРІМОВА СВИТА

Була в Охріма сіра Свита,
Так хороше пошита:
Іззаду вусики з червоного сукна,
На комірі мережечка така, що на,—
Хоч голові носити!
Дурний Охрім не вмів її глядіти,
Таскав, коли й не слід таскати.
Раз став він Свиту надягать,
Аж дивиться — рукава вже продрались.
От мій Охрім, щоб люди не сміялись,
Налагодивсь латать.
А де ж суконця взять?
Охрімові невидовижу!
«Ми знайдемо! — він каже сам собі,—
Рукава трохи обчикрижу
Та й поможу журбі».
Зробив
І Свиту знов надів.
І хороше йому здається,
Хоч руки й голі до локіт.
Так он біда: куди він не поткнеться —

Усяк од реготу береться за живіт.
Розсердився Охрім, що з його так глузують...

«Тривайте ж,— каже,— коли так,

Зроблю ж я осьде як...

Нехай, дурні, собі пустують:

У них, видно, жуки у голові...

А ми втнемо рукавця і нові,

Хіба мудрація велика!»

Охрім догадливий був парубіка!

Прехорошенько взяв

Підрізав поли він чимало,—

Якраз, щоб на рукава стало,—

Покраяв та й попришивав —

І знов рукава, як рукава;

І ходить мій Охрім, неначе та проява,

Та й думає: «Ось я-то молодець,

Удався хоч куди хлопчина!»

Дурний, дурний: а на йому Свитина,

Неначе той німецький каптанець!

Оттак і з тим буває,

Хто чортзна-де добро своє діває,—

А там як кинеться — вертить і так, і сяк,

Неначе горобець у клітці...

Дивись, згодя — гуляє неборак

В Охримовій куценькій Свитці.

ДВА КУМА

«Здоров, Василю, пане-брате!»
«Здоров, кумасю мій Кіндрате!»
«Чи ти ще там здоров та жив?»
«Ох, братіку! — Василь завив,—

Мого ти лишенька не знаєш,

Що так питаєш!

Бог покарав мене: я погорів;

Уся худібонька пропала,

Неначе язиком корова ізлизала...

«Оце пак лихо! Глянь... Коли ж воно і як?»

«А так!

Неділь вже, мабуть, з вісім буде —

Святками до мене зібрались добрі люди.

На беседі, вже звісно, попились...

От як усі вже розійшлись,

Пішов я з каганцем до коней у повітку.

Бодай би й не ходить!..

Я, бачся, каганець усе ховав під свитку,

Та якось сеє... Зирк — горить!

І, батечку! Як обхопило —

Усе до цурочки згоріло:

Сам трохи-трохи не пропав...

Та се й тужу вже восьмую неділю...
Бодай би я був не дїждав...
Ти ж, куме, як?»—«Ох, не питай, Василю!
І я чимсь бога прогнівив...
Колись я, братіку, правесенько ходив,—
Теперечки, дивись, до чого вже дожився!
Зовсім калікою зробився!..
До мене на святках наїхало гостей:
Дядьки, брати та дехто із людей...
Як милим гостям не радіти?
Уся кумпанія гарненько підпила...
Поліз у погріб я дулівки ще вточити
(Дулівочка-первак — така смачна була!)...
Щоб іноді з вогнем біди не наробити,
Поліз я поночі, хоча й п'янений був...
Що ж, пане-брате! Біс мене як пхнув —
Я й покотивсь... Ще як не вбивсь — не знаю.
Теперечки хоч плач — не плач,
Оттак, як бач,
На дерев'янці шкандибаю».
«Дурні! — озвався до них Трохим,—
Жалкуйте на себе, бо що за диво в тім,
Що в Василя все погоріло,
А в тебе ногу ізломило!
Погано п'яному і поночі й з вогнем».
«Так що ж його робити?
Не все ж ходить і з ліхтарем!..»
«О, бити б вас обох та бити!
Горілочки не треба вельми пити».

1853

КАМІНЬ ТА ЧЕРВ'ЯК

«Дивись ти, як хвинтить зачав!
Неначе й справді пишна птиця!»
Так Камінь, лежачи в пшениці,
На дощик верещав.
«А глянь, іще й радіють люди;
Запевно всі вони дурні,—
Аж чудно, далебі, мені!
Ну, що їм від того прибуде,
Як дощ поналива води?
Хоч опісля вже й не ходи.
І росяно, і кально, скрізь калюжі,—
Погано та ще й дуже.
Та що вже будемо робить:
Самому всіх не перевчить!
Я тутечки лежу відколи —
Звичайно, мов мене й нема;
Де не покинуть — все дарма,
А й слова доброго не чув собі ніколи,—
Бодай їм дихать так!»
«Мовчи лиш, дурню, не базікай,—
Тут став казати йому Черв'як.—
Сей дощик — радість всім велика,

Земля посхла була — от він її змочив;
Травицю трохи підживив:
Пашня зовсім була пов'яла,
Мов тая в'яла риба стала,—
Він їй головоньку підняв,
А добрим людям щастя дав...
А з тебе що? Лежиш, ледащо!
Такії лежні людям нащо?..
Лежи ж, коли лежати звик,
Та не базікай, дурню, дуже».

Буває, інший чоловік
Все приндиться, що довго служе;
А що в йому?
Те, що й у Камені тому.

СИНИЦЯ

Синиця славу розпустила,
Що хоче море запалить,
Що море, буцімто, згорить.—
Така, бач, є у неї сила.
За вітром слава полетіла
По всіх усядах і кутках,
По байраках і по садках,
Далеко — аж за синє море...
Усім, хто був на морі, горе!
Ану — до берега тікати,
Мерщій добро своє ховати
Од проклятущої Синиці.
Як назліталось тії птиці,
Як назбиралось звірей,
Людей —
Дивитися на чудасію!..
А пересудливі жінки
Побрали ще й ложки,
Бо мали ту надію,
Як море стане закипати,
Щоб юшки добре посьорбати,

Якої зроду не сьорбали
(Вони вже, бачте, позвикали
Скрізь по обідах куштувать).
От ждуть вони, стоять,
Усі баньки повитріщали.
«От-от уже почне кипіть,—
Хто-небудь нищечком мовляє,—
Ось цитьте, зараз запалає...»
А море все собі гуляє,
І не кипить, і не горить.
Так що ж Синиця?.. Та мовчить!
І запалить — не запалила,
А тільки слави наробила
Та з сорому й сховалася кудись.
За сую капосну дурницю
 Полаяли Синицю
 Та й розійшлись.

Яка ж в сій байці, братця, сила?
А та: ніколи не хвались,
Поки гаразд не зробиш діла.

ВОВК ТА ЯГНЯ

На світі вже давно ведеться,
Що нижчий перед вищим гнеться,
А більший меншого тусає та ще й б'є —
Затим, що сила є...
Примір не довго б показати,—
Та — цур йому! — Нащо чіпать?..
А щоб кінці як-небудь поховать,
Я хочу байку розказати.
Улітку, саме серед дня,
Пустуючи, дурне Ягня
Само забилося до річки —
Напитися водички.
От чи пило, чи ні — глядить:
Аж суне Вовк — такий страшенний
Та здоровенний!
Та так прямісінько й біжить
До бідного Ягняти.
Ягняті нікуди тікати;
Стоїть, сердешне, та дрижить...
А Вовк, неначе комісар, кричить
(Він, щоб присікаться, знайшов причину):

«Нащо се ти, собачий сину,
 Тут каламутиш берег мій
 Та квапиш ніс поганий свій
 У чистую осюю воду?
 Та я тобі за сую шкоду —
 Ти знаєш — що зроблю?..
 Як муху задавлю!»
 «Ні, паночку,— Ягня йому мовляє,—
 Водиці я не сколотив,
 Бо ще й не пив;
 А хоч би й пив, то шкоди в тім немає,
 Бо я стою зовсім не там,
 Де треба пити вам,
 Та ще й вода од вас сюди збігає...
 «Так себто я брешу?—тут Вовк йому гукнув,—
 Чн бач! Ще і базікать стало...
 Такого ще поганця не бувало!..
 Здається, ти й позаторік тут був
 Та капості мені робив?.. Тривай же!
 Ти думаєш, що я забув?»
 «Помилуйте! — йому Ягнятко каже,—
 На світі я ще й году не прожив».
 «Так брат твій був».—«Нема братів».
 «Так, може, батько,
 Коли не дядько...
 Або ж хто-небудь з ваших був...
 Хіба не знаю я, не чув,
 Що ви усі мене б із'їли,
 Якби вловили?
 Собаки й вівчарі твої,
 Усі ви — вороги мої:
 Од вас мені життя немає...
 Ще мало я терпів?»
 «Так чим же я вам досадив?»,

Ягнятко, плачучи, питає.
«Цить, капосне! Либонь не знає...
Ще й огризається, щеня!
Що ти за птиця?! Ти — Ягня!
Як сміло ти мене питати?
Вовк, може, їсти захотів!..
Не вам про тее, дурням, знати».
І — Вовк Ягнятко задавив...
Нащо йому про тее знати,
Що, може, плаче бідна мати
Та побивається, як рибонька об лід:
Він Вовк, він пан... йому не слід...

ШПАК

Усяк до чого-небудь вдався.
Той робить те, другий — друге;
Всяк свого б берега держався... Еге!
Коли б то так всяк шанувався,
 Так є ж такі дурні,
Що іноді за те беруться,
 До того пнуться,
Чого й не тямлять. По мені —
Роби вже лучче те, що вмієш,
То й бачитиме всяк,
Що ти що-небудь розумієш.

Один ще змалку вдатний Шпак
У Щиглика співать навчився.
Канальський Шпак так умудрився,
Що як почне було співать —
 Диковина й сказать!
Мов справді Щиглик то співає.
От, слухає Шпака усяк,
Дивується та вихваляє,
Шпаком розумним величає.

Радіє, аж плигає Шпак!
Чого б йому іще й хотіти?
Кохаться б дурневі та жити:
Таке життя другому б рай,—
Шануйсь та людям потурай,
Виспівуй на всі боки!..
Так он що (я сказать забув) —
Шпачок зависливенький був.
Почув він (мабуть, од сороки),
Що соловейка хвалить всяк.
Шпакові се завидно стало,
Надувся бісів Шпак.
«Коли ж моїх пісень вам мало,—
Він сам собі мовляє так,—
Тривайте, я й так заспіваю!
Ще, може, й краще... Я вже знаю!
На бісового батька й Шпак!..»
Зачав мій Шпак пісні виводить,—
Та ні — зовсім не те виходить:
Хоч вельми-дуже запищить,
Хоч не до прикладу хавчить.
Або нявчить, мов по-котячий,
Або мекече по-ягнячий,
Співав мій Шпак, співав,
Аж покіль всіх порозганяв,—
Ніхто і слухати не хоче,
Тікає геть та ще й бурмоче:
«Дурний, не знать чого схотів!
Хоч би сміху вже не робив:
Співав би гарно по-щиглячий,
Ніж чортзна-як по-солов'ячий».

ЩУКА

На Щуку хтось бомагу в суд подав,
Що буцімби вона такеє виробляла,
Що у ставу ніхто життя не мав:
Того заїла в смерть, другого обідрала.
Піймали Щуку молодці

Та в шаплиці

Гуртом до суду притаскали,
Хоча чуби й мокренькі стали.
На той раз суддями були:

Якіїсь два Осли,

Одна нікчемна Шкапа

Та два стареньких Цапа,—

Усе народ, як бачите, такий

Добрячий та плохий.

За стряпчого, як завсігди годиться.

Була приставлена Лисиця...

А чутка у гаю була така,

Що ніби Щука та частенько,

Як тільки зробиться темненько,

Лисиці й шле то щупачка,

То сотеньку карасиків живеньких,

Або линів гарненьких...
Чи справді так було, чи, може, хто збрехав
(Хто ворогів не мав!),—
А все-таки катюзі,
Як кажуть, буде по заслужі.
Зійшлися судді, стали розбирать:
Коли і як воно, і що їй присудити?
Як не мудруй, а правди ніде діти.
Кінців не можна поховать...
Не довго думали — рішили
І Шуку на вербі повісити звеліли.
«Дозвольте і мені, панове, річ держать! —
Тут обізвалася Лисиця. —
Розбійницю таку не так судить годиться:
Щоб більше жаху їй завдать
І щоб усяк боявся так робити, —
У річці вражу Шуку утопити!»
«Розумна річ!» всі зачали гукать.
Послухали Лисичку
І Шуку кинули — у річку.

СВИНЯ

Свиня у панський двір залізла;
Посновигала там
По всіх куткам,
На смітнику кісток погризла,
Полежала в багні,
Як слід Свині,
В гної куйовдилася пикою своєю...
Та із гостей ізнов прийшла
Така ж, як і була —
Свиня свинею.
От став свинар її питать:
«Що, Свинко, бачила ти в пана?
Чи хороше там гостювать?
Яка була тобі там шана?
Я чув колись, що у панів,
Мов у царів,
Срібло та золото скрізь сяє,
Що буцімби пани так хороше живуть.
Так солодко їдять і п'ють».
«Та де там воно є! — Свиня йому мовляє, —
Брехня! Не слухай! Я ж була,

І їла, і пила,
Всі заходеньки обходила,
І смітники,
І суточки,
А доброго нічого там не вздріла,
То тільки вигадки дурні!»

Не хочу я нікого прирівняти,
Звиняйте, до Свині...
Ні, далебі, що ні!
Я тільки хочу щось спитати.
Траплялось на віку мені
Такее бачити ледащо,—
Подивися — не годне ані на що;
А як почне тебе судить,
То так оббреше, обчернить
Та рознесе погану славу,
Що соромно й сказать...
Так я се й хочу вас, панове, попитать:
Еге, не гріх таку прояву
Свинею величать?

ВІВЧАР

Був на селі Вівчар Тарас;
Він панових овечок пас.
Став мій Тарас чогось журитись:
Сидить, головоньку схилив,
А панові боїться похвалитись,
Щоб пан не бив.
«Чого ти, брате, світом нудиш?»
Питаються його.
«Ох, братці! Лишенька мого
Абияк не відбудеш...
От став хвалитись він, що є в болоті Вовк
І, на лихо йому, хапає овечок...
«Що ж, брате, будемо робити,—
Ще й не таке нам діє Вовк!..
А пан за віщо буде бити?..»
Гуртом вони до пана всі пішли,
Усе по правді розказали.
Звелів їм пан, щоб Вовка стерегли
І, коли можна, щоб піймали.
Пильнують Вовчика, нема коли й заснуть,
А Вовка щось нема й не чуть...

Чого ж се так, що у Тараса часом
Буває добрий борщ із м'ясом

Та з начинкою пиріжки?..

Дурні дядьки!

Ні один з вас не розчовпає:

Який там в біса звір!

На Вовка тільки поговір,

А овечок Тарас хапає!..

ЛЯЦІ

В гаю у пана був ставок;
Вода — як скло; на дні — пісок;
Кругом цвіли волошки та васильки;
Червоная калина там росла,
Під гаєм пасіка була,—
Ну, рай та й тільки!
В ставу було чималенько Лящів;
Ніхто їх не ловив
Ні волоком, ні в'ятірями,—
Життя Лящам,
Мов тим панам:
Гуляють, ляпають хвостами...
Приїхав раз з сусідом пан у гай
І Щук звелів у став понапускати.
«На біса Щук пускаєш, пане-брате?—
Озвався сусід,—ось потривай!
Ти гірше тільки тим нашкодиш —
Усіх Лящів позводиш:
Їх Щуки заїдять...»
«Даремна річ! — хазяїн став казати,

Та й усміхнувся після того,—
Жалкую, чом давніш не звів...
А ти ж, сусіде, чув од кого,
Що я охочий до Лящів?»

1858

БИЛИНА

Сказав раз Куш Билині:
«Билинонько! Чого така ти стала,
Мов рибонька в'яла:
Пожовкла, не цвітеш,
Живеш, як не живеш,
Твоя головонька от-от поляже?»
«Ох, Кущику! — Билина каже,—
Я на чужині...»

Хто широ поважа родину,
Свій рідний край,
Тому не всюди рай:
Чужина в'ялить, як Билину

1856

ЦІКАВИЙ

Раз, край дороги, Влас копиці волочив.
Вродило сіно — весело й робилось...
От як надвечір сонечко схилилось,
Мій Влас полуднувати сів.
Глядить — щось їде по дорозі...
Йому й байдуже, хто на возі...
Коли зближається — аж то Кіндрат,
Всесвітній кум і сват.
«Здоров, Кіндрате! — Влас гукає,—
Куди це бог носив?»
«А на базар пашню возив»,
Кіндрат йому мовляє.
«Що ж,—Влас пита,—чи справивсь молодцем?»
«А бач, вертаюсь порожнем...
Та що балакати нам про тее...
Ось попитай, що бачив я!
І, матінко моя!
Я бачив в городі такеє,
Що тільки в казці розказать.
Дивлюся — люди аж кишать...
Що, думаю, за чудасія?»

Покинув віз коло Гордія,
А сам побіг, щоб поглядіть...
Всі кажуть: треба заплатить.
Віддав я копу — ніде дітись...
Та вже ж було на що й дивитись:
Яких я бачив там звірюк,
Довготелесих та страшних гадюк,
Комашечок... А овечата?
Подивишся — аж сміх бере:
Такі малесенькі, як кошенята...
Хоч Німець грошики й дере,
Та вже ж і диво, пане-брате!»
«А бачив бугая, Кіндрате? —
Питає Влас,— учора був
У городі наш титар,
З ним їздив і Микола-писар...
Од них я чув,
Що є бугай над бугаями,
Неначе добрий віз з снопами...
«Який бугай? Я бугая
Не вгледів якось, пане-брате...»
«Овва! Такий же ти, Кіндрате!»

Таких Кіндратів бачив я,—
Уміють добре прибрехати...
Та цур їм! — лучче не чіпати...

КУПЕЦЬ ТА МИШИ

Один купець хороший дворик мав.
Щоб де було свій крам складати
Та всякую бакалію ховати,
Він у дворі комору збудував.
Купує мій купець, купує та складає;
Всього багато накупив,—
Усяк хазяїн добре знає,
Що іноді Мишва проклята виробляє.
Купець се знав та й напустив
Десятка півтора Котів.
Коти засіли за мішками;
Мишва притихла; все як слід,
Бо де не виглянь — всюди Кіт.
Гаразд управились з Мишами,
Так друге лихо завелось:
Знайшовся злодій між Котами:
Мишей не чуть, а краде хтось.
Дознавсь купець, що пахне не Мишами,
Не розпитавсь та й став кричати:
«Е, треба ж їм гаразд всім прочуханки дати!»
Почувши се, Коти не довго ждали,
Взяли та й повтікали.

Пронюхала Мишва, що вже нема Котів,
Та швидше до мішків —
І почала хазяйнувати,—
Не стільки їсти, як псувати.
Напорала мишва купцеві баришів,
Аж плаче він біля своїх мішків.
Дурний купець та й годі!
А нащо ж всіх порозганяв,
Коли один злодюга крав?
Як не піймав, то й не кажи, що злодій.

ТОРБИНА

У темному кутку, де рогачі стояли.
Де віник ставили та трісочки складали.
Лежать Торбині довелось.
Давно її покинув хтось.
Лежить порожня Торбина.
Неначе драная ряднина:
Її в руки не беруть,
А іноді і сміттям приметуть.
Долежалась-таки Торбина —
Настала й їй щаслива година:
Хазяїн взяв,
Повнісіньку червінцями й напхав.
Неначе пані на перині,
Лежить Торбина в гарній скрині!
І по селу, й по хуторах,
І по купцях, і по панах —
Пішла про неї слава всюди:
Її шанують хитрі люди.
На неї дивиться усяк
Так весело та ласо так,
Як циганча на добре сало.
Та й що ж? Сього торбині мало:

Розчванилась вона,
Глузує над людьми, базіка,
Вибріхує таке, що на,
Неначе пані превелика!
А люди слухають, мовчать.
Бо хороше червінчики бряжчать.
А як Торбинка спорожнилась —
Де в біса й слава тая ділась:
Без грошей торба — чортзна-що!

Велике діло, братця, гроші!
З грошима й дурні прехороші!
Є в дурня гроші — він і пан;
Є в його дорогий жупан —
І розум є; всі поважають,
На покуті усі саджають;
 Той йому сват,
 Той йому брат;
Його в бояри, в куми просять
І першу чарочку підносять.
 Сказать би дурням тим,
Що як капшук у них прорветься —
 Розійдеться їх слава, як той дим,
 І панство пишнее минеться!

ГОРЛИЦЯ І ГОРОБЕЦЬ

Воркувала Горлиця у садку,
У куточку тихенькому, на бузку;
Жалкувала сизокрила, що вона
Незчулася, як минула і весна,
Не вгледіла, як одцвівся і садок,
І черешні, і вишеньки, і бузок;
Сумувала, що прийдеться восени
Десь шукати ще іншої сторони.
Підлабузнивсь до Горлиці Горобець,
Наче справді запорозький молодець:
«Ой послухай, голубонько, не журись,
Ти на мене, молодчика, подивись!
Чи є в світі де такі молодці,
Як ми, славні та веселі горобці?
На все вдатні,— до любовців, до пісень,—
Цвірінькаєм, жартуючи, увесь день!
Ти не бійся, голубонько, що зима
Посиплеться білим снігом... То дарма!
Нас з тобою тее лихо не зляка:
Перебудем під стріхою в козака.
А як гляне ясне сонце на весну —

Забудемо тую зиму навісну.
Порозтають тії білії сніги,
Покриються травицею всі луги,
Розів'ється калинонька і садок,
Розцвітуться і вишеньки, і бузок:
Заспівають усі пташки, як в раю,
Привітатимуть голубоньку мою...
А ти, серце-голубонько, не журись
Та до мене, молодчика, прихились...»
«Бодай тобі, Горобчику, не брехать,
А Горлицям твоїх брехень не чувать!
Не до пари голубоньці Горобець.
Хоч який він прехороший молодець:
Треба мені, сизокрилій, голубка,
Як хороший дівчиноньці козака».
Де не взявся сизокрилий Голубок —
Як ухопить Горобчика за чубок!
Пом'яв його, понівечив, як хотів,
Оскуб його, молодчика, та й пустив:
«Оце тобі, Горобчику, так не вчись,
До чужої голубоньки не тулись...
Як дремене Горобчичок у садок,—
Болить його головонька і чубок.
Регочуться проклятії горобці:
«Оттак наші добувають молодці!»
Засоромивсь осміяний Горобець
Та й покинув ріднесенький табунець,
Полетів він світ за очі у садки
Відшіптувать головоньку і боки.

Я вигадав, лежачи на печі,
Для вас сюю баєчку, паничі!
Ой, не будьте, паниченьки-молодці,
І ви такі, як отії горобці...

Пригортайтесь, козаченьки, до дівчат —
Хіба мало є хороших бровенят?
Дівчинонька, як квіточка,— з нею рай,
А чужої молодиці не займай,
Бо налетить часом сивий голубок —
Болітиме головонька і чубок!

МИШАЧА РАДА

Задумала Мишва вчинить велике діло,
Щоб слава загула про них
По всіх усядах, щоб вдивило
Не то людей — котів дурних.
Мишей до біса назбігалось;
Чимало й Пацюків зібралось,
Старих і молодих.
От в кухві тій, що з борошном стояла,
Уся громада посідала —
Розслухать, що і як.
Найстаршенький Пацюк мовляє так:
«Осе зібрались ми, панове-громадяни,
Про от що розсудить:
Пора б і Мишам в світі жити
Так, як живуть усі миряни;
А для того нам треба положить:
Щоб був порядок в кожному ділі —
Збирати раду щонеділі...
Чи так, чи, може, як?»
«Розумне діло! Так, то й так!...»
Гукнула разом вся громада.
«А щоб була доладна рада,—

Старий Пацюк кричить,—
Закон постановить:
Пускать на раду всіх хвостатих,
А куцих не пускать,
Бо хто бував в руках проклятих,
З того добра не ждять!
Чи так? Рішайте, коли чули!..
«Так тому й быть! — усі гукнули,—
Так!.. Куцих не пускать!..»
Мишва таку приміту знає:
У кого довший хвіст — той розум
більший має,

А хто свій хвіст ізбув,
Той дурнем всюди був —
Чи то в якій-небудь пригоді,
Чи на війні, чи у поході.
От через тиждень, в темну ніч,—
Справдилась Пацюкова річ:
Була між ними перша рада.
Зібралася як слід уся громада;

Посіли, гомонять...
Аж гульк — і куций є між ними.
Ну, що його робить з дурними?
Ну, як утерпів — не сказать?..
Пацюк угледів молоденький
Та зараз дядька штовх тихенько:
«А що ж се,— каже,— як се так?
Відкіль се взявся неборак?
Чому ж йому ніхто не вкаже?
Та се вже, справді, сором, глум!..
«Цить, язикатий! — дядько каже,—
Бо то ж мій кум...»

ПАН НА ВСЮ ГУБУ

В якійсь далекій стороні...
В Німеччині... в Туреччині... Та ні!..
Таку ледачу пам'ять маю,
Що й не згадаю.
Далеко десь, серед чужих країв,
Пан на всю губу жив,
У розкоші, як пану подобає.
Суддею б то, чи що, служив
(Чи справді є там суд — хто його знає!..).
Жив хороше, і їв, і пив,
Нічого не робив,
Підписував, що скажуть люди,
Не знаючи, що з того буде.
Так живучи, про що тужить?
Два віки б жити,
Не сподіваючись умерти;
Та от біда: як набіжить —
Не заховаєшся від смерти..
Настав той скорбний час —
І панів вік погас,

Сказати просто — вмер, та й годі,—
Спокійно, тихо, мов заснув...
Засумували всі в господі,
Бо добрий господар він був.
Як не живи, а на тім світі
 Про все одвіт оддай,
 На панство не вважай,
Бо там не те, що у повіті...
Явивсь мій пан, стоїть і жде,
І думає: «Ну, що то буде?..»
Аж дивиться — громада йде,
Усе старі, поважні люди.
«Ну, брате,— кажуть,— як ти жив?
 Добро чи зло робив?»
«А що ж, панове,— пан мовляє,—
 Нічого не робив...
Мене усяке добре знає!
Суддею був, для себе жив;
Про все мені було байдуже...»
«Ну. добре ж,— кажуть,— милий друже,
 Гаразд, що так ти жив.
 Аноте, братця, одчиняйте
Ворота в рай! Земляче, йди!»
 Промовили діди.
«З якої речі? Потривайте! —
 Озався сивий дід,
Що біля царини знаходивсь,—
 Ні, так не слід,
Щоб лежень та того сподобивсь!..
 «Та ну-бо,— кажуть,— слід!
Яка б з його була робота,
Коли нічого він не вмів?
Він тільки б лиха наробив!»
«Хіба...» — промовив дід — і одчинив ворота.

Колись я в суді був і бачив сам
Якраз такого пана там.
Хороший чоловік, мовляли люди,
Плохий, нічого не бере...
От, думаю собі, і вмере,
То паном буде.

1863

БДЖОЛА І МУХИ

Хтось Мухам набрехав,
Що на чужині краще жити,
Що слід усім туди летіти,
Хто щастя тут не мав.
Наслухались дві Мухи того дива
(Про се найбільше Чміль гудів).
«Тут, кажуть, доля нещаслива,
Дурний, хто досі не летів!
Покиньмо, кумо, Україну,
Нехай їй хрін!
Та помандруймо на чужину,
Аж до веселих тих долин,
Де доля кращая витає,
І, може, плаче, нас ждучи...
Зими там, кажуть, не буває,—
Гуляй, безпечно живучи!»
Так одна Муха-цокотуха
Базікала з кумою вдвох.

Коли поглянуть на горох —
Сидить Бджола та мовчки й слуха.

«Здоровенькі були! —

Обидві Мухи загули,—

От добре, що зустрілись з вами...

Ануйте й ви збирайтесь з нами!»

На це Бджола сказала їм:

«Шкода! Я рідну Україну

Не проміняю на чужину,

Нехай се щастя вам самим»

А Мухи разом задзижчали:

«Ось годі, не кажіть!

Жили ми тут — добра не знали,

Бодай би так не жить!

Не то пани, дурні селяни —

Усяке шкодить нам;

Щодня таке життя погане,—

Колись так буде й вам».

«Ні, я сього не сподіваюсь,—

Сказала їм Бджола,—

Мені шаноба скрізь була,

Бо я без діла не тиняюсь.

А вам —

Однаково, що тут, що там:

Ви ні на кого не жалкуйте;

Обридло тут,— туди мандруйте

На втіху павукам».

Я про охочих до мандрівки

Давно сказать хотів:

Хто дома зледащів,

Тому не жаль домівки.

Діди мовляли їм колись:

Ідіте, ринде,
Куди інде,—
Нащо ви нам здались? —
Там, може, вас не знатимуть,
То й риндою не зватимуть.

[1872]*

* Тут і далі в квадратних дужках позначено рік першої публікації твору за життя автора.

ВЕДМІДЬ-ПАСІЧНИК

У темнім лісі, за горами
Зібравсь усякий звір:
Вовки, лисиці з ховрахами.
Зайці дурні, шкідливий тхір
І ще там деяких чимало
Безпечно в лісі панувало.
Була і пасіка у них...
Нехай, мов, люди не гордують,
Що тільки все вони мудрують
У хуторах своїх!
От радиться громада стала —
Кому б то пасічником бути?
Лисичка зараз і вгадала:
«Ведмедика кликнуть!»
Послухали і по-дурному
Постановили, що нікому
Так не впадає, як йому.
Не то розумний — дурень знає
І скаже світові всьому,
Як скрізь Ведмідь той мед тягає,—
Так де тобі! І не кажи,—

Себе, мов, стережи!
Почав Ведмідь хазяйнувати,
У пасіці порядкувати:
Щодня він мед тягав
Та в берлозі ховав.
Дознались, кинулись до його —
І меду не знайшли нічого...
До суду потягли,
Прогнали злодія старого
Та ще й приказ дали:
Заперти бісового сина
На цілу зиму в берлозі.
Ведмедику лиха година:
Зарився у лозі,
Дарма, про все йому байдуже,
Лежить та ласує медком.
«З тобою, — дума, — милий друже,
Нам тільки й жити двом».

Таких Ведмедів на приміті
Ще трохи є у нашому повіті.

[1872]

ВІВЦІ ТА СОБАКИ

Один заможний господар
Надумався Вовків злякати.
«Що,— каже,— той вівчар —
Собак дві сотні назбирати!»
Здається б, і гаразд було:
Вовки полохатъ перестали,—
Так друге лихо піросло:
Свої Собаки шкодить стали.
Аж жаль бере, як розказать:
З Овечок перше вовну драли,
А далі м'яса забажали,
Та й ну щодня Овець качать,—
До осені звели отару...
Зосталось, може, з пару,
Та й тих упорали під темну ніч,
Щоб більше не кортіло.

На се коротка річ:
Дурний порядок — дурне й діло.

[1872]

ВОВК ТА ЗОЗУЛЯ

Надумавсь Вовк, що жить йому погано:
Не з'їсть, не засне до пуття;
Що вік його минає марно,
Що треба кращого шукать собі життя...
Сидить він раз під дубом та й куняє,
Ніхто його не розважає,—
Аж чує — на вербі,
Між листям десь, Зозуля закувала:
«Ку-ку! Добривечір тобі!
А що се, Вовчику, чи не журба напала?
Чи, може, підтоптався?»
«Яке там підтоптався! — до неї
Вовк озвався,—
Тобі усе, паньматко, смішки!
А декому ні кришки:
Тут думка неабияка
Морочить козака».
«Скажи ж мені, нехай і я почую,—
Зозуля каже,— що і як,
Про що міркує неборак?»
«Прощайте,— от що!.. Помандрую,—
Мовляє Вовк,— покину вас усіх».

«От тобі й на! Чи справді, чи на сміх? —
Зозуля, сміючись, питає,—
Вигадуєш ти, друже мій!»
Розсердивсь Вовк та й каже їй:
«Які там вигадки! Либонь не знає,
Як кожен біс мене ганяє,—
Хотіли б навіть вбити!
Ні, годі вже мені терпіть
Таку лиху годину...

Попхаюсь, серце, на Україну,—
Хороша, кажуть, сторона:

Життя таке, що на!

Там люди не страшні: шанують, привітають:
Собаки там нікого не займають,—
Живи як хоч, де хоч ходи,
Не сподіваючись біди».

«А Вовчі норови ти де подінеш? —
Пита Зозуля,— тут покинеш?»
«Бодай тебе, Зозуленько моя! —
Сміється Вовк,— вигадуєш дурниці...

Хіба ж вовки — лисиці,
І я — мов і не я?..

Був Вовком я і Вовком буду
Довіку і до суду!»

«Ой, Вовче, Вовче, не хвались,—
Промовила Зозуля,— стережись!

Ось не мандруй ти здуру,
Бо здіймуть з тебе шуру».

Не забувайте, земляки:

Є й між людьми такі вовки,—
Про других — де тобі як виють,
А самі лихо діють.

ГАДЮКА ТА ЯГНЯ

Під дубом у гаю жила Гадюка,
Непросипуща злюка:
Усе було сичить-сичить,
Щоб кого-небудь укусить.
Мале Ягнятко там гуляло;
Скік-верть, сюди-туди —
Та якось під той дуб і доскакало,
Не сподіваючись біди...
Гадюка кинулась та й укусила,—
От так, як бач,
Безвинного занапастила.
Ягнятко в плач,
А потім на травицю впало:
«Ох, защо ж, защо?» простогнало...
А бісова Гадюка знов сичить:
«Щоб тут гулять не сміло!
Ти, може, затоптать мене хотіло,—
Вас треба вчить!»
Ягнятко більше не озвалось...
На світі нажилося, награлось...
Затихло... спить...

Колись і між людьми чимало
Таких ягнят попропадало.
Тепер гадюкам час сказать:
Минулися вже тії роки,
Що розпирали боки,—
Дай, боже, правді не вмирать!

[1872]

ГРОМАДА

Одваживсь Вовк у Лева попросити,
Щоб старшиною до Овець
Наставили його служити...
Лукавий молодець!
Попереду він кинувсь до Лисиці,
Щоб тая нищечком у Львиці
Поворожила про його.
Лисичка здатна до сього:
Крутнула хвостиком — і помоглося,—
Все до ладу й прийшлося.
Став думать Лев, що може б і не слід,
Бо препоганий вовчий рід,—
Та треба ж іноді і жінці догодити...
Тут як би владить так,
Щоб який-небудь неборак
Не здумав шелесту зробити:
Скрутив, мов, як хотів...
І Лев звелів
Кликнуть громаду на пораду.
Ну, чи громаду, то й громаду...
Зійшлись... Ніхто нічого не сказав...

І Вовчик старшиною став.
А Вівці ж що? Хіба ж вони поснули,
На раді стоячи? Про їх же діло йшло?..
От те ж то й лишенько! Овечок не було,
Бо не покликали — забули...
А слід побуть їм там!
Панове-громадяни!
Ся байка вам,—
В пригоді, може, стане...

[1872]

КВІТИ

У гарному будинку на вікні
Бриніли Квіти у макітрі;
Тихесенько вони гойдалися на вітрі,
Радіючи весні.

На другому вікні стояли інші Квіти:
З паперу зроблені і шовком перевиті,
На дротяних стебельцях, наче мак,—
Хто йде, дивується усяк...
Чого тепер не роблять люди!
Без коней їздять,— ще колись
І не такеє диво буде:
От-от — дивись —
На місяць злізуть панувати
І там почнуть
По-своєму порядкувати,
Ще й земство заведуть...

А покіль що — повернем річ на Квіти.
День парний був; у холодику спочити
Ховавсь усяк.

От справжні Квіти кажуть так:
«Ой, вітрику, наш милий друже!
Навій нам дощику мерщій,

Бо душно стало дуже
Скрізь по землі сухій».
А тії, шовком вбрані Квіти,
Сміються з них:
«Кому-кому — ще й вам годити,—
Не бачили дурних!
Навій їм дощику із неба...
Нащо він здавсь, коли його не треба?
Поналива води —
Хоч не ходи.
Не слід їм, вітре, догоджати,
Бо що вони за Квіти, треба знати?
Ще тиждень поцвітуть,
А потім і посхнуть.
Ось ми не простою красою —
Сам бачиш ти —
І літом, і зимою
Уміємо цвісти».
А вітер віє, повіває...
Вже близько хмара... дощик накрапає...
І зразу зашумів —
Долину звеселив...
А тії Квіти, шовком вбрані,
Попадали, неначе п'яні —
Пропала чвань!
Тепер — куди не глянь —
Скрізь по двору їх вітер носить.

Розумному, як кажуть, досить!..

МУХА Й БДЖОЛА

Весною Муха-ледащиця
Майнула у садок
На ряст, на квіти подивиться,
Почуть Зозулин голосок.
От примостилась на красолі
Та й думає про те,
Що як то гарно жити на волі,
Коли усе цвіте.
Сидить, спесиво поглядає,
Що робиться в садку;
Вітрець тихесенько гойдає,
Мов панночку яку...
Побачила Бджолу близенько,
«Добридень! — каже їй,—
Оддиш хоч трохи, моя ненько,
Сідай оттут мерщій».
«Та ніколи мені сидіти,—
Одвітує Бджола,—
Вже час до пасіки летіти:
Далеко від села».
«Яка погана,— Муха каже,—

На світі доленька твоя:
Раненько встане, пізно ляже...
Мені б оттак — змарніла б я,
За тиждень би головоньку схилила.
Моє життя, голубко мила —
Талан, як слід:
Чи де бенкет, чи де обід,
Або весіллячко, родини,—
Такої гарної години
Ніколи не втеряю я:
І їм, і ласую доволі,—
Не те, що клопоти у полі
І праця бідная твоя!»
На річ таку Бджола сказала:
«Нехай воно і так,
Та тільки он що я чувала,
Що Муху зневажає всяк,
Що де ти не поткнешся,
Або до страви доторкнешся —
Тебе ганяють скрізь:
Непрохана не лізь».
«Стару новинку,— каже Муха,—
Десь довелось тобі почути!..
Запевне дурень дурня слуха...
Велике діло — проженуть!
Не можна в двері — я в квартиру
Або пролізу в іншу дірку —
І зась усім!»

Нехай ся байка мухам буде.
Щоб не сказали часом люди,
Що надокучив їм.

[1872]

ОСЕЛ І ХАЗЯІН

Один хазяїн мав леваду.
Самому ніколи левади стерегти,
Бо треба дати у полі раду,
Щоб діла не звести,
А тут ще нікого й наймати:
Робочий час пильнує всяк.
Знайшовсь Осел-мастак —
Його й найняв левади доглядати,
Проклятих горобців та гав ганяти.
Осел був чесний неборак,—
Не гріх сказати, що слід би й людям так,—
Не то щоб що — листка займать боявся,
Одна біда — що недотепний вдався;
Шкідливих горобців та гав
Він щиро так ганяв,
Що витоптав всі кавуни і дині,
Неначе буря рознесла.
Як глянув господар — і зо зла аж посинів,
Вхопив рубель та й ну гатить по спині
Сердешного Осла.
А люди, сміючись, піддакують ще збоку:

«Оттак йому, оттак, щоб знав,
Як з баштана робить толоку!»

А я б їм те сказав,
Що нічого Ослові дорікати,
Що лучче б розуму спитати
У того, хто наймав...

[1872]

СОБАКА Й КІНЬ

Був на селі Квачан-собака,
Кудлатий та товстий,
Хвіст здоровенний, як ломака,
І сам такий страшний.
Раз, лежачи знічев'я на травиці,
У холодочку під кушем,
Він розбалакався з Конем
Про те, про се, про всякії дурниці,
А далі річ на те звернув,
Що він у господарстві — сила,
Не те, що Кінь або Кобила,—
Усяк се, може, чув.
«Що ж, Коню, ти? Попихач головатий...
Диковина тим возом торохтіть;
Велике діло борону тягати
Або снопи возить!
Он я: і череду у полі доглядаю,
Весь двір, кошару стережу,
До току побіжу —
Цілісінькую ніч не спочиваю!»
На річ таку Собаці Кінь сказав:
«Се, може, й правда, хто вас знає;

На світі всяк буває...
А я б тебе про от що попитав:
Коли б я не хотів у полі працювати,
Коли б я хліба не возив,
Та що б стеріг тоді кудлатий
І що б він їв?»

І люди є такі ледачі,
Мудрують по-собачий:
Ми, бачте, сила, ми — стовби,
У нас, мов, золоті лоби,
Ми громадяни,—
А то все суччя копійчане,
Бадилля світове!..
Сказав би щось про Квачана такого —
І що воно й до чого,—
Та цур йому — бо ще порве!..

[1872]

ХМАРА

Над селами, над нивами,
Лугами та долинами
 Велика хмара йшла.
Ні жита, ні пшениченьки,
Ніякої травиченьки
 Дощем не полила.
Від степу від широкого
До моря до глибокого
 За вітром потяглась.
Над морем гуркотаючи,
Ввесь день не оддыхаючи,
 Дощем вона лилась.
Діждала нічки темної —
І до гори зеленої
 Присунулась спочить.
«Бач,— каже,— горо милая,
Дощу не пожаліла я,
 Нехай тепер шумить!»
«Шкода,— гора озвалася,—
Сього не сподівалася
 Од тебе, сестро, я!

Над селами, над нивами,
Над тихими долинами —
Там славонька твоя!
На кожну стеблиночку
Пошлеш одну росиночку —
І віку додаси,—
А морю широченному,
Глибокому, силенному,
Води не надаси!»

Гора сказала правдоньку;
А я вам дам порадоньку —
Як жити до пуття:
Кохайте щиро правдоньку —
І дасть вам бог одрадоньку
Щасливого життя.

[1872]

ДЕРЕВЦЕ

Ішов Панас із гóрода додому
З сокирою й мішком;
Вертається довелось самому,
Прямуючи ліском.
Іде Панас, не розглядає,
Міркуючи про щось
(Міркує той, хто нужду знає).
Аж чує — кличе хтось:
«Гов, дядьку!» хтось гукнув близенько.
Оглянувся: «А хто там,— каже,— де?»
«Се я,— озвалося тихенько
Деревце молоде,—
Як вгляділо я вас, так аж зраділо».
«А що тобі?» пита Панас.
«Є дільце, дядечку, до вас».
«Кажи, яке там діло».
Деревце почало казати,
Яке йому життя погане.
Що не росте воно, а в'яне,
Що ніде віти розпускати
Через оті дуби й осики,

Хоч пропади навіки.
«А якби я само росло,
Я б не таке було:
Я б виросло високе та зелене,
Усі раділи б через мене:
Вівчарики і орачі
У холодочку б тут лежали,
Ввесь день би пташечки співали
І спали б уночі...
Зробіте ласку, дядечку, велику,
Не жалуйте дерев старих,
Візьміть та вирубайте їх,—
Я дякуватиму довіку!»
Достав Панас сокиру та брусок,
Налагодивсь — і полягли дерева...
Пропа́в лісок
Зні́чев'я!
Тепер само собі стоїть
Деревце молоденьке,
Сміється, шелестить
(Раденьке, що дурненьке!).
День, два — не встигло погулять,
Вже й лихо стало докучать:
То сонечко пече, то вітер його пхає,
А іноді буває
Морока і з дощем.
Раз якось хмара наступила,
Схопилась буря і зломила
Деревце бідне з корінцем.
«Бач, божевільне, так і треба, —
От тобі й виросло до неба!—
Озвалася Сова, —
Сама дурненька голова,
Мовляв, біду собі купила —

Талан занапастила.
Гай! гай! Росло б і розрослося,
І виросло б, набралось сили,
І хоч самому б жити довелось.
Біди б не склалось... Світе милий!
Нам лишенько через таких,
Та жалко й їх».

Моторнії сини й онуки!
Читайте байку — для науки.

МАНДРІВКА

I

Над річкою стояв великий гай,
Зимою — затишок, а літом — божий рай:
Усяка пташечка, радіючи, співала,
Весну і літо привітала.
В тому гаю два Голуби були
І як брати любесенько жили,—
Дай, боже, так і людям жити.
Чого б, здається, ще хотіти?
Кохати б доленьку свою
І воркувати мило, тихо,—
Так ніт же! І в гаю
Никає завидюще лихо...
Знайшовся божевільний Шпак
І брата меншого він став дурить брехнею
І так, і перетак:
«Що ви пишаєтесь долиною своєю,
Коли ще більше світа є?
От хоч і я — життя своє
До вашого не прирівняю,
Я більше бачив, більше знаю,
Бо дома не сиджу;
Не брешучи тобі скажу:

У вашу сторону я в гості прилітаю,
А летючи сюди, усюди побуваю,
До всього придивлюсь
І розуму, як кажуть, наберусь.
У вашому гаю — щό можна тут побачить?
Вівчар між нивами манячить,
Нічого дивного нема,
А там — подумай ти, небоже,—
Стоїть тобі гора, на тій горі зима,
А під горою літо боже:
Скрізь зелено, усе цвіте...
Чого там не росте?
Від ласощів аж віття гнуться,
Не знаєш, до чого й сунуться:
Мигдалики і виноград,—
Їси, їси, аж рад.
Тут тільки й ласощів, що просо та пшениця...
А що таке, спитать би вас, жар-птиця?
Диковинки такі, як там,
І не присняться вам».

II

Наслухавсь Голубок Шпакової дурниці,
Аж крильця трусяться летіти до жар-птиці.
І став він братові казати:
«Я хочу, братіку, летіть побачить світа;
У нас іще багато буде літа,
Далеко вспію облітати.
Почув би ти, що Шпак розумний каже,—
Завидно стане хоч кому».
Брат здивувався і так сказав йому:
«Шпак нісенітницю таку тобі розмаже,

Що й груші на вербі ростуть!
Шпаки, я знаю, брешуть дуже,
А дурні їм і віру ймуть.
Не гріх, не жаль тобі, мій друже,
Мене покинуть і майнуть?
Нас птиці осміють:
Жили, жили та й розлетілись...
Хіба ж на те ми подружились,
Щоб потім плакати, жалкувати?
І день, і ніч я буду сумувати;
Чи хмара набіжить, чи ворон де закриче —
Я думатиму, де ж то він,
Голубчик мій? Серед чужих долин
Лежить в недузі, може, плаче?
Не матиме покою серденько моє...
А братік знов своє:
«Не надовго ж я хочу полетіти —
На тиждень чи на два, а потім і вернусь,
І знов ми будемо з тобою вкупі жити.
Не бійся, братіку, я ж не боюсь;
Побачить хочеться мені жар-птицю дуже.
Про все, про все тоді, мій друже,
Я розкажу тобі: де був,
Що бачив, що почув,—
Я облітаю всі куточки...
«Бог знає,— каже брат,— чи доживу...»
А сльози капають тихенько на листочки
І падають росою на траву.
Не допомоглось — летіти та й летіти!
«Прискучило тобі зі мною жити, —
Промовив брат,— нехай і так,
Нехай сміється Шпак...
Мене згадаєш, милий друже,
І пожалкуєш дуже, дуже...»

Остався Голуб сам; сумуючи сидить;
 А неслухняний брат летить, летить...
 Де не взялась на небі чорна хмара
 І блискавка, і дощ, неначе божа кара.
 Злякався Голубок
 І на суху вербу спустився;
 Як не ховався, як не тулився,
 А все-таки, як хлющ, обмок.
 Переполох затих, і сонечко пригріло;
 Він далі полетів, а лихо знов приспіло:
 У полі пасіка стоїть;
 Під деревом пшоно розсипане лежить;
 Голодний Голубок зрадів, не оглядівся —
 Під сіточкою опинився,
 Бо то принадонька була,
 Чи сіточка гнила,
 Чи так воно вже склалось —
 Хоч ніжку натрудив, хоч крилечко пом'ялось,
 Одначе вирвався і полетів.
 Одуматься не встиг —
 Назустріч знов біда велика:
 На його кинувся Шуліка;
 От-от би Голубок пропав,—
 Де взявся Орел — і ворога прогнав.
 Не стало сили більш летіти;
 У хуторі під тином він присів,
 Щоб трошечки спочити.
 Сидить, задихався, змарнів,
 І труситься, і хниче.
 Біда біду, як кажуть, кличе:
 Десь хлопчик недалечко був,
 На його цуркою шпурнув

І в голову якраз ударив дуже...
«Ой, де ж ти, братіку, мій друже!»—
Схопившись, крикнув Голубок,—
І повернув у рідний свій куток.
Де й сила тая узялася:
Яка біда над ним стряслася,
А як стріла, він легко полетів
Туди, у тихий гай, де бог благословив.
«Ой, краю мій, мій раю!
Тебе я привітаю!»
Промовив він, спускаючись у гай.
Розвеселив він брата невзначай;
Всю ніч вони тоді не спали
І тихо, любо розмовляли,
Аж покіль сонечко не піднялось;
Жаль, що розказувать прийшлося
Не про диковинки, а про лиху годину.
«То Шпак мудрований хотів мене звести,—
Жалівся менший брат:— голубчику, прости!
Тепер тебе довіку не покину».

IV

На крильцях правдоньки я баєчку пустив.
Щоб всякий знав і розумів,
Що в світі божому нема кутка без горя
Не тільки тут, а і по той бік моря.
Кому мандрівка сміх, кому усе дарма,
Хто вітриться кудись шукать якогось раю—
Тому я приказку стареньку нагадаю:
Там хороше, де нас нема.

ДИКОВИНА

Ішли у город дечого купити
Два чоловіки із селян —
Гордій та Севастян.
Гордій умів на світі жити,
Куток свій щиро поважав,
Далеко щастя не шукав,—
Шукають щастя нещасливі,—
Воно само його знайшло,
В своїм добрі, на рідній ниві
І виросло, і розцвіло.

От Севастян — се друге діло;
Тому інаково щастило,—
Не близький світ топтав:
Не тільки в Крим ходив — в Туреччині бував.
Далеко десь, аж біля моря;
Набрався розуму, довідався дива й горя:
Один був гріх: і не дихне,
Як не брехне.

«Що,— каже,— тут ми топчемося з тобою»,
Мовляли, з хати до млина?
Он за балканською горою —
Чудесна, брате, сторона!
Жаль про одно — погана доля склалась:

Не знать, кому вона досталась...
 Згадав я огірки... які вони у вас?
 Буває нічого й кусати,
 А там — не тільки більші нас,
 Ще більші навіть хати!»
 Зареготавсь Гордій і став йому казати:
 «Так як же його в біса їсти?
 Сокирою рубать? Гуртом, чи що б то, гризти?»
 «Еге,— зам'явся Севастян,— гуртом їдять».
 «Диковина!— Гордій мовляє,—
 Чого на світі не буває!
 От хоч і тут... чи бачиш той місток?
 Навдивовижу всім турецький огірок,
 А наш місток диковина не тая,
 Чи є в Туреччині така?»
 «Що ж там таке?— питає Севастян,—
 Який там бог послав талан?»
 «Такий талан,— Гордій йому мовляє,—
 Що декого до смерті налякає.
 Правдивий чоловік і їдь, і йди,
 Не сподіваючись біди,
 Ану поткнись брехун — утне такую шкоду:
 Розсунеться — і той шубовсть у воду.
 Була торік тут приключка страшна:
 Шубовснув пан один і старшина».
 «Он воно як! Се дивне діло!
 Признаться, де вже я не був —
 Такого дива і не чув...»
 Промовив Севастян несміло.
 «Ото ж то й то!— плете Гордій,—
 Місточок неабиякий!
 Твій огірок — диковина сказати,—
 Нехай би, як гарбуз, а то ще більше хати!»
 Розсердивсь неборак: «Який ти молодець!

Попереду ще треба знати,
Які там в біса хати —
Неначе курінець,
Такі, що ледве можна влізти,
Лягти або присісти».
Отак балакають, ідуть,
Вже й потопилися, аж ноги волочуть.
До города дорога й недалеко,
Не забариться б перейти,
Та як на те така стояла спека,
Що й місця не знайти;
У холодку — і там парня, аж в'ялить,
Бо сонечко вогнем неначе палить.
Ідуть... от-от місток... блищить уже й вода.
«От,—дума Севастьян,—біда!..
Та й душно ж!— каже він,— морока.
А що, пак, річка тут глибока?»
«Найглибше під містком, сажнів у два води,—
Сказав Гордій,— а далі хоч бреди,—
Прехитра, пане-брате, річка,
Дарма, що невеличка».
Одначе Севастьян придумав, що сказать:
«Бач, курява яка, чобіт і не пізнать...
Ходім ми просто через річку;
Обмиєм чоботи і вийдем на травичку,—
І ближче, і чистіш».
«Еге,— додав Гордій,— і охвітніш...

Брехню, як бачте, добре чеше
Мій Севастьян,
А інший неборак із городян
І Севастьяна перебреше.

КОНИК-СТРИБУНЕЦЬ

У степу, в траві пахучій,
Коник, вдатний молодець,
І веселий, і співучий,
І проворний стрибунець,
Чи в пшениченьку, чи в жито,
Досхочу розкошував
І цілісінькеє літо,
Невгаваючи, співав;
Розгулявся на всі боки,
Все байдуже, все дарма...
Коли гульк — аж в степ широкий
Суне злючая зима.
Коник плаче, серце мліє;
Кинувсь він до Мурав'я:
«Дядьку, он зима біліє!
От тепер же згину я!
Чуєш — в лісі ворон криче,
Вітри буйнії гудуть?
Порятуй, порадь, земляче,
Як се лихо перебудуть!»
«Опізнівся, небораче,—

Одказав земляк йому,—
Хто кохав життя ледаче,
Непереливки тому». —
«Як же в світі не радіти?
Все кругом тебе цвіте,—
Каже Коник,— пташки, квіти.
Любе літечко на те;
Скочиш на траву шовкову —
Все співав би та співав...»
На таку веселу мову
Муравей йому сказав:
«Проспівав ти літо боже,—
Вдача вже твоя така,—
А тепер танцюй, небоже,
На морозі гопака!»

[1890]

ДІДОК У ЛІСІ

Пішов Дідок у ліс по дрова;
Не забарився в'язку нарубать,
Та як її на плечі взять:
Осика — не полова!
Як не мостивсь, як не ладнав,
А оберемка не підняв.
Сердега сів, схилився
Та й зажурився.
Згадалось все йому — і давня давнина...
А де тепер вона?..
Минулось все, неначе снилось;
Далеко десь туманом вкрилось,
Не буде знов;
Прожив той вік, мов поле перейшов,
Квітчастее, веселе та зелене...
Ох, доле, доле!.. А тепер...
Дідок сльозу утер.
«Забула десь і тая смерть про мене»,
Зітхнувши тяжко, він озвався
І за віршовку знов узявсь;
Аж чує — щось по листях шелеснуло,

Холодним вітриком дихнуло...

Коли глядить —

Страшенна смерть близесенько стоїть...

Дідок оторопів,— і рученьки помліли,

І причувається, неначе із могили:

«Я недалечко йшла,

На той світ душу провела,

Аж чую,— тут і ти озвався».

Сердега так перелякався,

Що аж тремтить; якби молодший був,

То, може б, дременув.

«Звиняйте, тіточко, я... тее... вашу ласку,

Щоб помогли мені підняти на плечі в'язку,

Як не во гнів се буде вам».

Буває трудно, гірко нам

На світі тую лямку терти,

А все-таки ми боїмось умерти.

Живий живе гада

І смерть — найгіршая біда.

ГАВА Й ЛИСИЦЯ

Літаючи по дворах, Гава
Шматок ковбаски добула;
Хоч кажуть, що вона дурна роззява,
А до крадіжки здатная була.
От узяла та й полетіла,
Щоб недалечко, у ярку,
На самоті поснідать до смаку:
Усе було, ще ковбаси не їла.
«Спасибі,— думає,— розумним головам,
Що в світі потрудилися,
Усячину робить навчилися;
Поміж людьми, як кажуть, добре й нам:
Що-небудь можна роздобути».
Не вспіла Гава носом ткнути,
Аж і Лисичка тут стоїть
І жалібно квилить:
«Голубко-кумонько! Тебе я ждала-ждала,
Аж плакала, як виглядала,
Щоб голосочок твій почути,
Хоч на хвилиночку про горенько забуть...
Ти, може, серденько, того й не знаєш,
Як гарно, любо як співаєш —

І соловейко так не втне...

Розваж хоч трошечки мене!»

Прийшлось роззявитись дурному горлу:

«Кра! кра!»— а ковбаса додолу,

Лисичка хап — і у куші мерщій,—

Оддячила кумі своїй!

Прокракала, роззява, огляділась —

Чортма куми і снідання нема...

«А щоб ти,— каже,— подавилась,

Лукавая кума!»

Прилащиться підлиза хоч до кого:

Солодкії слова

Приманюють великого й малого,—

То вже така дурниця світова;

Про се розумні знають люди,

Та що ж ви будете робить:

Хто маже — не скрипить,—

Так, мабуть, і довіку буде.

КІТ І БАБА

У одному селі була
Весела баба Шелестиха.
«Аби я добренько жила,
А більш копи не буде лиха!»
Шуткуючи було і скаже, і моргне:
«Дивіться на мене!»
Всім весело, як Шелестиха скаче:
«Не треба нам того, хто плаче,
Сльозами коровай не бгать...
Весела Баба, що казати!
Раз на святках пішла куму провідать,
Погостювать і пообідать,
В беседі серце звеселить,
Дулівочки попить,
А на потуху
Варенуху.
Оставсь у хаті Кіт хазяйнувать,
Щоб мишам волі не давать;
Сидів він цілий день під лавою даремно,
Аж покіль стало темно,
А бісова мишва ніде не шелестить;

Розсердивсь на таку дурницю,
Нюхнув угору — щось пахтить,
Він скочив на полицю
І з миски ковбасу під припічок поніс.
«Жди тих мишей,— подумав,— хай їм біс!
Се, певне, корисніше буде,
Недаром же смакують люди...»
Аж двері рип у хату із сіней —
Вернулась Баба із гостей;
Як глянула — аж здивувалась,
Не думала, не сподівалась,
Щоб збожеволів Кіт,—
Хіба пристріт!..
Швиденько свічку засвітила,
Сама на лаві сіла;
Під припічком мурло сидить,
А Баба головою хить та хить
І ну хазяїна журить:
«Так от як ти почав робити!
За те, що жив в теплі, в добрі...
Гай-гай! Сміятимуться кури,
Кричатимуть в дворі:
Ледащо-Кіт, злодюга мурий,
Знущується над бабиним добром...
Його із хати помелом!..»
А Кіт ковбаску уминає,
Неначе й не до нього річ.
Бабуся знов: «І сорому немає!
Ковбаски захотів... який панич...
Се не панич, се чортова нахаба,
Се капость, се розор, а не користь...»
Дудукає п'яненька Баба,
А Мурий їсть собі та їсть.
Що ж допомоглось од бабиної казки?

Занапастив кільце ковбаски:
До половини, може, з'їв,
А то порвав і розкришив.

До прикладу я хочу так сказати:
Де треба настрашити, там нічого в кутку,
Як кажуть, прясти на тонку
І теревені розпускати.

[1893]

ГОРШКИ

Був собі Горщик золотий,
Хороший, дорогий.
Прийшла Біда і Горщик той розбила;
Жаліли всі, вона не пожаліла, —
На те Біда!
Скрізь її знають — села й города.
Чого вона не виробляє?
Не тільки що Горшків — людей не розбирає.
І опинився Горщик золотий
Між череп'яними Горшками,
Щербатий і кривий,
З розбитими боками.
Всі насміхаються над ним:
«Ану, лиш, принеси водиці!»
А кухлик і собі: «Шкода вже їм, кривим,
Ходити до криниці!
Був колись Горщик, та розмок,
Тепер нікчемний черепок...»
Не змовчав Горщик, обізвався:
«Я — черепок, та золотий,
А ти вже хто такий?»

Хороший тим, що в боки взявся!»
Поважний Розум се почув,
Прийшов, дознався, щó й до чо́го —
І бідолаху золотого
В шовкову хустку обгорнув,
А щоб не чванилась кумпанія погана,
Усіх покидав за вікно.

Розбите золото — скрізь золото воно,
А череп'яна чвань — довіку череп'яна.

[1892]

ГУСИ

День за горою погасав;
Затихло все в гаю густому;
Гусятник-хлопець заганяв
Од берега Гусей додому;
Гауав їм: «Гайда!» і свистав,
Лозиною лїнивих підганяв.
«Оттак ми дожились з дурною головою!
Оттак нас стали шанувать! —
Гелгочуть Гуси між собою,—
Нам тільки й світа — мандрувать
Від хліва до болота,—
Та ще к тому така голота
Лозиною тебе жене,—
Я, мов, отаман — бійсь мене!
Де ж вона в світі правда тая,
Коли таке діється з Гусьми?
Забула, мабуть, доля злая,
Відкіль наш рід і що за птиці ми.
Учені та розумні люди
Усюди славу рознесли,

Що наші прадіди — нехай їм легко буде —
Великий город Рим од ворога спасли...»
А хлопець слуха і сміється:

«Тривайте, прийдуть празники —
І ваша славонька минеться:

Хазяйка побере за вас коповики;
Пообпадають ваші роги
Наперекір старовині,
Лежатимете ви на чиріні,
Між стравою, задравши ноги».

Сказав би байку ще не так,
Та мій язик примовкнуть мусить:
Буває вискочить гусак,
Почне сичать та ще й укусить.

МУЗИКИ

Десь у веселому краю
Зійшлися у гаю
Ведмідь товстий та волохатий,
Всесвітній пасічник-ласун,
Завзятий Цап-стрибун,
І телепень Осел ухатий,
Дурного розуму невдатний син,
Та передражник Мálпенко Мартин.
Сидять, балакають під липою густою —
Хто бачив що, і де хто був,
Чи поблизу, чи, може, за горою,
Які новинки чув.
«Погано, братчики, без діла в світі жити!—
Так Мálпенко Мартин розмову завершив.—
Признаться, ніде правди діти,
І я гуляючи прожив;
Одначе, скрізь тиняючись, чимало
Всього побачить довелось...
Ох, трудно в світі жити стало!
Пора і нам придумать щось...
Ви не турбуйтеся,— щоб довго не кортіло,

Я зараз хочу раду дати:
Музичить треба — от і діло,
Коли хотіли знати!
Зозуля накує музиці,
Сказати в добрий час:
Бенкет, весілля, вечорниці —
Покличуть всюди нас.
Нехай гуляють добрі люди
В своїй веселій стороні;
Їм хороше і нам корисно буде...
Чи добре я кажу, чи, може, ні?»
«Так! Добре! Будемо музичить! —
Ревнув Ведмідь, — розумна голова,
Не гріх і розуму позичить...
Робота гуртова».
І стали на тому: щоб слова не зміняти, —
Не гаючись, се діло розпочати.
Днів через три вони в тому ж гаю
Справдили вигадку свою;
Роздобули баса, цимбали,
І скрипочка, і бубон є;
Прехорошенько посідали
Та як ушкварили — ой, лишенько моє!
Хто в ліс, мовляли, хто по дрóва.
Аж на ввесь гай луна гуде!
Ведмедів бас реве, неначе та корова
Із череди додому йде;
Цап на цимбалах паличками
І брязкотить, і дзенькотить,
Трусне борідкою, або хитне рогами,
Мекече, бурмотить;
Між ними грає, невгаває,
На скрипку Мálпенко Мартин,
Кувікає, пищить, як іноді буває

Залізе порося у тин;
Осел силкується під кльоном,
Щоб всіх перемудрить,
І, як у діжку макогоном,
У бубон стукотить.
Злетілись гави і сороки,
Шпаки, чижі і горобці,
Регочуться, хапаючись за боки:
«Ну, так! Удрали молодці!
Нехай їй біс — такий музиці,
Сполохала наш тихий гай,
Не можна вдержаться ніякій птиці,
Хоч куди видно утікай...»
«Ось цитьте-бо! — Мартин гукає, —
Почин невдатний іноді буває!
Тривайте, братчики, не так ми сидимо,
Ось зараз я попорядкую...»
«Щось та не так — і я вже чую, —
Озававсь Осел: — Ні, мабуть, не втнемо».
А Мálпенко йому: «Та ну-бо, — каже, — годі!..
Не знаєш ти: музиці грать —
Не горобців полохать в огороді..
Послухайте, кому і де сидать:
Ведмедику — під липою старою,
А Цапу треба під вербу,
Ослові — на горбу,
Я примощусь під бузиною».
Заграли знов — ще гірш нема ладу!
Якраз на ту біду
І Соловей тут опинився, —
Вони до нього: «Ну, мастак, —
Ти здорово співає навчився, —
Кажі по правді, що і як?»
«А що ж, — він каже, — вибачайте,

Ні те, ні се:
Хоч десять раз пересідайте;
Немає хисту — от і все...»

Почув я раз — старі сміялись люди,
Що квач притикою не буде;
Питаю: як? — «А так, як бач,
Причина невелика:
Якая ж із квача притика,
Коли він квач?»

[1890]

ПЕНЯ

Частенько між людьми буває —
Один свою біду на другого звертає.
А іноді ще так крутне:
Не можна на людей, так він на біса спхне.
Щоб не наскочити на лайку,
Я розкажу вам байку.

Жив-поживав козак заможний Клим.
Вподобавсь він щасливій долі:
Де не повернеться, вона усюди з ним —
І дома, і у полі.
Шановний, добрий чоловік;
За те йому ввесь вік,
Сказать до прикладу, кувало і плескало.
І коники були, і пари три коров,
І плуг волів, і овечат чимало,
За огородом млин молот.
Довгенько щось, ще змалечку, у його
Оверко, наймит, жив;
Моторний парубок, дотепний хоч до чого,
Усе він знав, усе гаразд робив.

Ніякий чоловік з гріхом не розминеться,—
І в селах так, і в городах;
Хоч ходить кінь на чотирьох ногах,
Та й той не раз спіткнеться!
Тяглась пилипівка, усе було як слід;
Прийшла Оверкові годинонька лихая:
Нізчимний борщ йому обрид,
Капуста і рулі та ще кулага тая;
Скромного сердега забажав;
Десть він од паничів чував,
Що скóром здоровіше
Та ще к тому й смачніше.
«Нехай же,— думає,— яєць я напечу.
Як буду у млині сидіти,
Наїмся досхочу —
Не буде так кортіти».
Дождавсь черги, пішов у млин
Та зараз же і заходився
Зробить почин.
Із дроту держальце скрутить він умудрився,
Туди яєчко примостив,
Недогарок в куточку засвітив
І над вогнем давай яйце вертіти,—
Розумного не треба вчити!..
Млин меле, стукотить,
Оверко думає: «Не треба і вечері...»
Аж тут хазяїн тиць у двері,
Роззявив рот, стоїть.
«А що се ти, Оверочку, готуєш?
Пилипівки укоротив?
Біду чи що на себе чуєш?»
Оверко й руки опустив.
«Я... далебі... і сам не знаю...
Зовсім отуманів...

Як воно скоїлось — і не вгадаю.
Се біс проклятий спокусив».
«Та брешеш ти! Я тільки вперше бачу,—
Десь у горі озвалось чортеня,—
Персмудрив чортячу вдачу,
А на менé уся пеня».

[1891]

ПІВЕНЬ І ПЕРЛИНКА

Під тином Півень, біля хати,
Знічев'я смітник розгрібав
І квокчучи там дещицю клював,—
Наїдку не було, а так — аби клювати.
У сміттячку углядів якось він
Блискучу, кругленьку Перлинку,
І дорогу таку новинку
Узяв та й викинув під тин.
«Не хочу я таких дурних новинок,—
Промовив він,— нащо здалась вона?
За жменю сих цяцькованих Перлинок
Не дав би я і зернятка пшона, —
Нехай дурний індик ковтає».

Так недотепа-неборак
Ганьбує те, чого не знає,
І думає, що добре так.

[1890]

ЛЕВ-ДІДУГАН

Лев-дідуган на світі довго жив;
Багато лиха наробив;
На старість підтоптався, нема вже тії сили,
Що при здоров'ї мав:
І ноги трусяться, і очі помутніли, —
Зовсім нікчемний став;
Лежить, одкинув хвіст і смерті дожидає,
А ще ричить і зо зла позирає,
Неначе хоче настрашить.
Минулися вже тії роки,
Що розпирали боки,—
Тепер усяк йому віддячить норовить.
Колись він скрізь страшив, тепер у верболозі,
Як той горох, мовляли, при дорозі,
Хіба не схоче хто, той тільки не вскубне.
Кабан кликом під боки стусоне;
Жаднюга-Вовк рвоне його зубами;
Бугай товче рогами;
На що вже Зайчик-стрибунець —
І той урве хоч хвостика кінець,
А капосній Лисиці

Аж весело креснуть його по пиці.
Недужий лиходій і стогне, і харчить...
Аж бачить — і Осел біжить,
Щоб і собі хоч раз його вбрикнути;
Лев голову підняв, силкується гукнути:
«Ой, де ж ти, смерть моя!
Закрий мені навіки очі,
Щоб вже не бачив я
Зневаги тяжкої дурної поторочі».
І справді тяжко, що й казати!
От до чого силенний Лев дожився...
Бодай би був не народився,
Як так життя своє кінчать!

Хоч соромно, а можна прирівняти
І деяких людей
До тих звірей.
Не треба людям забувати:
Хто вік по-божому прожив,
Ніколи зла і кривди не чинив,
Того до смерті будуть поважати
І добрим словом поминати.

ОСЕЛ І СОЛОВЕЙ

Раз у вишневому садочку
Лежав Осел у холодочку.
Побачив він між рястом Солов'я
І став йому гукати:
«Здоров, співун! Насилу вглядів я;
Який маленький ти, а кажуть, що горлатий.
Ану, лишень, утни!
Казали у дворі індики,
Що ніби ти співаєш мастак великий,
Чи, може, брешуть, вражії сини?
Ану, нехай і я почую,
Яку там пісню ти вдереш —
Веселую чи жалібну якую;
Тут сила не в тому — яку, а як утнеш!..»
І Соловей почав співати.
Лунає пісенька на весь садок;
Лежить і слуха дурень головатий,
Неначе справді знає прок.
А Соловей аж горло надриває
І на всі заставки співає:
Щебече і свистить,

І тьохкає, і торохтить.
На щó вже горобці — і ті попритихали
І прислухаться стали.
Замовк співун і на Осла глядить,—
Чи буде, мов, хвалить?
«Ну, молодець!— сказав суддя ухатий,—
Хороший птах:
Хоч невеличкий, та горлатий...
Ти, мабуть, виплотивсь не в наших сторонах.
Коли б ти нашого наслухавсь півня,
Тоді б ще краще заспівав;
Хоч він тобі й не рівня,
А все-таки хоч трохи б перейняв».
Такої похвали співун не сподівався;
Якби був знав,
То й не співав.
«Прощайте, дякую!» він до Осла озвався.
«Прощай!—сказав Осел,—навідайсь ще коли,
Бувай здоров, небоже!»

Таких суддів, такої похвали
Не дай нам, боже!

ЩУКА І КІТ

Один мордатий Кіт до Щуки учащав;
Пройдисвітка зубаста знала,
Чого хвостатий кум бажав:
До берега частенько припливала
І щиро куманька свого
Карасиками шанувала,
А Кіт і не цуравсь сього,
Бо жирная мишва вже приїдаться стала.
Раз каже Щука так йому:
«Возьми мене мишей ловити».
Дивуючись, кум глянув на куму
Та й засміявсь: «Надумалась дуріти!
Не навтішаєшся таким добром;
Карась і сам у рот тобі ускочить,
А хитрая мишва так іноді морочить,
Що треба бути мудрованим Котом,
Щоб висидіть, неначе неживому,
І оком не моргнуть;
Буває, що всю ніч стрибаєш по-дурному
І ні однісінькій не вдасться в'яз звернуть».
А Щука на своє хилила:

«Ет, вигадки! Велике діло — миш;
На що ярші — і тих не раз ловила...
Піду-бо я! Хоч раз мене потіш».

Ніхто не бачив, тільки зорі,
Як ласий кум і шустрая кума
Через садок попхались крадькома
І зачинились у коморі.

Кіт на полицю зараз же стрибнув,
Бо там давненько був,
А Щука — у куточку
Сховалася за бочку.

От перед світом Кіт довідаться біжить —
Аж Щука без хвоста лежить:
Прокляті пацюки одгризли.

«Бач, серденько, в яку біду ми влізли!
Хвоста й нема...

Ніхто не винен — ти сама,—
Мурliche Кіт,— се справді штука!
Ну, що ж його тепер робить?»

«Голубчику, рятуй!—тут простогнала Щука,—
На світі дай мені пожить...

У став мерщій пусти мене, мій друже,
До світа тут не доживу...
Хоч і нема хвоста — байдуже,
Як-небудь попливу».

Побачив Кіт, що діло препогане,
Що, може, і йому вона в пригоді стане,—
Узяв куму на спину примостив,
Поніс до ставу та й пустив.

Пішла між рибами про неї всюди слава;
Сміються всі, карасики найбільш:
«Догралася! Тепер мовчи та диш,
Безхвостая проява!»

На світі живучи, довіку вчись;
Що наробила здуру Шука —
Се всякому наука:
Чого не тямиш — не берись.

[1891]

БІЛОЧКА

Пухнату Білочку до себе Лев прийняв,—
Навіщо й як — того ніхто не знав,
Бо не довідались сороки-цокотухи;
Вони б усюди брехні рознесли,
Зробили б бугая із мухи:
«І так і перетак, ми бачили, були...»
Дознався я, що Білочка служила,
Нічого не робила;
Було їй сказано: нікуди не втікати
І панову хандру потроху розважати.
Марудна служба, що й казати:
Аж жижки трусяться скакати,
А тут сиди, очищами моргай.
Наш вік біжить, не скажеш: потривай,
І Білочка свого діждала —
Старенька і беззуба стала;
Пора прийшла —
І службу відбула,—
За те чумацький віз оріхів наділили.
Хоч слово панове справили,—
Аж любо глянути: оріх в оріх,

Цілісінькую б зиму, дякуючи, їсти,—
Та тільки що ж? Дивись на них:
Дали тоді, як нічим гризти.

Є приказка весела: їж,
Коли роток ще свіж,
А то, як прийде час, зов'яне,
Тоді ніщо вже не загляне.

[1891]

ЛЕВ НА ОБЛАВІ

Жили у гущині глибокого байрака
Страшений Лев, всесвітній Лис,
Бурлака-Вовк і наш Сірко-собака.
Що із села помандрував у ліс
І розбишакою зробився,—
З людьми, чи що, не вжився.
Побратались вони, щоб по-сусідськи жити,
Ніколи шкоди не чинить;
Умовились гуртом робити
Облаву потайну,
І хто добуде що — все нарівно ділити;
Лев був за старшину.
Улучив Лис годиноньку щасливу,
У верболозі притаївсь
І якось там козу дурну і полохливу
Піймати умудривсь.
Упоравсь молодець проворний
І звістку другим дав як слід;
Зраділи всі, що Лис такий моторний,
Що буде їм вечерея і обід.
Не гаючись, вони зійшлись на гору,

І каже Лев: «Я зараз поділю;
Глядіть, щоб не було ніякого тут спору,
Бо перекору не терплю!
Беру я першу четвертину,—
По уговору — се моя;
І другу теж собі кладу частину,
Бо хто між вами дужчий?— Я!
І третю слід мені... Не мовте ні словечка:
Я — Лев, а не плоха овечка!
Четверту ж хто торкне або нюхне,
Той знатиме, як дратувать мене!..»
І очі витріщив, і грива стала диба:
Ану, мов, огризнись...
«Нехай тобі і озеро, і риба»,
Подумали усі — та й розійшлись.

І я там був, і придивлявся,
І кривду виляють хотів,—
Лев заричав, а я злякався
І приказку десь загубив.

ШЕЛЕСТУНИ

В одній долині, під горою,
Високий явір зеленів,
Край берега над чистою водою
Широкі віття розпустив;
Листочки з вітриком, жартуючи, шептались:
«Ану, голубчику, ще, ще дихни!
Бач, братіку, які ми повдавались
Веселії Шелестуни!
Якби не ми з тобою шелестіли,
То хто б долину звеселяв
І з ким би ти тут, вітрику наш милий,
Гуляючи, любенько жартував?
Що б тут було без нас? Краса яка?—
Бур'ян та осока;
Була б долинонька, неначе пустка тая,
А подивись, тепер вона яка!
До нас зозуленька у гості прилітає
І весело кує, як в тихому кутку;
Вівчарик на сопілку грає
Під явором у холодку;

Співає соловей, неначе у садочку,
А серед ночі, в тихий час,
Тут мавочки гуляють у таночку,
І ясний місяць дивиться на нас».
«Коли б не ми, то й ви б не шелестіли,—
Коріння загули із-під трави,—
Коли б ми вам не піддавали сили,
То не бриніли б ви...»
«Чого сюди корінням озиваться?—
Зашамотіли листя угорі,—
Ви що, а ми он що! До нас вам не рівняться,
Лежали б мовчки у своїй норі!..»
«Тіпун вам на язик! Раденькі, що дурненькі!—
Коріння знов озвалися до них,—
І ви самі, і ваші витребеньки
Розумному на сміх:
Не розуміючи, лепечете, як діти;
Гріх зневажати нас!
Хоч у землі судилося нам жити,
А все-таки ми дбаємо про вас,
Не красувався б тут і явір сей високий,
Сказати в добрий час,
Такий рясний, хороший та широкий:
І силу, і красу він має через нас.
Минеться літечко, тоді по божій волі
Ми заснемо до дру́гої весни,
І ви поживкнете, лежатимете долі,
Дурненькії Шелестуни.
І після вас другії листя будуть,
Цвістиме все, як і тепер цвіло,
Зозуля, соловей і вітрик вас забудуть,
Неначе вас і не було...»

І між людьми такі ж бувають,
Як і на яворі, Шелестуни;
Нехай же баєчку вони
На вус собі мотають.

[1891]

ТАНЦІ

За тридев'ять земель... забув,
признаться, де...
Був собі Лев — король силенний,
Такого не було ніде —
Страшенний, здоровенний;
Якби наткнувся хто невзначай,
То, певно, вмер би з переляку,
Одним він махом під случай,
Бувало, вб'є скотину всяку.
Багатий дуже був той край,
Де він королював: чого не забажай,
Всього було доволі:
Вовків в лісах, зайців у полі
І птиці повно у гаях,
Такої і такої,
І риби всякої, великої й малої,
В озерах і ставах.
Хороший, тихий край; усі розкошували
І добре крали.
У короля служив і Лис;
Він над озерами був старшиною,
Щоб не орудував ніякий біс

Над королівською водою.
Лукавий Лис — усюди Лис,
Не раз про його, може, чули,—
Дотепний, мудрий, як той біс,
Куди б його не повернули.

З одним рибалкою він дуже подружив,
Хоч перед другими пиндючився спесиво,
Рибалка рибку дбав і у мішках носив,
А старшина товстів і багатів на диво...

Раз ласуни, як водиться у них,
Поснідаць добре захотіли;
На сковородку положили
Десятків два карасиків живих,
Сметанкою як слід пообливали
І на жарку їх шкварить прийнялись;
Вони і в голову собі не покладали,
До чого дожились.

Якраз в той час король там опинився.
«А що,— питає він,— тут діється у вас?—
І на рибалку страшно подивився...—
Се хто такий? Чого прибув до нас?»
«Се,— каже Лис,— се мій... письмоводитель...»
«На біс!—Лев ричить,— де взявся, відкіля?»

«Сусіднього села покірний житель,
Не бачив зроду короля...»
Промовив Лис і зирк на таганочок,
А там карасики шкварчать,
Справляють бідненькі таночок,
Аж хвостиками ляпотять.

«Що ж то таке?» про рибу Лев питає.
Лукавий Лис поважно докладає:
«Великий господар!
Се безголоса твар
Пред королем своїм ликує,

Радіє і танцює...
«Чого ж се на сковороді,—
Допитується Лев,— а не в воді?»
Лис засмутивсь і ледве дише...
«Дозволив я, щоб їм було видніше
Побачить відділя
Ясновельможнішого короля!»
«Нащо ж вогнем печеш?.. Брехнею припахає!»
Лис тільки хвостиком виляє...
Лев витріщивсь на старшину
І заричав ще дужче: «Ну?!»
А той круть-верть, неначе у капкані:
Мовчить, язик прильпе к гортані;
Рибалка труситься, стоїть, як пень,
Не розшолопає — чи ніч, чи день...
«Так от як ви!.. Мошенники! Поганці! —
Лютує Лев,— видумуєте танці?»
Так я ж вас проучу, коли ніхто не вчив!»
І він обох на землю повалив...
Чи так-то воно ждалось,
А он як склалось!
Карасикам сердешним довелось
На сковородці танцювати,
Зате ж і сим тепер прийшлося
У короля під лапами співати.
Так їм і треба, бісовим синам!
Не все ж терпіть і карасям!

Щоб, розбалакавшись, не влізти
«в проволочку»,
Я швидше ставлю точку.

ЦУЦИК

Раз на вікні у панському будинку
Патлатий Цуцик спочивав;
То ляже на бочок, то догори на спинку,
Або на лапки морду клав.
Якраз проти вікна, звичайно під парканом,
Дворовий пес Бровко лежав
І думав: «Бач, яким він паном,
Ледачий Цуцик, став».
«Здоров був, Цуцику! Знічев'я спочиваєш?»
Прийшовши під вікно, Бровко озвався...
«Се ти, Бровко?.. Чого-бо так гукаєш? —
Промовив той, — аж я злякався...
Ну, як же ти там поживаєш?»
«Нащо питать! Либонь не знаєш
Собачого життя мого! —
Сказав Бровко, — далеко до твого...
Живу собі, бо треба жити;
Двір стережу і день, і ніч;
Всього доводиться терпіти, —
Не так, як ти, панич;

Та ще к тому і їжа препогана:
Хлиснеш помий, коли дадуть;
А як не в лад загавкаєш на пана,
То ще й під боки натовчуть».
«Жаль! — каже Цуцик, — що ж робити!
Буває всяк, —
Обуха батогом не перебити;
А от мені — хоч і довіку б так....
Живу у горницях, на килимах качаюсь.
Жартуючи на сміх;
Частенько з панночками граюсь
І лашуюся до них;
І м'яко спать мені, і ласо можна їсти,
І бігаю не в бур'янах;
Сухенькі лапки, хвостик чистий.
Не так, як твій, у реп'яхах...»
«Ет, реп'ярами дорікаєш! —
Сказав Бровко, — а пам'ятаєш,
Як у пекарні був щенням?
Чи так жилося там?
Замурзаний під лавкою тинявся»
Веселий Цуцик засміявся
І каже: «То колись було,
Та загуло...
Дивись тепер, а не рівняй малого!»
І він спесиво глянув на Бровка.
«Як бачу, ти не робиш там нічого, —
Сказав Бровко, — за що ж се честь така?»
«Дурний Бровко! Не розумієш, —
Звиняй, що так кажу, —
Я те роблю, чого ти не зумієш:
На задніх лапках я по-вченому служу».
«Щоб ти сказивсь!» Бровко собі шепоче,
А вимовити не посмів.

Бо Цуцик дуже запанів:
Скубне й Бровка, коли захоче.

Бровко мовчить, і я мовчу,
Води не сколочу...
Вам сміх, мені гостинців в'язка.
Чи гарна моя казка?

[1892]

ХАЗЯЙКА Й ЧЕЛЯДКИ

Колись жила Госпоженька старенька,
Багата і скупенька,
Два віки б то, чи що, хотіла жить:
Ввесь день клопочеться і не приляже,
Вночі не переспить.
«Ви б заспокоїлись,— було хто-небудь скаже.—
І докіль турбуватись вам?
Нехай би вже унукам та синам».
Бабусенька була розумниця велика,
Усе було одно твердить:
«Давненько сказано: своя рука владика,
Мене вже, серденько, не вчить».
Були у неї дві Челядки;
Трудненько було жить,
Обридли їм бабусині порядки,—
І у неділеньку приходилось робить;
Не те, щоб погулять — нема коли й заснути,
Як добрі люди сплять;
Се б від такої тяжкої покути
Хоч куди видно утікати;
Поляжуть спати — не вспіє сон приснитися,

Госпоженька вже й гомонить:
«Вставати час! На світ благословиться!
Вам тільки б спать, а діла не робить».
У хаті півень був, здоровий та горлатий,
Челядкам він спокою не давав,
Раніш усіх заходиться співати,
Неначе панії він щиро догоджав.
Прийшла Челядкам думка злая,
Щоб ворога де-небудь діть:
Притихне, мов, яга старая,
Пізніше буде їх будить.
«Де півень? Де? — Госпоженька питає,—
Уранці був, недавнечко співав...
Шукайте! Може, він в чужім дворі гуляє!
Догляділи? Ви й раді, щоб хто вкрав!»
Челядки бігають, неначебто шукають,
Хазяйку, сміючись, вони перекривляють:
«Уранці був! Недавнечко співав!»
А півня й слід пропав...
Не довелось Челядкам довше спати,
Дурна надія — вийшло гірш:
Хазяйка ремствує, щоб часу не втратити,
Будить їх стала ще раніш.

Старії люди правду кажуть:
Два хитрих мудрого не переважують.

[1890]

СТАРЕЦЬ

Ішов Старець по долині
З ламанцями у торбині;
Кругом поле зеленіло,
Хлібороба веселило.
«А у тебе, Старче сивий,
Нема поля, нема ниви»,
Вітер тихо промовляє,
Жалю серцю добавляє.
Скрізь безлюдно на дорозі;
Шумлять верби на облозі,
Вітер віє-виграває,
Старець слізеньки ковтає.
Аж назустріч із-за жита
Вийшла Доля грошовита,
Любо-мило засміялась
І до нього обізвалась:
«Не плач, Старче, не журися,
Глянь на мене, звеселися;
Буде поле, буде хата,
Будуть коники-орлята
І усякая худоба,

І розкоші, і шаноба.
Золотії бачиш гроші?
Із старого міхоноші
Вони зроблять пана, дуку,
Проженуть від тебе муку.
Тобі добре в світі буде.
Біля тебе будуть люди
На кишеню поглядати,
Медом речі поливати;
Пережив лиху годину —
Наставляй мерщій торбину».
Кинувсь він... одна хвилина —
Настовбурчилась торбина;
Гроші сипляться, аж сяють,
Старцю серце звеселяють.
«Буде,— Доля обізвалась,—
Щоб торбина не прорвалась,
Бо тоді вже, як прорветься,
Все пропало, все минеться».
«Ні, не бійся, Доле мила! —
Каже Старець.— Торба ціла;
Помаленьку, потихеньку,
Ще, голубонько, хоч жменьку...»
Доля тихо засміялась...
Торба трісь — і розірвалась...
Старець з ляку торбу в полу,
Потім кинувся додолу,
Лап та лап скрізь моріжочок,
А хоч би тобі шажочок...
«Доля ж моя, нене-доле! —
Він голосить на все поле,—
Гроші мої, грошенята,
Де ви ділись, лебедята?
Ой, головка моя бідна,

І голодна, і безрідна,
Тепер ляже в домовину
На порожню торбину!..
І поплівсь він по дорозі...
Шумлять верби на облозі,
Вітер віє-виграває,
Старець слізеньки ковтає.

Моя байка, добрі люди,
У пригоді, може, буде;
Я подам вам раду щиру:
І при щасті знайте міру.

[1890]

ЯГНЯ

Моторні діти, дівоньки й хлоп'ята!
Первоцвіт наш, веселі небожата!
Щоб знали ви, як в світі треба жить,
І стерегись, чого не слід робить —
Я розкажу вам баєчку маленьку.

Було собі Ягня, потішненьке таке,
В кошарі не було такого:
Жартливе і швидке,
Не слухало нікого.
Раз — чи само або ж підмовив хтось —
Надумалось воно все стадо насмішити:
У вовчу шкуру одяглось
І ну скакати, аукати і страшити.
Регочуться, плигають і кричать,
Неначебто бояться вовкулаки,—
Таке там стали вироблять!
Аж насторожились собаки,
А потім кинулись на вовчика гуртом,
Дали йому такої наминачки,
Що аж шматки посипались кругом —

Собаки не дають вовкам потачки.
Де й дівся сміх, піднявся стон і плач,
Насилу бідного оборонили.

Оттак, як бач.

Із жартів лиха наробили!
Всіх жаль бере — овечок і ягнят,
І журиться вівчар, і плаче бідна мати,
Бо то не іграшки, не жарт —
В зубах собачих побувати.
Такого лишенька ніколи б не було,
Коли б не слухали дурної волі;
Жило б собі Ягнятко і росло,
Радіючи на ріднім полі.

[1890]

ЖАБИ

Обридло Жабам, як на гріх,
В болоті жити самотайно;
Ніхто їх не чіпав дурних,
Жили, плодилися звичайно...
Так ні, ще треба, мов, не так,
І заходились: «Квак та квак!
Чом короля у нас немає?
Усякий дурень, може, знає:
Орел — у птиць, Лев — у звірей,
Є королі і у людей,—
Хіба вже ми й не люди?
І докіль так ще буде?»
Розквкались, плигають, скреготять,—
Приспіла чортова робота,—
Рішили зараз же послать
Найбільших десять Жаб на другий бік болота
Просить у Долі короля.
Надвечір посланці вернулись відтіля
І землякам гукати стали:
«Гей, ставте могорич! Ми короля придбали!»
І знов клопочуться: як короля стрічать,

Як підступить, як привітатись...
Аж чують—щось шумить... всі разом закричали:
«Король! Король летить! і повтікали.
Тут щось з розгону в воду бух,
А жаби з переляку: «ух!»
Який же там король став Жабам у пригоді?
Такий король, що сміх та й годі:
Здоровий-прездоровий пень.
Стоїть він ніч, стоїть він день,
Сплилось до біса Жаб великих і маленьких,
Старих і молоденьких.
Повитріщались, мовчки ждуть,
От-от, мов, озоветься,
А пень стоїть, не ворухнеться.
«Ну, що якби йому гукнуть? —
Шепочуть Жаби,— починайте!
Ось цитьте, потривайте...
Чого се він такий чудний?
Неначе неживий?»
І зараз плиг одна, плиг друга... він нічого,
І Жаби годі вже мовчать,
Плигають сміло і кричать.
А деякі позлазили на нього,
Та ще й сміються відтіля —
Не боїмось, мов, короля!
Додумались вони, що із такого дива
Не буде пива.
І почали вередувать:
«Не хочемо! Не треба нам такого!
Ходімте Доленьку благать,
Щоб короля дала живого,
Щоб він усюди походив,
Щоб жаб'ячий народ, болото звеселив!»
І Доля Жабам догодила —

Лелеку королем зробила.
«От,— кажуть Жаби,— сей не так!
Хоч любо глянуть: і крилатий,
І довгоногий, і носатий,
І ззаду, й спереду козак!»
Недовго Жаби навішались,
Бо виявилось, те, чого не сподівались.
Лелека зразу холоду нагнав
І Жаб дурних клювати добре став,—
Найбільше молодих вподобав він ковтати:
Що день — десятків два і поминай як звати!
«От тобі,— кажуть,— дожились!»
І знов благати Долю поплелись:
«Ой, Доле, змилуйся в пригоді!
Напало лишенько та й годі:
Король просвітку не дає,
Клює нас та й клює!»
«А годі вам, не докучайте!
У вас усе недобрий час, —
Сказала Доля,— вибачайте!
Просили двічі — буде з вас».
Прийшлося Жабам горювати.
«Немає правдоньки і де її шукати?
Нум плакати, нум...»
І досі нумкають на глум.

Не гріх сказати, що й люди так, як Жаби,
Частенько дурощі снують,
А доснуються до нахаби,—
Тоді вже лихо тчуть.

ВЕРЕДЛИВА ДІВЧИНА

Була собі Галя,
Дівчинонька-краля,
І багата, і вродлива,
Тільки дуже вередлива,—
Усякому зась.
Вона тее знала
І скрізь щебетала,
Як та пташка на просторі:
«На те,— каже,— шука в морі,
Щоб трусивсь карась».
Багата доля,—
Веселая воля,
Одна стежечку топтала,
Друга тирлич розсипала,
Куди вона йшла.
Труси мене, хлопче,
Козаче-молодче,
Щоб намистечко бряжчало!
Так їй щастячко співало,
Як була мала.
Не все ж діувати,—
Сватів стали слати;

Чорнобривка гордувала,
Гарбузами наділяла,
Соромила всіх:
Той не до любови,
Не так вуси, брови,
Той носатий, той кирпатий,
Той невдатний, небагатий,—
Не треба таких!
Весна за весною
Летіли стрілою,
Дівчинонька ряст топтала,
Загулялась, не вгадала,
Як стала марніть.
Гульня відцуралась,
З журбою спізналась,
І частенько серед ночі
Стали плакати карі очі
І серденько нить.
Чи куди б летіла,
Чи кого б просила,
Що почати, що робити,
Як самотній в світі жити —
Не знала сама.
У віконце гляне,
За ворітьми стане,
Щоб розважить свою тугу,
Чи не йтиме козак з луку —
Нема та й нема
Колись був слідочок —
Засипав пісочок,
Була стежечка горою,
Та глухою лободою
Вона заросла.
Сиділа, сиділа

Та й наворожила
І якраз після Михайла
За якогось шкандибайла
Насилу пішла.

Дівчатоньки-діти,
Рожевії квіти!
Я вигадав вам брехеньку,
Щоб головку молоденьку
Звеселить на час;
А ви собі смійтесь,
За вітром не війтесь,
Щиро правдоньку шануйте,
І не дуже вередуйте,—
Будуть люди з вас.

[1890]

ПАЛЯНИЦЯ Й КНИШ

Сиділа у печі хороша Паляниця;
На господиню стала гомоніть:
«А щоб їй так і сяк! І докіль тут сидіть?
У очі вилаю, бо не велика птиця!..»

«Мовчи та диш!

Озвався у куточку Книш.

Коли не людям байка пригодиться,—
Не всяка стежечка без спориша,—
То, може, знайдеться така паляниця.
Що іноді послухає книша.

[1891]

ЛИСИЦЯ-ЖАЛІБНИЦЯ

У тихому гаю Лисичка щастя мала,
Як у своїм добрі жила, гуляла:
Ніхто її там не лякав,
І вдень, і ввечері там соловей співав,
І пташки пурхали, зозуленька кувала;
Скрізь зеленіло, все цвіло;
Так гарно, любо там було.
Лисиця так Сові казала:
«От де по правді можна жити
І доленьку хвалить,
В добрі кохаться, всіх любити,
Ніколи зла і кривди не чинити!»
Якби ж то правдонька щербата не була,
То, може, й справді б так жила.
Раз, на калині недалечко,
Угледіла вона гніздечко,—
Сиділи пташки там;
«Ох,— каже,— як не гріх котам
Таких малесеньких, безвинних не жаліти!
І їм же хочеться на світі жити...
Ну, вже коти! Десь на лихо вони

Вродились, вражії сини:
Не тільки вдень — вночі поживу бачуть,
Не бачуть тільки, як горюють в світі, плачуть...
Зажерливих пройдисвітів таких
Я перевішала б усіх...»
І жалібниця щось сказати ще хотіла,
Аж пташки із гнізда додолю якось ляп —
Лисичка зараз хап та хап:
Прехорошенько всіх поїла...
Як жалібно співати почала,
А он на щó звела!

Лукавий чоловік словами нас голубить,
Неначе всіх і жалує, і любить,
Для правди, для добра живе,
Як по воді пливе;
А ближче придивись ти —
І видно, що виля хвостом:
Помажу, мов, медком —
Солодше буде з'їсти.

СНІГУР ТА СИНІЧКА

Снігур, в гаю гуляючи,
Синичку кохав
І, скачучи на дубочку,
Любенько співав:
«Биструшечко, вертушечко,
Синичко моя!
Чом не скачеш ти до мене,
Як до тебе я?»
Усміхнулася Синичка
І хвостиком верть:
«Нагадав хтось тобі лихо,
Як тій козі смерть!..
Нам з тобою, Снігурику,
Під снігом не жить, —
Буде мене в чужім краї
Ясне сонце грить».
Минулося тее літо,
Настигла зима;
Сидить Снігур на дубочку,
Синички нема.
В гаю вітер повіває

І снігом снує;
Снігур сидить на дубочку
І плете своє:
«Биструшечко, вертушечко,
Синичко моя!
Чи згадуєш ти про мене,
Як про тебе я?»
Підморгують вражі Галки:
«Оттак, перетак!
Розійшлося коханнячко:
Та — в ріпу, той — в мак...
Обізвалась у ліщині
Старая Сова:
«А що ж,— каже,— на сім світі
Усяке бува».

Довелося й мені бачить:
Не в однім дворі
Оттакії точнісінько
Сидять снігурі.

[1891]

БУДЯК І ВАСИЛЬКИ

Давно колись весела воля,
Гуляючи посеред поля,
Насіяла Васильків цілий лан.
Де взявсь Будяк, на пригорку розцвівся,
Пишається, неначе пан,
І просторікать заходився:
«Ой ви, Василечки, бадиллячко дурне!
Чи бачите мене?
Я вище вас, мене усюди видно,
Не тільки вам — усім завидно,
Красуюся, як на городі мак,—
На те ж то я й Будяк!»
Василечки зашамотіли
І нічогісінько сказати не схотіли;
А він базіка знов: «На вас я подивлюсь —
І засміюсь:
Химерні ви, малі, мене ж усяке знає:
Червона голова, ще й медом припахає,
Та тільки зась! — Мене
Ніякая скотина не нюхне!»

Не втерпіли Васильки,
обізвались:
«Що ж будемо робить — такі вже
повдавались!
А все ж таки і ми
Буваєм між людьми:
Світилочки нас на весілля просять,
Ще й стьожечками приберуть;
Нас на Йордань зимоюносять
І на кутю на покуті кладуть.
Ти через лад пишаєшся, Будяче!
Гляди, базікання ледаче
До лиха доведе...
Он-он косар іде!..»
Будяк спесиво подивився,
Ще більше розходився:
«Косар? Нехай лиш, вражий біс,
Поткне свій простий ніс,
То й знатиме — варене чи печене:
На те колючки є у мене!»
Іде косар і, може б, проминув —
Будяк його колючками шпигнув.
Розсердився козак — і замахнув косою...
Пропала чвань з дурною головою!
Василечки ростуть собі, цвітуть,
Їх гріє сонечко і вітрик їх гойдає,
І нічка тихая росою умиває;
Кругом — як рай: і бджілочки гудуть,
І пташечки, радіючи, співають,
Трудящу долю звеселяють,
І всім дарма,
Що Будяка на пригорку нема.

Давно на світі ходить рада,
Що гріх пишатися і других зневажать,
А треба пам'ятать:
Хто вище злізе — дужче пада.

[1891]

ДІДОК І ВІТРЯКИ

Сидів колись Дідок під явором густим.
Зелене листячко неначебто шептало,
Що шелестів і він, як був ще молодим...
Було, та загуло і сниться перестало...
Стояли перед ним два хлопці — Вітряки,
Поприбиралися такими молодцями,
Що гляньте, мов, се ми, не прості козаки!
І почали вони молоти язиками:
«Гай, гай, Дідусику!—озвавсь один Вітряк,—
І сива голова, і борода велика,
І розуму набравсь, а все-таки бідняк
І в світі божому якась ти притика.
Он я надумався! Побачиш, потривай,—
Як гарно житиму, аби була охота!
Достану грошеньят — у мене буде рай:
Будинок, дворище, мальовані ворота;
Біля воріт тобі збудую хатку я,
І будеш ти гостям ворота відчиняти,
І житимеш в добрі; голівонька твоя
Не буде вже тоді під явором куняти».
На се Дідок сказав: «Бринить добро твоє,

І гарно здалеку будинок бовваніє...
Розумний б'є на те, що справді в нього є,
А дурень думкою, як кажуть, багатіє».
«Я розсудив не так,— верзе другий Вітряк,—
Щоб в світі живучи, ніколи не блудити,
Підлажуйсь до людей, вертись і так і сяк,
А іноді умій солодку річ зліпити.
Хоч кажуть — хто мовчить, той ніби двох
навчить,—

Щербата вигадка: не можна мовчки жити,
Бо не чути того, хто дума і мовчить,
Міркуй усяк про те, як язиком вертіти.
Ти думаєш своє, а вимовляй не те —
І потече тобі усюди тее млеко,
Вигадливий язик дорогу промете,
І можна вибратись далеко-далеко».
«Гляди,— промовив Дід,— на світі є пристріт,
Такою думкою ти не хвались нікому,
Бо сказано давно: брехнею пройдеш світ,
Та от біда яка — не вернешся додому».
Дідок замовк,— сидить і голову схилив.
«От,— думає собі,— десть на́ лихо взялися...»
Аж дивиться згода — нема вже Вітряків,
Бо засоромились і мовчки розійшлися.

Дідок сказав своє, тепер і я додам:
Моторна голова нехай свій розум має,
Шкода молоть брехню порожнім Вітрякам,
Бо мудра правдонька їм крилля ламає.

КУНДЕЛЬ

У полі тихому жив у норі Хом'як:
На самоті скучав він, неборак!
Подивиться кругом — багато поля
Комусь була щаслива доля;
І глянуть весело, і любо походить,
Не те, що у норі сидить.
Он двір стоїть багатиря гладкого,
Неначе городок;
Чого нема у нього?
Будинок і садок...
Надумався Хом'як себе розвеселити —
І насадив маленький квітничок.
Порозцвітали гарно квіти:
Нагідочки, красолі і мачок;
Барвінок стелеться, і рута зеленіє;
Подивиться Хом'як — аж серденько радіє.
Де взявся Кундель із двора...
Гасаючи по полю,—
Бодай би він не знав добра,—
Накинувся на тиху долю.

«А що се ти тут наробив?
А нащо квітничок розвів?»
Загавкав Кундель навіжений.
Аж затрусивсь Хом'як смиренний:
За що, про що, чого напав?..
«Я думав, щоб...— Хом'як казати почав,—
Щоб горенько було чим розважати...
«Ти думав?! — Кундель став гарчати,—
А чи дозволено ж вам думати, Хом'якам,
Неначе тим розумним головам?»
Злякався ще більш Хом'як, аж серце холодіє,
А Кундель гав та гав: «Так знай же ти про те:
Коли в дворі цвіте,
То за двором ніхто цвісти не сміє!»
По квітничку собака поскакав,
Усе понівечив і потоптав.
Став бідненький Хом'як і плакати, і тужити:
«Ой, квіти, мої діти!
Нащо ж я вас кохав?
Нащо вас доглядав?
Хто ж розважатиме заплаканую долю?»
Аж дивиться — іде по полю
Висока Правдонька, і стала перед ним.
«Чого ти журишся? — вона спитала тихо,—
Чи плачеш ти за ким,
Чи скоїлося лихо?»
«Був квітничок у мене, а тепер...
Он глянь, як Кундель навтішався! —
Хом'як до неї обізвався
І лапкою сльозу утер,—
Хоч би ти, матінко, як-небудь настрашила,
Щоб унялась собача сила...»
«Ох! — каже Правдонька,— і я його боюсь,
Бо Кундель, бач, який здоровий, мов скотина;

Зустрінусь, аж трушусь,—
Нехай його страшить лиха година!»

Бодай би Кундель той пропав!
На Хом'яка нагнав таке він лихо,
Що той і приказку у норку заховав,
Аби, як кажуть, лихо тихо.

ЛАСТІВКА Й ШУЛІКА

Трудяща Ластівка край берега літала:
Земельку мокрую збирала,
Щоб хатоньку собі зліпить,
Щоб де було і їй, і діткам жить,
Тихеньку долю веселити
І бога, і людей хвалити.
Сидів Шуліка на вербі
І так до неї обізвався:
 «Дивуюсь я тобі,—
 Не раз я придивлявся, —
Усе ти між людьми і не боїшся їх,
 Пройдисвітів таких;
Не тільки що під стріхою співаєш,
 Ще й у вікно літаєш...
От хоч і я — не в тебе вдавсь,
 Шулікою на світі звуся,
А лиха від людей набравсь,
І зло бере, а все-таки боюся;
Досадно стане хоч кому:
Тобі привіт, мені біда велика».

А та йому:
«Я — Ластівка, а ти — Шуліка,
Я людям не чинила зла,
Де не була,
А ти подумай, пане-брате,
Яке життя твоє завзяте:
Ввесь вік курчат і пташечок хапав,
Ні ласки, ні жалю не знав».

Давно-давно мовляють люди:
Що добренько роби, то й добре буде.

ПЕРЕКОТИПОЛЕ

Котилося через поле
Перекотиполе —
Довідаться щастя й горя
Край Чорного моря.
Розходилися поляни,
Аж серденько в'яне:
Одні насміх піднімають,
Другі дорікають.
«Тю-тю, дурний, розігнався! —
Будяк обіззався.—
Чого тебе вража сила
Оттут розносила?»
А Півники-самохвали
І собі пристали.
Як горохом обсипають,
Сміються, гукають:
«А куди, джигуне милий,
Наш орле безкрилий,
Несе тебе дурна воля
Із нашого поля?»

Полин гіркий дорікає,
Сміху добавляє:
«Буде пити меди й вина
У вражого сина».

І Сон-трава не проспала,
Словечко сказала:
«Він з дурною головою
Не має покою».

Одна тільки не судила
Фіалочка мила,
Козаченька привітала,
В похід виряджала:
«Добудь слави, нагуляйся,
До мене вертайся,
Я сплету тобі віночок,
Поведу в таночок».

Мовчазливий Ковиль-свідок
Сказав наслідок:
«Ось покинь ти, пане-брате,
Стрибання прокляте!

Славні бубни за горами...
Живи ти між нами,
Бо незчуєшся, не вглянеш —
В болоті застрянеш.

А в болоті — з ким там жити?
Не зілля, не квіти.
Не червона калина,
А погана тина».

Перекотиполе чує
І далі мандрує,
Ні на кого не вважає,
Усім одмовляє:
«Не хочу я тут сидіти,
Між вами марніти,

Не таку треба долю
Перекотиполю.
Поборюся з дужим морем,
Позмагаюсь з горем
І покочу скрізь по полю
Веселую долю».
Прикотилась сміла воля
До чужого поля:
Кругом море розляглося
І з небом злилося...
Де на світі тая сила,
Щоб змагаться сміла?
«Що ж то буде?» Страх озвався
І в лози сховався.
Не так снилось, не так ждалось,
Як на лихо склалось:
Розсердилось горде море,
Накинулось горе.
Одно хвилі-гори котить,
Об берег колотить,
Друге шкодить, зневажає
І жалю не знає.
Море кинуло в долину,
Мов тую пір'їну,
Горе вітром ізсушило,
Піском придавило.
Підманила, обманила
Надієчка мила,
Посміялась чужа доля
З Перекотиполя.
Лежить воно, гірко плаче,
Чорний ворон криче:
«Рятуй своє, рідна доле,
Перекотиполе!»

Козаченьки молодії,
Орли золотії!
До вас байку докотила
Порадонька мила,
Щоб і ви не забували,
Як діди казали:
Не жалкуй на тую долю,
А на дурну волю!

[1893]

ЛЕВ І КОМАР

Десь там, не в нашій стороні,
Під височенною горою,
Серед діброви в гущині
Вечірньою добою,
Поївши добре, Лев лежав
І гордовито поглядав.
Здоровий сам, кудлата грива,
На пиці широченний ніс,—
Не тільки миша полохлива,
Злякався б навіть і сам біс.
Близенько на вербі комарики дрімали,
Тихенько нічки дожидали.
Один Комарик молодий
Розхвастався перед старими:
«Он,— каже,— як розтягся біс рудий!
Господарює над дурними,
Бо нікому його провчить...
От я ні кришки не боюся,
Аж сміх бере, як подивлюся,
Що перед ним усяка твар тремтить».

На се озвавсь Комар старенький:
«Гай, гай! Раденький, що дурненький!
Дурне й базікання твоє;
Лев — сила, пан на всю діброву,
Захоче — і хвостом уб'є
Не тільки комара — корову».
Комарик молодий своє дзинчить:
«Мене не настрашить,
Нехай хоч як хвостом молотить;
Нехай він сім корів покотить,
А я от зараз полечу,
Дам йому лиха до плачу».
Комарик молодий спустився
І дратувати заходився.
Лев головою покрутив;
Комар йому на лобі сів,
Лев лапою тернув по пиці,
Бо вже були такі дурниці;
Комар круть-верть — на ніс присів,—
Лев клацнув, не вловив;
Комар ще гірше умудрився
І в усі опинився.
Схопився Лев, хвостом крутнув.
На всю діброву кашлянув,
Аж галки крику наробили,
У лозах десь вовки завили,
І пугач пугать став,
Повитріщались з ляку сови,
І бідний зайчик драла дав
Аж на кінець діброви,—
А в'їдливий Комар своє робив.
Лев і стрибав, і по траві качався,
І у кущі ховався,
Із сили вибивсь, аж упрів,

Не знав, що діяти з собою...
Комар сховався, Лев упав
І довго, лежачи, стогнав,
Неначе воював з великою бідю.
А на вербі сміються угорі
Ледачі комарі.
«Ну, молодець! — гукнув Комар
старенький, —
Утяв, дарма, що молоденький!»

Химерна баєчка пригодна і для нас:
Чого, подумаєш, на світі не буває!
Маленьке лихо в інший час
І значним людям докучає.

СИЛА

Щоб хуторну хандру прогнати,
Один вигадливий Панок
Задумав до себе розумних наскликати
І світом мудрості розбуркати свій куток.
На раду він покликав Кума,
Бо між розумними то був найкращий цвіт.
Він і мовчить розумно, і розумно дума,
Бо знав людей і бачив світ.
Приїхав Кум — і почали судити:
«Оттак і так,— Пан каже,— хочу я;
Чи буде бобу решето, скажи ти?
Чи гарна вигадка моя?»
«Цікаве діло, що й казати! —
Промовив Кум,— гаразд придумав ти;
Хоч не багатечко, а можна назбирати,
Бо дурнями, мовляв, хоч греблю нагати...
Ось нум лічить, чи прийдеться до діла?
Панько Небреха — перша голова,
Вовчок та Мирний — це ще два;
Нечуй та Свистуненко Сила...»
«Тю-тю на тебе! — крикнув Пан,—

На біса ти до гурту пхаєш Силу?
Хіба за те, що дорогий жупан?...
А от і проминув ти Сліпченка Данила!»
«Цить,— каже Кум,— я не збрешу;
Не торохти, сховай слова завзяті...
Скажу я нищечком, бо піч у хаті...»
Той ухо прихилив, а Кум шу-шу, шу-шу...
«Хіба! — промовив Пан і засміявся,—
Покличемо і Силу, коли так...
Розумний, Куме, ти удався!..
Куди не поверни — мастак».
Як радилися, так і сталось;
Як квіточка, надія розцвіла;
Хоч небагатечко гостей зібралось,
А все ж бесіда гарная була.
Як тихая вода, лились розумні речі,
І вимовлялось те, чого ніхто не чув;
І Сила там між ними був —
Скавав, як дурень з печі...

«От тобі й на! — Хто-небудь
пристидить,—
Розумних кликали і дурня приліпили,
Правенько почали, та й покривили...
Та годі вам, мовчіть!
Тут сила не в тому, що дурень Сила,
А в тім, що гроші — сила.

ЗОЗУЛЯ Й ГОРЛИЦЯ

Зозуля Горлиці жалілась,
Що доля їй недобра судилась:
Мов сирота вона, тиняється сама,
Минає літечко, порадоньки нема.
«А діти? — Горлиця питає,—
Чи, може, хто гніздечко зруйнував?
Чого на світі не буває!
Хто, серце, горенька не знав?»
«А цур їм, дітям тим! — Зозуля закувала,—
Нащо здалось гніздо мені?
Ячка крадькома я другим підкладала,—
Нехай висиджують дурні!
То все, голубонько, дурниці;
Нам літечко святе
Судилось не на те,
Щоб у гнізді сидіть, як печериці!
Згадала я зозульників дурних,—
Бодай вони мандрикою вдавились,—
Як кукувала я — за мною волочились,
Тепер хоч би один на сміх...»
«Ну, коли так,— їй Горлиця сказала,—
Ти, вітрогонько, на долю не звертай!

Все літечко кукукала, гуляла —
Тепер сиди, очицями моргай».
Не раз Зозуля Горлицю згадала,
Як кулаками сльози утирала.

Дарую байку я зозулям молодим,—
Не тим,
Що у гаях гульню справляють,—
Дарую я своїм,
Що у цяцькованих корсетках походжають
І крутять розумом дурним.
Нехай вона на спомин буде,
Що не щодня бува бридня;
Пшениченьку позабирають люди,
Останеться суха стерня.
А восени підкрадуться морози,
На серце томлене накинеться зима,
І не роса паде — поллються тихі сльози,
Що є, мов, каяття, та вороття нема.

ЦЯЦЬКОВАНИЙ ОСЕЛ

Додумався Осел, що він якась мина,
Зневагу від усіх доводиться терпіть,
Що надокучила така лиха година,
Що треба і йому хоч трохи краще жить.
Він чув, що там, над морем широченним,
Стоїть гора одна;
На тій горі, під дубом височенним,
Сидить всесвітній старшина —
По-вченому Юпітером він зветься,
По-простому ж — Ничипір Громовик:
Як гримне — аж земля трясеться,
Жахається і звір, і чоловік.
«Піду,— сказав Осел,— хоч що
вже буде!
Побачимо, чи правду кажуть люди,
Що нібито відвага сльози лле,
А в добрий час меди і вина п'є».
Прийшов, на гору зліз, низенько поклонився.
А Громовик до нього обізвався:
«Чого се ти тут опинився?
І як се ти сюди пропхавсь?»

«Приволокла лиха година!
Сміється з мене всякий біс,—
Жаліється Осел,— усякая скотина
Дере передо мною ніс.
От хоч і коні... збруя, бляшки,
Коваль підкови їм кує,
Прикраси їм усякі є —
Побрязкачі, блискучі цвяшки,
А я... оттак, як бач,—
Хвіст теліпається та й годі!
Нема порадоньки, хоч плач...
Владико! Змилуйся в пригоді!»
Владика засміявсь, аж ліс застугонів;
Покликав він Фортуниху Домаху:
«Ану лиш,— каже їй,— порадуй бідолаху,
Щоб між людьми і він бринів:
Ти начепи йому на шию срібний дзвоник,
Нехай, радіючи, хвостом вертить,
Як у болоті ополоник,
І дзвоником бряжчить».
Зрадів Осел, у ноги повалився,
Фортуниху у рученьку лизнув
І так з гори чимчикувать пустився,
Що трохи шиї не звернув.
Побіг він навпростець, нічого не минає,
Чи нива, чи баштан — не розбирає,
Толочить і ламає.
На вигоні телят перелякав;
Ускочив у село — всяк очі витріщає,
А він брикає, хвіст задрив,
Аж куряву підняв,—
Собаки гавкають, і дівтора тікає...
Цяцькований Осел придбав нову біду:
Де не повернеться — усе не до ладу,

Чи шкоду втне — не подарують,
Почують, що дзвенить — палюгою частують.

Осел прислів'я нагадав,
А я до байки приладнав:
Нехай не забувають люди,
Що дурень всюди дурнем буде.

[1892]

ЛИСИЦЯ Й ВИНОГРАД

Прибігла раз Лисичка у садок;
Вподобавсь дуже їй привітненький куток;
І гарно погулять, і любо подивиться.

То тим, то сим там можна поживиться.

Глядить —

На тичках виноград висить,
Густесенько, аж тички нахиляє.

«От,— дума,— снідання смачне;
Усяка ягідка неначе привітає,

Неначе каже: їж мене».

Та от біда яка: відкіль вона не гляне.
Де не зопнеться — не достане;

Облизує роток —

Хоч би десяток ягідок.

«Бач,— каже,— люди як хитрують,

Неначе носом чують...»

А на вершечку поравсь Горобець:

Усюди він проворний молодець,
Примазаться уміє на дурничку,—

На те вже вдався.

Побачив він Лисичку

І зараз обізвавсь:

«Здоровенька була, Лисичко!
Поласуй з нами, молодичко!
А виноград же то який!
У вашому гаю не виросте такий!..»
Лисичка думає: цвірінькало ти сучий,
Без тебе знаю я... «Ні,— каже,— нам не йде,
Кислючий-прекислючий:
Оскома нападе!»
Розсердилась вона і подалась додому,
Жалкуючи, що бігла по-дурному.

Так завидющий чоловік
На брехні верне свій язик;
Чого не втне, чи не достане —
Усе погане.

ФІАЛКА І БУР'ЯН

Веселая весна була;
Зазеленів вишневенький садочок;
Пахучая Фіалка розцвіла
І звеселила свій куточок.
Де взявсь Бур'ян, насіявся кругом
І квітку бідную понівечив він дуже:
Не та краса і пахне Бур'яном;
А Бур'яну про те й байдуже,
Ще й хвастать заходивсь,
Барвінкові хваливсь:
«А що, Барвіночку хрещатий,
Яка краса у нас цвіте!»
Барвінок так сказав на те:
«Цвісти між бур'яном — бодай би не діждати!
На весь садок одна, та не людна;
Дала красу веселая весна,
Та не дала їй долі».
Прийшов Хазяїн, поглядів,—
Давно в садочку був — загаявся у полі,
Розсердився і косу ухопив...
Черк, черк — і весь Бур'ян зваливсь,

А в Бур'яні й Фіалка полягла...
На безталанну Барвінок подививсь
І жалібно промовив: «одцвіла!»

У мене Правда гостювала
І баєчку подарувала,
Щоб передав я всім,
Найбільше молодим:
Погане панібратство шкодить
І доброго нінащо зводить.

[1891]

ТІНЬ І ХЛОПЧИК

Раз на лужку проворний Хлопчик грався,
Побачив Тінь свою і засміявся;

«От зараз,— каже,— я її вловлю,

На шапку наступлю,

Незчується і не вгадає...»

І, як метелик, Хлопчик полетів,

А Тінь попереду, неначе утікає,

Щоб не вловив.

Женється Хлопчик дужче, прудче,

А Тінь ще лучче,—

Ніяк не дожене,

Бо сказано, мале — дурне.

Біг Хлопчик, біг, удовольнився,

Далеко бігти не схотів,

І верть назад — як м'ячик покотився,

Задихався, почервонів;

Неначе пташка в клітці, б'ється

Маленьке серденько його...

Коли глядить — а Тінь за ним женється,

Мов ловить дратуна свого.

Знов Хлопчикові закортіло,—

«Ні,— каже він,— мене не доженеш!
От я вернусь, на тебе кинусь сміло,
Тоді вже не втечеш!»
Плиг... плиг... і знов повітрилась робота.
Дуріє молода охота.
Ганяв, ганяв —
І не піймав;
Розсердивсь він на ту дурницю
І покотився на травицю,
Оддыхать трошки, переждать.
Тимчасом сонечко за хмарку закотилось,
І Хлопчикові знов побігать захотілось,
І знов він став шукать,
Усюди розглядать,—
Туди-сюди головку повертає,
Де ділась Тінь — і не вгадає.

Як тая Тінь, так щастя між людьми:
І бачили, і знаєм ми —
Біжить воно за тим, хто не шукає,
А той, хто хоче, не піймає.

[1892]

СОЛОМ'ЯНИЙ ДІД

Щоб Горобців шкідливих настрашити,
Вигадливий Хазяїн взяв
Солом'яного Діда приладнав
Та ще й з лозиною, неначе хоче бити;
Горобчики сміються у кутку,—
Вони, пройдисвіти, дізнались,
Що то химера, не злякались
І шкоду роблять у садку.
«Чи вам обридло в світі жити?»—
Озвавсь Пацюк, — он Дід стоїть.
Лозиною вас хоче бить,—
Тікайте швидше, дуросвіти!»
А Горобці кричать: «Найшов дурних!
Ми бачили ще не таких:
У панському саду стояли генерали —
Та й тим на голову сідали,
А це солом'яник... Не боїмось,
Під носом пурхаєм і сміємось».

Такі Діди і між людьми бувають,
І нічогісінько не помагають;

А час би людям перестать
Солом'яного Діда пхать
І тільки горобців смішити;
Тепер не пугалом добру навчать,
Нам треба іншого бажать —
Живого слова, правди і просвіти.

[1892]

ЧАБАН І КОМАР

У холодочку, під вербою,
Приліг Чабан спочить;
Кийок поклав під головою,
Собака у ногах лежить,—
Не боязко, заснути можна сміло:
Отара стищилась, лінується ходить,
Бо дуже сонечко пригріло,
І хоч би що — собака не проспить.
Заснув Чабан, а лишенько не спало:
Гадюка вилізла з трави, сичить...
Комар углядив, жалко стало,
І Чабана він кинувся будить;
Гудів-гудів, аж крилечка поміли,
А той не чує — спить;
Комар присів на лоб, щоб з усієї сили
Свій гострий носик устроить.
Чабан прокинувся — аж перед ним Гадюка,
Він києм бух — і витяглась зміюка;
Пропав би був Вівчар,
Та визволив Комар.
Куди ж він з переляку дівся?

Ото ж то й що! Чабан Гадюку вбив,
А Комара, що прислужився
І в пору розбудив,
Спросоння тріснув так, що аж прилип до лоба.
Така-то за добро шаноба!
Як перед більшим менший чоловік
До правди повернуть язик
Одважиться, по стародавній мові,
Що хлібець їж,
А правду ріж,
Того й гляди — утнуть, як Комарові.

СКОРОВАГАТЬКО

Десь на шляху, біля діброви,
У хаті чепурній шинкарочка жила;
Про біле личко, чорні брови
Далеко чутка йшла.
Один купець,— забув, як звати,—
Із ярмарку багато грошей віз
І до шинкарчиної хати
Він повернув і з воза зліз.
Вишнівочка-первак, хазяйка чорноброва,
Та ще к тому веселая розмова
Забавили його,
І він забув погонича свого.
Шинкарка язиком, як на цимбалах грає,
Купець, прицмокуючи, п'є,
Погонич все на клунок поглядає,
Бо догадавсь, яке добро там є.
У хаті жарти, сміх; погонич пильно слуха
Та й думає: «Багатим всюди рай».
А біс йому в обидва вуха
Все шепче: «Утікай!»
Багатирем ти станеш, будеш паном.

Розкошуватимеш весь вік...»
І розум в голові покривсь чудним туманом...
Погнав він коненят і десь у полі зник.
Одумався гуляка, вийшов з хати,
Туди-сюди — було, та загуло...
Купець заметушивсь... «Рятуйте!» став
кричати,

А рятувать і нікому було.
Побіг він, плачучи, шукати вітра в полі;
Нема ні чутки, ні сліда.
Не сподівався він такої злої долі.
Не снилася йому така біда.
Літали в полі скрізь і вітра не піймали...
Рибалки шапочку край берега найшли,
І хвилі їм нічого не сказали,
До моря горе понесли.

* * *

За днями дні летіли і минали;
Пристарилось і те, що змолоду цвіло;
Багато деяких пісень переспівали;
Постало те, чого і не було.
Скоробагатько по горі скотився,
У городі на ноги став,—
На пустирі будинок уродився
І всіх причарував.
Меди і вина щастя розливало,
Скоробагатько панував,
Усе йому кувало і плескало,
І чорт дітей, як кажуть, колихав.
Як бджоли на той мед, злітались городяни
І ласо їли всі, і солодко пили,
Розумником його зробили громадяни,

Хоч казочку про шапочку й плели...

Що́ язики! Не вимовчать ніколи,

А добрі пироги —

Не вороги:

Не слід цураться хліба й соли.

Хотів сказати ще більше я,

Та перебила доленька моя:

Даремна, каже, річ, і рот тобі замажуть,

Сиди собі, не лізь,

Бо золотий обушок, люди кажуть,

Відчинить двері скрізь.

ХМЕЛИНА Й ЛОПУХ

У одному хорошому садочку,
Геть-геть аж у куточку,
Стирчав кілок між Лопухом,
А по йому Хмелина повилася
І гарно так з ним обнялася,
Неначе дівчина з хорошим козаком.
«З тобою ми, коханий мій кілочку,
Зустрілися у добрий час,
Довіку житимем у тихому садочку,
Нехай всі дивляться на нас»,
Зелена Хмелина розмовляє
І на Лопух спесиво поглядає,
А той сміється у кутку,
Бо чув не раз брехню таку,
Хоч і Лопух, а, мабуть, знає,
Що здача козирів міняє.
Прийшов Хазяїн, висмикнув кілок
І посадив дубок —
Нехай, мов, буде у садочку.
Хмелина пісеньку таку
Приспівує дубку:

«Здоров, козаченьку-дубочку,
Порадонько моя!
А як же ждала я!
Тепер зрадіє наш садочок...
І повилася на дубочок.
Лопух не втерпів, обізвався:
«А що, Хмелинонько, уже не жаль кілочка?
Недавнечко у тебе красувався,
Тепер прилипла до дубочка?..»
«Хто б, хто гарчав,
А ти б мовчав,—
Одрізала йому Хмелина,—
Сухий кілок, як пень, стирчить,
А це ж таки жива дубина —
Росте і шелестить».

Так в світі хитрая людина
Усюди в'ється, як Хмелина:
Чи то кілок,
Чи то дубок —
Усе, мов, пригодиться,—
Аби було на ко́го виться.

ЖУК І БДЖОЛА

Був ясний день, веселая година;
Раділи і садок, і поле, і долина;
Під лопухом у ямці Жук сидів
І сам собі тихесенько гудів,
Що день йому обрид, кругом усі товчуться,
Що дуже сонечко і світить, і пече:
І гаряче, і боляче,
І боязко йому, сліпуючи, поткнуться,
Бо день не на добро, а на лихо зведе..
Аж дивиться — Бджола між квітами гуде,
То на одну присяде, то на другу.
Щоб трошечки розважить тугу,
Жук, сміючись, озвався: «Здоровенька була!
І добренько, що в гості прибула;
А що, комашечко, ще долю веселеньку
Потішимо, не помремо?»
«Хвалити бога, живемо
І діло робим помаленьку,—
Бджола промовила йому,—
Ти ж не летиш чому?
Побачив би, як все цвіте, радіє».

«Не хочу,— каже Жук,— і голова здуріє,
Аж зелено в очах від сонечка того;
 Нам краще, як нема його.
 І хоч би не було — байдуже...
Тобі я, Бджілочко, дивуюсь дуже
 І, коли хочеш, раду дам:
Умієш мед робить — і знай свою науку,
 А то ще нате, мов, і вам,—
Чому не брать таку солодку штуку!
Цікава дуже ти, нічого не минеш,
 Усяку квіточку перебереш,
 І треба, і не треба,
Коли б змогла, поперлась би до неба».
«Змолів ти, Жучку, недоладну річ,—
 Бджола йому сказала,—
Твою головоньку покрила темна ніч,
І світу божого вона не розпізнала.
Турбуються усі, турбуюся і я,
Нехай там буде капля і моя,
 Нехай і Бджілку люди знають
 І її вдачу вихваляють...
 І божу мудрість величають...
 Що ж, Жучку, досі ти
 Добув у темноті?
Собі нічого і нікому;
Цілісінькую ніч гасаєш по-дурному.
А блисне світ — ти лобом у вікно,
Не розуміючи, нащо́ і що́ воно...
 Шкода́ з тобою розмовляти,
 Даремно час теряти,—
 Ти — Жук, а я — Бджола,
 Прощай!» і загула.
«Куди тобі! Яке казання вдрала,—
Промовив Жук,— розумна дуже стала!»

Так недотепний, темний чоловік
Недолюбляє ясної освіти,
Бо, як той Жук, до темноти привик;
А дай йому хоч зернятко просвіти,
Не буде він, як Жук, гудіти,
У його загуде, як Бджілочка гула,
Розумна правда і хвала.

[1893]

ТРАНДАФИЛЬ І СВИНЯ

Свиня пропхалась у садок,—
Усюди треба їй, ледачій,
Усунуть свій зажерливий роток,
Бо сказано — свиня і робить по-свинячий.
В багні куйовдилась, ще й на квітник прийшла
Між квітами пориться.
А посередині Трандафіль там цвіла,
Хороша, повна — любо подивиться.
Свиня до неї тиць — і кинулась назад,
Знайшла понура клад —
Обиду превелику:
Трандафіль поколола пику.
«Такую погань держать у садку, —
Промовила Свиня,— та ще й на квітнику!
Що з того, що пахтить, коли у пику коле?»
Похрюкала і побрела у поле.

Так ясна правда для брехні,
Як та Трандафіль для Свині,
І перекір і закарлючка;
Хороший чоловік усім
І друг і побратим,
Поганому ж — колючка.

ДУБ І ЛОЗИНА

Стояв високий Дуб серед долини
І гордовито всюди поглядав.
Сміявся він з тоненької Лозини
І так їй раз сказав:
«Яка химерна ти, нікчемная Лозино!
Твій батько Верболоз здурів:
Неначе ти йому не рідная дитина —
На сміх тебе тут посадив.
Захоче вітер буйний розходитись,
Як гайдамак у вражому селі,
Не знаєш ти, де з переляку дітись,
Кладеш поклони до землі;
А що ж, як часом на долину
Сердита буря набіжить?
Рвоне тебе з корінням, як пір'їну,
Аж курява угору полетить.
От я — не ти... я — Дуб, се інше діло:
Не тільки вітра не боюсь —
Я з бурею змагаться буду сміло:
Нехай як хоче дме — не поклонюсь».
І гордий Дуб від сміху захитався.
На се Лозина так осмілилась сказати:
«Поважний Дубе наш! Великий ти удався,

Нащо ж маленьких зневажать?
Не всім однакова судилась в світі доля:
Тому шумить, тому поклони бить,—
На все, на все є божя воля,
Усім під богом треба жить...
І добалакались... Надвечір лихо склалось:
Страшенна буря зразу заревла...
Дуб стрепенувсь, загув, аж листя розліталось;
Лозина бідненька на землю прилягла;
Грім гуркотів, огнями розсипався,
Неначе страшний суд настав...
Змагався довго Дуб, стогнав, не подавався,
А далі затріщав, зломився і — упав...
Пробігло лишенько, у степ загуркотіло,
І ясне сонечко долину освітило;
Лозиночка заплакана стоїть,
А Дуб поламаний лежить.

Хто величається і других зневажає,
Нехай про Дуба казочку читає,
На ум собі кладе:
Наука в ліс не заведе.

ПЕРЛИ І СВИНІ

На дворі, якось опівдні,
Заможний чоловік насипав на рядні
Чимало Перлів просушити,
Бо в скрині почали жовтіти.
«Гляди!— озвався через тин
Кум Северин,—
Як доберуться Свині — потокмачать!»
Хазяїн засміявсь, любив він шуткувать.
«Їм не судилося цього добра вживать,
Так хоч нехай побачать».
Не в добрий час промовив неборак,
Бо вийшло онде як:
Добрались Свині, все порозкидали,
З землею Перли помішали,
Пожили не знайшли,
Похрюкали й пішли,
А другі їм назустріч: «Що, сестриці,
Поласували добре там?
Пожива буде й нам?»
«Та де там,— кажуть,—
все дурниці,

Насипано блискучих камінців;
Нам тільки клопоту хазяїн наробив,
Ми перерили все — хоч би тобі гнилиця...
Вертайтеся, бо нічим поживиться».

Свята старовино! Про тебе я згадав;
Правдивії слова твої не вмерли,
І я промовлю їх, щоб світ не забував:
Коли ти маєш Перли,
То й розум май
І перед Свинями не розсипай.

МАЛЬОВАНИЙ СТОВП

Обридла днів суєта людська,
Спустився він спочити в темноті,
І нічка тихая, мов чарівниця тая,
Прибралася у зорі золоті.
Широкий шлях замовк; ні пішки, ні на возі
Ніхто його не турбував:
Заснули верби на облозі,
І вітер задрімав.
Що ж то таке між вербами біліє?
То Стовп мальований стоїть,
Стоїть і журиться, і серце кам'яніє,
І сумно він у степ глядить.
Чи світ не той, чи доля відцуралась?
Все глухо там, нічого не чути.
Десь над болотцем чайка обізвалась,
Як обзивалася колись давно...
Згадалася йому щаслива година,
Як був він деревом, шумів і зеленів,
Як усміхалася червона калина,
І степ широкий серце веселив...
І причувається — десь пісня за горою

Лунає: «Ой, гук, мамо, гук!..
І сльози капають холодною росою...
Кругом його гуде безсонний жук.

На сей раз вибачайте, люди!
Се баєчка не вам;
Нехай вона на спомин буде
Мальованим Стовпам.

1891

ОРАЧІ І МУХА

У полі Орачі на ярину орали,
І Муха там була,
І хоч її, непрохану, ганяли,
Одначе крадькома і їла, і пила,
Бо звикла змалечку кохаться у чужому.
Надвечір Орачі верталися додому,
І Муха там на розі у вола.
Зустрівсь Комар на лузі край села
Та й каже, сміючись: «Добrivечір, сестричко!
А ти вже тут чого, моя перепеличко?»
Кума чи родичка кому?»
А та йому:
«Бов, бов! Раденький, що дурненький!
Хоч довгий ніс, та розум коротенький,
Бо комарі не сіють і не жнуть...
Ти роздивись: у полі ми орали,
Раненько почали, ввесь день не оддыхали,
Тепер додому час, з вечерею нас ждуть».
Ми й між людьми чимало знаєм
Брехливих прихвоснів таких;
Вертається скрізь, щоб бачили і їх:
І ми, мов, тут — турбуємось і дбаєм!

[1892]

ВЕДМЕДИК

На муріжку, серед двора,
Гуляла дівтора;
Гостинчики переглядала,
Що матінка понадавала.
«Нум у Ведмедика гулять!»
Сусідній Хлопчик став казати.
«Нум, нум!» всі почали кричати.
«Ведмедиком лежати буду я,—
Вигадує Хлоп'я,—
Гарчатиму на вас, мов хочу похапати,
А ви кажіть мені: «Ведмедика, цить, цить!»
У рот гостинчики потрошечку кладіть».
Послухали, усі до купи збились
І у Ведмедика гуляти заходились.
Лежить Ведмедик і гуде,
А дівтора у рот йому кладе.
Потрошку та по половинці
Пооддавали всі гостинці.
«Тепер ви кидайтесь Ведмедика побить,—
Навчає Хлопчик,— віточки беріть!»
І діти віточки побрали.
Ведмедика ганяти стали.

Ведмедик хитрий скік та скік,
Туди-сюди і, сміючись, утік.
Ведмедика нема, гостинчики пропали,
І діти матері жаліться стали:
«Ведмедик, мамо, обдурив.
Гостинчики поїв...»
А в оченятах слізочки блищали...
«А нащо ж ви йому давали?—
Сказала мати їм,—
Так вам і слід, дурним:
Ото з дурлигою не знайтесь
І у Ведмедика не грайтесь!»

Так іноді і ми, як дітвора,
Дурієм, ніде правди діти:
Ведмедикам надаємо добра,
А самі плачемо, як діти.

НА ТОКУ

Раз Півень, риючись даремно у садку,
Побачив ворох жита на току
І зараз кинувся туди хазяйнувати,
Ще й Курочку покликав помагати.
Прийнявся Півень жито розгрібать
І буйні зерна вибирать.
Недовго довелось клювати,
Бо вийшов Господар із хати,
Гостей непроханих пугнув,
А Півень, мов наперекір, гукнув:
«Курлю! Який се чорт там ходить?»
Неначе доглядає, а не шкодить.
«Ще й розкудачився!.. А киш відсіль!»
Гукає Господар і зó зла кинув бриль.
Злетів на лісу Півень, sóрому не знає,
А Курочка пішла тихесенько сама.
«Ох, то-то, то-то, то-то, — промовляє,—
свого нема...»

Навчає баєчка великого й малого,
Бо заповідано давно,

Що краще зернятко своє одно,
Ніж цілі ворохи чужого.
І не на свій, як кажуть, коровай
Очей не поривай.

[1892]

ВАРЕНИКИ

Веселий господар Дем'ян
Любив гостей на бесіду скликати.
Він був багатший від усіх селян,
Всього доволі мав, було чим шанувати.
Вподобався йому найбільше Клим,
Земляк хороший, що й казати,
На все умів розумну раду дати,
Усі дружили з ним.
Прийшов він раз обідать до Дем'яна,
А у Дем'яна страва добрая була:
І маслечко, і сало, і сметана,—
Гаразд, як кажуть, піч варила і пекла.
Поставили на стіл вареників макітру
І пляшку — свашку всіх мирян.
«Анум, мірошнику, молоть без вітру,—
Сказав, шуткуючи, Дем'ян,—
Попереду підмажемо колеса,
Щоо млин не торохтів
І шестерня довготелеса
Не дряпала боків».
Всесвітня свашка поклонилась,

І чарочка перчівочки вродилась.
«Ну, по сій мові,— каже Клим,—
Дай, боже, здрастувать усім!»

І прийнялись мірошники молоти:
Дем'ян кладе, а Клим товче;
Від дружньої роботи
Аж маслечко по бороді тече.

«Ох, важко!— Клим сказав,— перемололи
дуже,
Не лізе більше, кіш малий...»

«Ану,— озвався Дем'ян,— потіш мене,
мій друже!

Ось глянь—вареничок бокастенський який...»

«Хіба один...» промовив Клим ліниво.
Посилкувався і змолів.

«От бач, один проліз щасливо —
Ну, ще!» Дем'ян благає знов.

«Ой, схаменися, друже милий!—
Аж стогне Клим,— немає сили,
Я намоволюся доскочу...
Не силуй, братіку, бо утечу!»

«Нехай наш ворог утікає!—
Дем'ян товче своє,—
Он на весіллі тісно як буває,
А прийде старшина,— і місце є...
Щоб вовка ми у лісі не боялись —
Голубчику, ковтни ти старшину...
Мірошники зареготались.

«Для тебе,— каже Клим,— ковтну». І ще ум'яв один вареник.

«Ну, се вже,— каже,— побіденик,
Всі заставки запер,
Хоч хто не влізе вже тепер». «А може, хоч звершечку ляже?»

Дем'ян йому лукаво каже,
Вареничка узяв
І на тарілочку поклав.
«Послухай,— каже Клим,— ти справді
вже глузуєш!
Схотів, щоб я п'ятами накивав?..»
«Тривай! — гуде Дем'ян,— недобре шеретуєш!»
І хапнув Кліма за рукав...
Схопився Клим і дременув із хати
І у Дем'яна годі гостювати.
І переказував Дем'ян, і сам просив,
А Клим і слухать не хотів.

Се байка вам, писаки,
Письменства рідного невдатні раки!
Не пхайте через лад тулеників своїх,
Коли не хочуть їх,
Коли, мовляв, дороги їм не гладять,
Бо часом і вони завадять
І одіб'ють мирян,
Як ті Вареники, що пхав Дем'ян.

ВОВК І КУНДЕЛЬ

Бурмило-Кундель вирвався на луг —
На волі трохи погуляти,
Бо остогид йому ланцюг,
Обридло в курені лежати.
Піткнувся у чагарник... Коли глядить —
Назустріч Вовк біжить.
Бурмило витріщивсь і став брехати...
«Стій!—крикнув Вовк,—чого свариться нам!
Ось не дурій, дай pokій ти зубам!
Я хочу щось тобі сказати».
Замовк Бурмило, бо злякався,
А той до нього знов озвався:
«Чим винен Вовк, що сіна не вживає,
Трави не їсть, м'яся бажає?
А де ж того м'яся узять?
Не довелось Вовкам хазяйнувать.
Так поневолі треба красти,
Щоб не пропасти;
Буває — ніч і дві, і там, і там нюхнем,—
І вернемось, як кажуть, порожнем.
Погане, я чував, життя собаче,

Недобре ж і Вовкам...
Ти знаєш, що надумав я, земляче?
Побратаймося на заздрість ворогам!
Не хочу знатися з вовчою бідой,
Піду і я з тобою,
І будем жити ми
Братами між людьми».

«Ну, що ж,— на се сказав Бурмило,—
Хоч і диковина, а добре діло;
Ми будем жити в курені;
Спокійно і тобі, і веселіш мені;
Тебе там будуть годувати,
Бо знатимуть, що Вовк не хижий, свій...
Ходім мерщій,
Щоб часу не теряти».

Побачив Вовк на шиї ретязок,
«Се що,— пита,— у тебе за значок?»
Бурмило став хвостом виляти.
«Се,— каже,— щоб... ланцюг чіпляти...»
«Ланцюг?!— Вовк здивувався,— на прив'язі
живеш,
Туди й мене упхнеш!
Се, братіку, погане діло;
Ще не було Вовків дурних!»
Похнюпився Бурмило,
Стоїть ні в сих ні в тих;
«Така вже,— каже,— доля наша!
Аби, мовляли, борщ та каша —
Поїв,
І гавкай на Вовків».

Вовк на Бурмила подивився
І вимовив: «Бодай би не діждать
Тим ланцюгом бряжчать!..
Прощай!» і в чагарник поплівся.

Дарма, що Вовк, а добре розсудив,
Неначе хто навчив,
Що іноді з'їси і не доволі,
Зате живеш на волі.

[1893]

ЖВАВИЙ ХЛОПЧИК

Був собі Хлопчик дуже жвавий,
Моторний і цікавий:
До всього придивлявся
І пильно прислухавсь;
Що між собою скажуть люди —
Почує, довго не забуде.

Наслухавсь він, що дуже довгий світ,
Куди не глянь — все світ, ні тина, ні воріт,
От як діждали літа,

Придумав він побачить того світа
І на комору зліз; як глянув — аж зрадів.

«От,— думає,— якби я полетів
Далеко, аж у степ... І! Добре б нагулявся,
До вечора б додому не вертався;

Літав би я туди щодня...

Де не взялась Свиня

І стала чухать об драбину

Багном обляпаную спину,

Та так же тре, аж снасть тріщить.

А Хлопчик на Свиню: «Чу-чу, чу-чу», кричить...
Посунулась драбина і упала;
Свиня захрюкала і — драла,
А Хлопчик на весь двір заголосив,
Як крейда побілів,
Забув і довгий світ, забув і степ широкий;
Страшний йому зробився дах високий...
Хотів уже скакати —
Була б тоді нахаба!
На щастя вийшла з хати Баба
І кинулася рятувати.
«І як ти тут, — питає, — опинився?»
За Бабу Хлопчик ухопився.
«Я, — каже, — зліз, драбина тут була, —
А чорная Свиня прийшла
І чухаться тут заходилась.
Драбина хить — і повалилась,
Зоставсь я угорі... перелякавсь...
«Ох, мій голубчику маленький!
Ще добре, що zostавсь!
От якби впав і був би неживенький,
І горенько б тоді було...
Чого ж тебе туди знесло?»
«Бабусю! — каже він, — хотів я подивитися,
Чи дуже довгий світ».
«Гай, гай! Дивився б із воріт,
А лізти високо малому не годиться.
Ти, може, й світ хотів би облітати?
Тепер минулося, а вдруге не минеться;
Бач, в грудях сердечко, неначе пташка, б'ється,
І рученьки, і ніженьки тремтять».

Скажу я вам, не тільки що дитині,
Як мудрий дід мовляв мені колись,
Що вік живи, учися, стережись
І пам'ятай, що є на світі Свині.

[1893]

ТРОЯНДА

Цвіла Троянда у садочку,
А недалечко, у куточку,
Між бур'яном бринів Будяк.
І каже він Троянді так:
«Нащо се ти колючок націпляла?»
«А ти нащо?» вона його спитала.
«Я?— обіззавсь Будяк,—
Я, серденько, не проста штука,
Я — степовий козак!
Мені колючка, як шаблюка,
Щоб ворогів страшить,
Щоб всім було спокійно жить.
Вам більш нема ніякої роботи —
Цвісти, пахтїть, а не колоти».
«Не все ж колоть і Будякам,—
Троянда каже,— треба й нам,
Щоб крученї Паничі боялись
І до Троянди не чіплялись.
Сунеться який біс —
Йому колючка в ніс,
Щоб не забувся,

Як слід Троянду шанувать,
А не знічев'я обвивать».
«Хіба!» сказав Будяк і усміхнувся.

Скомпонував я цей примір
Для наших любих дочок:
Нехай вони його змотають у клубочок,
Як кажуть панночки, на сувенір.

[1893]

ЯСЛА

Був на селі козак Кирило Яловець,
Щасливий, дякуючи долі:
Хазяйство добре мав і повний гаманець —
Всього було доволі;
І ще одно він щастя мав —
Розумну жінку бог послав;
Без неї чоловік — неначе блин без масла,
Як примовляє кум Гордій.
От заходився раз Кирило мій
Плести у хаті ясла.
На що, на що — на це дотепний був.
Ще і лози червоної добув,
Щоб виплітать уперемежку
І на краях зробить мережку.
Радіє він — плете,
Не думає про те,
Що ясла будуть на півхати —
Такі, що й в двері не пропхати.
Він, може б, так і не робив,
Та хтось із-за угла мішком його прибав.
«От ясла втяв! Таких ніхто не має!
Чи так?» у жінки він питає.

А Мотря каже: «Так-то, так,
Та тільки з хати як?»
Кирило засміявсь: «Ми знайдемо дорогу!
Покличем кума на підмогу».
А жінка знов йому: «Торох!
Як по стіні горох...
Ти ж роздивися — ясла на півхати.
Куди ж їх винести? Стіну рубати?»
І справді: кинулись нести —
Бодай було б і не плести:
Ніяк не вилізуть із хати!
Прийшлося ясла розібрати,
У клуню однести
І наново плести.

Роби розумно, кажуть люди,
Не так, як робить Яловець,
Міркуй про те, що з того буде,
Який кінець.

ОГОНЬ І ГАЙ

Під Гаєм хтось Огонь покинув,
Чи подорожній там, чи косарі були,
Чи, може, вівчарі картопельку пекли.
Вітрець моторненький прилинув
І потихеньку роздував.

Розжеврівся Огонь, аж іскри кидать став...
«Ой, Гаю! Гаю зелененький!—
Промовив він, пускаючи димок,—
Чи бачиш ти, який я вдавсь тепленький?
В холодний час нагрів би ввесь Гайок...

Мене покинули, мою забули службу;
Коли б вітрець не був, то, може б, я погас.

Скажу тобі під сей веселий час:
Чому б з тобою нам не поєднати дружбу?
Всю нічку я б тобі світив

І видненько б було, хто б не ходив:
Чи звір який у гущині сховався.
Чи злодій уночі з сокирою підкрався,—
І знали б нас, як двох братів,
І я б горів, і ти б шумів,

Не турбувало б нас ніяке лихо враже.
Чи правду я кажу — нехай вітрець нам скаже!»
«Авжеж, що так!» піддакнув їм вітрець,
Усюди вдатний молодець.

Недовго думав Гай, на брехні спокусився,
Не знаючи того, який Огонь дружок.

Вітрець їм зараз прислужився:

Мерщій поніс Огонь в Гайок

І на суху поклав полянку.

Світив Огонь всю нічку аж до ранку.

Попереду він за сушню узявсь

І потихеньку став тріщати,

А як вітрець-підлиза розгулявсь,

Тоді вже всюди став палати

І братіка свого не пожалів:

І обпалив його, і обсмалив.

Пропав Гайок, аж жаль було глядіти,—

Мов чорная мара стоїть;

Вже більш йому не зеленіти

І краю рідного не веселить.

Молодіж любая, надія наша, квіти!

Пригадуйте частіш ви баечку мою;

Цурайтеся брехні і бійтеся дружити

З таким приятелем, як той Огонь в гаю.

ΠΟΕΣΙΙ

ПІСНЯ

Скажіть мені, добрі люди,
В кого я вдалася,—
Ще на світі не нажилась,
А в журбу здалася.

Чи вийду я у садочок —
Важенько вдихаю...
Чи співала б, чи летіла б —
І сама не знаю.

Чи вийду я до річеньки —
Оп'ять зажурюся...
Все дивлюся в степ широкий
Та й не надивлюся.

За хвилию хвиля друга
Шумить і женеться,
А у мене душа тужить
І серденько б'ється.

А як зійде місяць ясний
Гулять з зіроньками,—

Все плачу я, сердешная,
Дрібними сльозами.

Ясний місяць з зіроньками
Тихо розмовляє,
А у мене, молоді,
Розмови немає...

Скажіть мені, добрі люди,
Що мені робити?
Ой як мені на сім світі
Без кохання жити.

Чого б, бачся, журитися —
Життя золотєє:
І батько є, і матінка,
А все щось не тєє...

Коли б мені дали крила,
То я б полетіла,
Голубкою на рученьки
Миленькому б сіла.

Сказала б я: кохаймося,
Мій милий козаче,
Милуймося, цілуймося,—
Бач, дівчина плаче!

Скажіть мені, добрі люди,
В кого я вдалася?
Ще на світі не нажилась,
А в журбу здалася.

Тоді б же я, добрі люди,
Вас би не питала:
Жила б собі, співаючи,
Та й горя б не знала!

1855

ДУМКА

Як за лісом, за пролісом
Ясне сонце сходить,
Як за морем, за далеким
Десь воно заходить,—
Я згадую інший ранок,
Інший вечір бачу.
Та й думаю: було колись,
Тепер не побачу.
Я згадую тоді про степ
Широкий, пахучий,
Та й думаю: і я тоді
Неначе був луччий.
Там був простір, всюди воля,
Жилось, як хотілось:
Молодому, безпечному
І лихо не снилось.
Вийдеш собі — любо глянуть:
Кругом все співає...
Куди ідеш, чого ідеш —
Ніхто не питає...
Небо ясне, степ — як море,

Трава зеленіє,
Льон синіє, гречка пахне,
Пшениця жовтіє.
По пшениці теплий вітер
Хвилями гуляє,
Молодую пшениченьку
Неначе гойдає.
Над берегом чайка скиглить,
Діток доглядає;
На толоці вівчар в брилі
На сопілку грає.
Там синіє Дніпр широкий
З жовтими пісками,
З високими берегами,
З темними лісами...
Шумить, біжить стародавній,
І буде шуміти,
А мені вже, самотньому,
Та й не молодіти....
Года ж мої, орли мої.
Скажіть, де ви ділись —
Чи ви в лісі, чи ви в морі
З лиха притаїлись?
Озвітеся, вернітеся,
Я вас пришаную,
Як дівчину коханую,
Я вас поцілую!
Нема чутки, нема вістки,
І не озовуться,—
Тільки в степу річці мої
За вітром несуться...
Видно, вже вас, года мої,
Та й не дожидати;
Двічі, мабуть, козакові

Не парубкувати...
Нехай же вам, года мої,
Легесенько йкнеться,
Та з іншими, та з кращими
Хороше живеться!

1858

ПІСНЯ

Летить голуб понад полем,
Спочинку не має,
І долини, і діброви,
І луги минає.
Ні в садочку вишневому,
Ні в лісі густому
Не живеться, не сидиться
Йому молодому.
Сидить козак край дороги,
Коня попасає,
До голуба, до сизого,
Тихо промовляє:
— Ой куди ти, сизокрилий,
Куди поспішаєш,
Що й долини і діброви,
І луги минаєш?
Хіба й тобі, мій голубе,
Не жалко нікого?
Хіба ніхто не кохає
Тебе молодого?..
Ой спустися, сизокрилий,

Оддиш із мною —
Полетимо в інше поле
Разом із тобою.
За горами, за ярами,
На іншому полі
Пошукаємо з тобою
Щасливої долі.
Ми знайдемо, мій голубе,
Зелені діброви,
І долини квітчастії,
І чорнії брови.
Ми знайдемо в темнім лузі
Червону калину,
І сизую голубоньку,
І гарну дівчину.
Сизокрила голубонька
Тебе приголубить,
А гарная дівчинонька
Козака полюбить.

ВЕЧІР

Чи згадуєш, дівчинонько моя,
Як згадую без тебе я
Той вечір тихий над водою,
Як сумували ми з тобою,
Що бог нам доленьки не дав?..
В садочку соловей співав,
За гай спускалось сонце ясне,
Плескалась рибка на воді..
«От скоро й божий день погасне»,
Сказала ти тоді
І загадалась, зажурилась,
Головкою на рученьку схилилась,—
І на рукавця із очей
Сльоза тихенько покотилась...
Бажав я бачить світ, людей,—
Та й бачив світ, з людьми спізнався:
А все туди не раз душею рвався,
Де соловей в садку співав
В той вечір тихий над водою,
Де сумували ми з тобою,
Що бог нам доленьки не дав...
Неначе там я щастя поховав!

1859

ПАНЯНОЧКА

Була наша паняночка
Хоч куди дівчина:
Моторная, звичайная,
Гарная дитина!
Не гордая, розумная,
Хороша на вроду,—
Ви таку миловиду
Чи й бачили зроду!
Вона й сама, лукавая,
Про се добре знала,—
Свою косу шовковую
Тричі заплітала;
Заплітала, прибирала,
У дивник гляділа,
Холодною водицею
Біле личко мила...
А те личко, мов зіронька
Темненької ночі,
Та ще к тому чорні брови
І ясні очі;
Стан правенький, мов тополя,

Щічки — мов калина,
Шийка — наче крейдяная,
Губоньки — малина!
Подруженьки-голубоньки
Дивуються Галі,
А цвеники мовчать собі,
Чортма й жарту далі.
Сидять собі та моргають,
Тільки й мають мови:
«Дивись,— каже,— які очі,
А глянь, які брови!»
І я, було, дивлюсь довго
Та й не надивлюся,
А щоб чого не сталося,
Візьму й одвернуся...
Бодай би ви, дівчатоньки,
Та по моїй мові
Були собі щасливенькі
Та жили здорові!
І нащо ви повдавались
Такії прекрасні;
Нащо блищать ваші очі,
Як зіроньки ясні!
І нащо ви поміж людей,
Мов тії синиці,
Все снуєте та робите
Такії дурниці,
Що парубок світом нудить,
А ви, молоденькі,
З його туги, з його лиха
Сміяться раденькі?

ЖУРБА

Стоїть гора високая,
Попід горою гай,
Зелений гай, густесенький,
Неначе справді рай.

Під гаєм в'ється річенька...
Як скло вона блищить;
Долиною зеленою
Кудись вона біжить.

Край берега, у затишку,
Прив'язані човни;
А три верби схилилися,
Мов журяться вони,

Що пройде любе літечко,
Повіють холода,
Осиплеться їх листячко,
І понесе вода.

Журюся й я над річкою...
Біжить вона, шумить,

А в мене бідне серденько
І мліє, і болить.

Ой річечко, голубонько!
Як хвилички твої —
Пробігли дні щасливії
І радощі мої...

До тебе, люба річенько,
Ще вернеться весна;
А молодість не вернеться,
Не вернеться вона!..

Стоїть гора високая,
Зелений гай шумить;
Пташки співають голосно,
І річечка блищить.

Як хороше, як весело
На білім світі жить!..
Чого ж у мене серденько
І мліє, і болить?

Болить воно та журиться,
Що вернеться весна,
А молодість... не вернеться,
Не вернеться вона!..

1859

ЗІРОНЬКА

Як тільки ясний день погасне
І ніч покриє божий мир,
І наше лихо трохи засне,
І стихне людський поговір,—
Я йду до берега крутого
І довго там дивлюся я,
Як із-за лісу, з-за густого
Зіходить зіронька моя.
Багато зірочок блискучих
Розсипано по небесах,
Неначе квіточок пахучих
Скрізь по долинах та лугах,—
Одна вона усіх ясніше,
І краще всіх, і ближче всіх;
Її й вітрець не поколише
У тихих небесах святих.
Горить, як свічечка у бога,
Не відає й не чує, як
Оттут, край берега крутого,
Сумує іноді козак.
Була у мене молодого,

Ще ясна зіронька одна,
Та вже од вітру, од лихого,
Погасла, ясная, вона...
При їй жилося веселіше
І нічого було тужить,
Без неї стало і темніше,
І важче на сім світі жити...
Ой, зіронько, моя ти любко!
Ще ж на світі зосталась ти:
Світи ж мені, моя голубко,
Серед мирської темноти!
Як тільки ясний день погасне,
І ніч покриє божий мир,
І наше лихо трохи засне,
І стихне людський поговір,—
Ти із-за лісу, з-за густого,
Зіхось на небо погулять:
Тебе край берега крутого
Щодня я буду виглядати,
На тебе, ясную, дивиться,
З тобою тихо розмовлять,
З тобою плакати і журиться,
Щасливу долю викликать...

[1860]

МОЯ ВЕСНЯНКА

Ізнов прийшла весна-красна,
Ізнов зазеленіло поле,
І розвилась верба рясна...
Чом ти не розцвітаєш, доле?
Чого така ж, як і торік —
Ідеш похила, невесела,
Мов подорожній чоловік
Через чужі долини й села?
От скоро вже і журавлі
Поприлітають в степ широкий;
Забовваніє у брилі
Вівчар в степу серед толоки;
От незабаром і садки
Зеленії розпустять віти,
І розцвітуть квітки-маки,
Співатимуть веснянку діти...
Коли ж з тобою, доле, ми
Повеселішаєм, як діти?
А, бачся, й можна б: між людьми
Чому б і нам не порадіти?
Погляньмо: всюди красота;

Холодну землю сонце гріє;
Цвіте мир божий — процвіта;
У полі жито половіє...
Ні, не співать нам, доле, ні!
Нам тільки слухать, як радіє
Усяка пташка навесні,
І ждять — коли-то хліб поспіє...

ДО ВОРОЖКИ

Ой лишенько, бабусенько,
Серденько болить!
Навчіть мене, голубонько,
Що йому робить?
Куди гляну — серце в'яне:
Красен божий світ,
Бринять всюди паняночки,
Як королів цвіт...
Піймав би я любесеньку —
Принади нема:
Нема грошей-побрязкачів —
І вдачі катма!
Поворожіть, бабусенько,
Дайте грошенят —
Куплю собі поле й хату,
Коней-соколят;
Приберуся в оксамити
На диво панам,
Стукну-брязну підківками,
Словами додам!
Буде в мене принадонька —

Пташки налетять,
Клюватимуть принадоньку,
Мене звеселять.
А то лишко, бабусенько,
Принади нема:
Нема грошей-побрязкачів —
І вдачі катма!

[1862]

Ой не цвісти калиноньці
В зеленім гаї,
Не гуляти козакові
У ріднім краї.

Ішов козак дорогою
Не в Крим, не по сіль,
Зустрілася пригдонька —
Вдовина постіль.

На білїї подушечки
Головку поклав,—
Забув тую дівчиноньку,
Що дома кохав...

Ой не цвіте калинонька
В зеленім гаї,
Плаче нишком дівчинонька
У своїм краї.

Ніхто в світі жалю її
Не чув і не знав,

Тільки тая тополенька,
Де голуб сідав.

Під тією тополею
Травиця росте,
Між травою зеленою
Барвінок цвіте.

Дівчинонька барвінкові
В'януть не дає:
Щовечора тихесенько
Сльозами полле...

Високая тополенько,
Зеленій, шуми!
Цвіти, цвіти, барвіночку,
З весни до зими!

Довіку вас дівчинонька
Буде доглядать,
З вами тугу розважати,
Долю викликать...

1867

НЕ ПЛАЧ, ПОЕТ!

Не плач, поет, хоч як там трудно, тяжко буде!

Не плач, не треба сліз твоїх;

Плаксивих дум тепер нігде не люблять люди,

І лишенько чуже — їм сміх.

Всім веселіше жить, коли кругом сміються,

Бо горя скрізь доволі є.

І через золото, он кажуть, сльози ллються,—

Нащо ж ще горенько твоє?

Не плач, поет! Жалійсь про все собі самому,

Неси в могильний свій скиток...

«Він,— скажуть,— гореньком не докучав нікому,

Йому хвала, йому вінок».

1890

РОЗМОВА

Із-за гори місяць ясний
На луг поглядає;
Край берега дівчинонька
Тихо походить.

Вона ходить, як зіронька,
По темному лугу
І співає -розважає
Дівочую тугу:

«Де ж ти, милий, голуб сизий,
Мій коханий друже?..
Ой не шуми, дібровонько,
Не розцвітай, луже!»

Вітер віє по діброві,
І пісня лунає;
До дівчини луг широкий
Гуде-промовляє:

«Ой жаль мені, дівчинонько,
Ой жаль мені дуже,

Що ти мені приспівуєш:
«Не розцвітай, луже!»

Ой не буду розцвітати,
Бо нема для кого,—
Заорали доріженьку
До лугу старого».

Одмовляє дівчинонька:
«Не журися, луже,—
Є у тебе дібровонька,
Шумить вона дуже;

Буде тебе розважати,
Як і розважала,
Холодочком повівати,
Щоб трава не в'яла».

До дівчини луг широкий
Гуде-промовляє:
«Не все тее поле знає,
Що в лузі буває...

Дібровонька — сестра лугу,
Дружина — калина;
Нема в світі, дівчинонько,
Як вірна дружина».

ЯРМАРОК

Тече, шумить Дніпро славний,
Дорога весела:
Луги, піски, ліси, гори,
Городи і села.
Городище стоїть вище,
А Власівка нижче;
Чого мені в Городище?—
У Власівку ближче.
В Городищі спотикачі,
Тини й перелази,
А Власівка ярмаркує
На рік по три рази;
Тут немає перебору,
Ми самі хороші,—
Гуляй, душа, без кунтуша!
Гиля, гиля, гроші!
Очі скачуть, всюди бачуть...
Чого там немає?
Сміх та гомін, співи, жарти,
І музика грає.
Цокотухи, бублейники,

Перекупки з міста,
Охвищери і півники
З медового тіста;
І гарячі гречаники,
І пироги з м'ясом,
Вишнівочка, наливочка
І шаплики з квасом;
І тараня, і чехоня,
І горох, і хляки,
Туленики, крутеники,
І в решеті раки;
Відра, вікна і колеса,
І ночви, і скрині,
І корови, і овечки,
Кавуни і дині;
І линтварі, і чоботи,
І бруски, і цвяшки,
Горшки, миски і макітри,
Чарочки і пляшки,—
Усього тобі доволі:
І збіжжя, і снасті,
Ще й весела хатиночка
Шинкарочки Насті.
Чорнявенька сластьониця
Жарок роздуває
І до себе, шуткуючи,
Гостей закликає:
«Привертайте, не минайте,
Сластьоночки плачуть,
Пухнатенькі, рум'яненькі,
Самі у рот скачуть».
Поглядає циган ласо,
Сміється, бормоче:
«Закупив би все печиво —

Кишеня не хоче».
А там бринять під ятками
Усякі розкоші:
Бакалія і ласощі,
І брехні хороші;
Калган, перець, бразолія,
Бодян і кориця,
І калія, і кармазин,
І дрібна дурниця:
Намистечко, сережечки,
Мальовані ложки,
І гаплики, і гудзики,
І персні, і стьожки;
Солодкії хвиגי-миги,
Гостинці німецькі,
Інжир, ріжки і горіхи —
І наші, і грецькі;
Демікотон і китайка,
Очіпки парчеві,
І пояси, і хусточки,
І шапки смушеві;
Пайстра, плахти і намітки,
Шовки, оксамити,
Черевички цяцьковані,
І роблені квіти.
Паняночки-весняночки,
Як мак, процвітають,
А за ними паниченьки
Орлами літають;
Тиняється і гульвіса,
Кусає орішки,—
Продаю, мов, добрі люди,
Витрішки і смішки,
Як індик той, всюди ходить

Багатир спесивий,
Що захоче, все купує,
Вередун щасливий;
Біля яток дідок сивий
На бандурі грає
І про свою скупу долю
Тихенько співає:
«Доле моя, доле моя!
Чом ти не така,
Ой чом же ти не така,—
Як доля чужая?»

[1890]

NOCTURNO

На небі ніч, і всюди ніч чорніє,
І місяць десь в далекім небі спить...
Чого ж квилить душа і серце мліє?—
І ніч мовчить, і все кругом мовчить.

Не знає ніч, що діялось учора,
Не відає, які бачить сни
Померклий день Содома і Гоморри...
Засни ж і ти, перо моє, засни!

1891

НА ПЕРЕЛАЗІ

Минає заспаная ніч;
Уже на світ благословиться;
Про Новий рік весела річ
От-от усюди розлетиться.

Старий Сатурн не спить, сидить
На перелазі «для параду»,
Де слідом день за днем біжить
У тую вічну леваду.

І рік старий туди приплівсь,
Аж ледве ніженьки волочить;
Звичайно дідові вклонивсь
І моститься, щоб перескочить.

— Тривай!— Сатурн загомонів.—
Попереду признайся, сину,
Чи все гаразд ти поробив,
А то намну тобі чуприну!

І каже той:— Робив я те,
Чого бажала в світі доля;
За що ж чуприну намнете,
Коли моя невинна воля?

Сатурн на нього придививсь
І гнівно по косі заляпав...

— Ти,— каже,— і брехать навчивсь!
А хто ж то ніс тобі подряпав?
— Се так Чайченко удружив,—
Промовив той і засмутився,—
Пошелестіти захотів
І просторікати заходився.
Поетів наших осміяв,
Чорнилом ліру їх обляпав;
Я дуже заступатись став,
А він, завзятий, ніс подряпав.
Старий Сатурн зареготавсь:
— Ну, добре ж,— каже,— любий сину!
Хоч трохи лиха і набравсь —
Не жаль, бо за свою родину.
Ну, перелазь! Гляди ж мені,
Шануйся там у царстві славнім!
Вклонись кумі-старовині,
Усім бувальцям стародавнім.
І крехчучи старенький рік
За перелазом опинився;
— Прощайте! — він гукнув і — зник...
Був і нема, неначе снівсь...

Туман розвіявся, як дим;
Рум'яний ранок виглядає
І світом золотим своїм
Ліси і гори обливає.
Устало сонце: Новий рік
До нас поважно виступає,
А Кенир-дід, мов молодик,
Згори віршує-посипає:
Зійшла «Зоря» на Новий рік
І ясно світить в поле наше.

Пошли вам, боже, довгий вік!
Нехай радіє щастя ваше!
Нехай вам доленька сама
Дарує всякую пашницю,
Людей дотепних до письма
І гарних творів паровицю!
Дай, боже, жити без біди,
Не убивать, як кажуть, муху,
А любо пить вино, меди
І на потуху варенуху!

МИКОЛІ ЛИСЕНКОВІ

Ювілейне привітання

Земляче коханий,
Наш голубе сивий,
Тобі наш привіт!
До правди прихильний,
Прожив ти на світі
Півсотеньки літ.

На рідному полі
Співучою долю
Вподобав ти нам,—
На втіху сучасну,
На спомин унукам,
На славу дідам.

І дякуєм щиро,
І щиро бажаєм
В веселий сей день,
Щоб вітер не зносив,
Пісок не заносив
Народних пісень.
Пошли тобі, боже,
Вік довгий і ясний,

Бандурі не спать,
І рано, і в вечір
Наш затишок темний
І нас звеселять.

1893

НАД ДНІПРОМ

Шумить Дніпро славний, і досі шумить;
Всього надивився — і щастя, і горя;
З далекого краю біжить він, біжить
До рідного степу, до Чорного моря.

Була колись доля... Траплялось тоді
І слави чимало, багато і шкоди...
Минулось, забулось... По бистрій воді
Гуляють берлини, свистять пароходи.

Над берегом є там крутая гора,
На ній бовваніє самотня могила;
Усі її знають — старі й дівчора:
Земля Кобзаря там навіки покрила.

Співав колись щиро, і пісня його
Орлом бистрокрилим літала усюди;
На божому світі дізнався він всього,—
І слави, і ласки, і кривди Іуди...

Тече Дніпро славний, як голуб гуде;
Синіє туман у широкому полі;
Стоїть над горою хрест божий і жде
Апостола правди і доброї долі.

[1893]

У СТЕПУ

Ол. Ам. Тищинському

Хоч доля привела у город суєтливий,
Добра і зла прикрашений вертеп,
Я все-таки люблю сіножаті і ниви,
Люблю широкий, тихий, рідний степ.

Там ясная зоря, як радість, привітала,
Літала на коні там молодість моя;
Про щастя, про любов надія там шептала,—
І любо слухалось, і широко вірив я.

Даль степова кругом, як море, там синіла
І здалеку бринів густий зелений гай;
Чи добрий чоловік, чи доля насадила —
То був наш тихий, невеличкий рай.

Була там пасіка, стояв курінь маленький,
І пасічник-дідок там віку доживав;
І дуже я любив його куток тихенький:
Там, оддыхаючи, про все я забував.

І опівдні, і ввечері, бувало,
На таганку кипить маленький казанок,
І приязно мені, притовкуючи сало,
Про давню давнину розказував дідок.

Збиралася туди гулять молодіж наша;
До півночі в гаю пісні лунали, сміх;
Вечеряли гуртом — і дідусева каша
Була смачніша нам присмачок дорогих....

Та... не бува, сказав хтось, двічі літа...
Прийшла біда — і час смутний настав:
Підкралася кишеня грошовита,
Хтось без жалю веселий гай зрубав,—

Понівечило все чиєсь життя ледаче!..
І дуже, дуже жаль тепер мені,
Душа болить... Тепер там ворон кряче
Та ятіл приліта довбать гнилії пні.

Де пасіка була — трава зазеленіла,
І не курить уже там любий таганок;
В густій траві сховалася могила,
В могилі тій забутий спить дідок.

Колись не так було: ще ранньою весною
Злітались пташечки і солов'ї співають...
Осталася одна береза сиротою
Самотньої могили доглядать;

Схилилася вона, додолу віття гнуться;
У головах старенький хрест стоїть...
Настане ніч — з берези сльози ллються,
І вітрик по траві тихенько шелестить...

О, скільки є могил, де спить життя козаче!
Та де ж вони? Де їх тепер шукать?
Ніхто, ніхто над ними не заплаче:
І плакати нікому, і плакати не велять...

[1893]

ПТАШКА

Жила в мене пташка в цяцькованій клітці,
Було їй доволі зерна і водиці;
Співала коханка, себе розважала
І томлену душу мою звеселяла.
Надворі лютує зима-лихоманка,
А в мене у хаті щебече веснянка,
Аж серце радіє, неначе я чую
Весну мою давню, весну золотую...
Раз якось весною, у ясну годину,
Я виніс в садочок веселу дружину;
На яворі вибрав найкращую вітку.
Повісив між листям будиночок-клітку.

«Співай, моя пташко, гуляй на просторі.
Щоб сонечко чуло, щоб бачили зорі!
Як вечір настане і годі співати —
Вертайся додому вечерять і спати.
Як літо поверне до теплого краю,
Тебе, моя любко, я в хату сховаю!»
І дверці одкрив я; вона полетіла,
З вершечку на явір, щебечучи, сіла

І дуже зраділа, так любо співала,
Ще краще, ніж в хаті, мене привітала;
Веселя воля на неї дихнула —
І пташка у поле стрілою майнула.

Не раз за горою день божий ховався
І ранок рум'яний росою вмивався;
Ходив я в садочок щодня виглядати,
А пташки моєї нема, не чувати.
І літо минуло, і осінь прискіла,
І листям пожовклим всі стежки покрила,
І вітрик в садочку не так уже дише,
Порожнюю клітку сердито колише,
Зима-лихоманка морозцем дмухнула —
А пташка-коханка про мене забула:
Десь іншої долі шукать полетіла...
Веселочка-воля! Кому ти не мила?..

[1893]

ДУМКА

Турбується наш невсипущий світ;
І день і ніч і йдуть і їдуть люди,
Нагадують про слово давніх літ:
Те бачили — побачимо, що буде.

Сказать би їм: було і поплило,
Коли і що там буде — не вгадаєм,
А те, що є і всюди поросло,
Ми бачимо щодня і добре знаєм.

Там гордий ліс на весь майдан шумить,
А там черв'як билині корінь точить,
Там щастя декому добро сулить,
А там біда сльозами злидні мочить.

А там дукач гладкий смакує як!
Всього кладе повнісінькую ринку,
Ще й цуцику дає, щоб знав він смак,
А там бідняк гризе суху скоринку.

Там пан-гаман по сто рублів дає
Пройдисвіту, що речі медом маже,

А хто шепне про горенько своє,
Тому «біг дасть» ласкавенько він скаже.

І жаль мені, квилить душа моя,
Що бачать те і терплять люди;
Усе одно і всюди чую я:
Так і давно було, то так воно і буде.

1893

ПІД КАЛИНОЮ

Нічка тиха Україну
Одвідать прийшла,
У садочок до калини
Гостей привела.

Стояв козак з дівчиною:
«Ох, — каже, — біда!
Люблю тебе, як рибоньку
Холодна вода».

Усміхнулась дівчинонька:
«Чом не будь біді,
Коли кипить дурне серце
В холодній воді!»

Одмовляє козаченько:
«Ой, як же не будь,
Коли твої карі очі
І в воді печуть».

Розсердилась дівчинонька:
«Прибріхувать звик!
Нехай тобі тричі сяде
Тіпун на язик».

Моргнув усом козаченько:
Ох, лихо моє!

А я ж думав — серце буде
Навіки твоє».

Одказала дівчинонька:
«Ось годі тобі!
Тоді буде, як виросте
Гарбуз на вербі».

Засміявся козак жвавий:
«Знайду, що зробити!
Перекинусь вітром буйним —
Гарбуз полетить».

Одрізала дівчинонька:
«А, тобі напасть!
Хто шуткуючи кохає,
Бог щастя не дасть...»

Засмутився козаченько:
«Не слід так казати,—
Пошли, боже, нам з тобою
На рушничку стати».

Та й замовкла дівчинонька,
І козак замовк...
Потім... глянули... схилились...
І тихенько чмок!..

Обняв любо дівчиноньку
Козак молодий;
«Оце,— каже,— краще буде,
Ніж гарбуз дурний!»

Засміялась дівчинонька:
«Не будь брехуном!
Коли любиш — люби серцем,
А не язиком».

1893

ПЕРЕКОТИПОЛЕ

Уривки з невикінченої поеми

[I¹]

II

Серед степу широкого
Там, на Україні,
Стояв хутір невеличкий
В зеленій долині.
Як тепер-от живо бачу
Будинки з садочком;
Коло двору дідусь ходить
З грушевим ціпочком.
Небо ясне, степ — як море,
Трава зеленіє,
Льон синіє, гречка пахне,
Пшениця жовтіє.
По пшениці теплий вітер
Хвилями гуляє —

¹ Дивись вірш «Думка».

Молодую пшениченьку
Неначе гойдає.
Над берегом чайка скиглить,
Діток доглядає,
На толоці вівчар в брилі
На сопілку грає.
По пашнях лелека бродить...
Байрак бовваніє...
У дідуся сивенького
Аж серце радіє.
Щиро дідусь бога славить,
Бога вихваляє,
Що і його, милосердний,
В світі не минає.
Бо жив дідусь із бабою
І гарно, і мирно,
Хазяйствено і байдуже,
І во всім примірно.
Їздив дідусь із бабою
В хорошім берліні,
Їли славно, славно пили,
Спали на перині.
Звався дідусь Степан Хомич,
А баба Варвара —
Трохимовна по батюшці,—
Хорошая пара.
Пані собі здавалася —
Баба невеличка,
Зате була молодою
Гарна молодичка!
Знавав колись дідусь лихо
В молодії літа —
Була не раз через Варю
Його спина бита.

За те дідусь...
Та й не одну харю,—
Всіх розігнав, королем став
І взяв собі Варю.
Та й зажили вони важно,
Стали багатіти,
Стали у них і грошики
В скрині брязкотіти.
Були у них і волики,
Мались овечата,
І корови, і телятка,
Були й коненята.
І садочок вишневенький,
І дулі родили,
І кислиці, і ягоди,
І бджоли гуділи.
Була земля, було сіно,
Кабанів кололи;
І два млина на вигоні
На вітрі мололи.
Була птиця усякая
І деяка справа:
І долотце, і сокира,
І хатина брова.
І хліб в скиртах, коло клуні,
І плужок, і рало,
І озерце поза двором
Об берег плескало.
Там, по волі, у садочку
Соловейко свище,
А від хати прямо в полі
Видко Городище.

Розказав я про дідуся,
Про його бабусю;
Тепер пора починати
Про доненьку — Мусю.
Не будь доні, як водиться,
То про що й писати?
Прочитають сюю повість,
Та й ну глузувати:
«Що він таке вибіхує?
Тільки й має мови —
Про степ глухий, про ярмарок,
Про темні діброви.
Подавай нам чорнобривку,
Гусарина, што-лі!..»
Пострівайте, не смикайтесь:
То не в вашій волі!
«Што-лі» нема — попродали,
А дівчину маєм.
Та де ж вона? — Пострівайте,
У степу піймаєм!
Дарма, що степ глухий собі,
Та він серцю милий;
Вийдеш, глянеш — всюди видко
Ліси та могили,
Там шлях в'ється, мов гадюка,
Череда рябіє.
А там хутір чепурненький
Весело біліє;

¹ Дивись вірш «Ярмарок».

Жайворонок над травою
Крильцями тріпає;
У діброві соловейко
Голосно співає...
А приволя, а роздолля!
Думок — ціле море:
Про чубатих наших дідів,
Про їх щастя й горе.
Годі ж, буде про степ співать,
А то ви й насправжки
Не схочете спересердя
Дослухати казки.
Бодай би вас, паниченьки,
Дівчата любили,
Що ви степу квітчастого
Та й не полюбили...
Раз під вечір, на масниці,
У нашого пана
Була уся кумпанія
Вельми дуже п'яна.
Пили пунші і спотикач,
Варену варили,
Дулівочку, вишнівочку
Частенько цідили.
Славні були вареники,
Густая сметана,
Млинці з маслом, горілочка,
Звісно — запікана.
Степан Хомич давав бенкет;
Треба було дати,
Треба було добрих людей
Та й пошанувати:
Бог дав йому дочку Мусю —
Як не підгуляти,

У бесіді з сусідами
Скуку не прогнати?
Ой прогнали таки добре,
Ніде правди діти,—
Пустували, їли й пили
Скільки можна пити.
Було сміху чималенько...
Як не реготаться:
Той танцює, другий туди ж,
Та ніяк підняться.
Один вийшов кудись на час,
Довго не вертався...
Огляділись — шукать-гукать:
«Де се він дівався?»
Коли туди — аж він сидить...
«Що се ти, небоже?
Ходім лишень!» — А він хропе...
Не молодець, може?..
Гарно-таки погуляли.
Зате дочка Муся
Вийшла така прекрасніша
І, як кажуть, дуся.
Росла вона, розцвітала,
Мов той квіт у полі,
Не знаючи ні негоди,
Ні гіркої долі;
І доцвіла паняночка
До тії години,
Коли й серце стає биться
Не як у дитини!
Коли воно чогось хоче,
Та не вимовляє,
Чи співала б, чи летіла б —
І сама не знає.

І мати є, і батенько,
Життя золотее:
І їсти є, і пити є,
А все щось не тее...
А як, бува, зустрінесться
З козаком чорнявим,
Соромиться... а тимчасом —
Зирк оком лукавим...
Золотая годинонько!
Хто тебе не знає?
Хто, про тебе згадуючи,
Важко не зітхає!
Не жалкує, що раз тільки
На віку прилинеш —
Пожартуєш, причаруєш,
А далі й покинеш?
Добре тому, хто зуміє
Тебе шанувати,
Щоб було чим на старості
Про тебе згадати!
Єсть же люди, що і тебе,
Милую годину,
Не жалують, обманюють,
Мов чужу дитину.
А як прийде непрохана
Старість з сідиною,
Жалко стане, що чортзна-як
Розійшлись з тобою.
Подивляться, як гуляє
Молодість рум'яна,
Зажуряться та й заплачуть,
Мов та баба п'яна!..

¹ Закінченням цього розділу є вірш «Паняночка».

Ой у полі на просторі,
В зеленій долині,
Тече річка, мов слізонька
По милій годині.
Года ж мої, літа мої,
Скажіть, де ви ділись:
Чи ви в лісі, чи ви в морі
З лиха притаїлись?
Озвітеся, вернітеся,
Я вас пришаную;
Як дівчину, як милую,
Я вас поцілую!
Ой у полі на просторі,
В зеленій долині,
Тече річка, мов слізонька
По милій годині.
Коло річки по бережку
Дівчинонька ходить,
З далекої доріженьки
Та й очей не зводить;
По дорозі, по далекій,
До Чорного моря
Полетіла розмовонька —
Та й не знає горя.
А хоч знає, хоч не знає,
Так нехай згадає,
Що без його дівчиноньці
І шани немає.
Розсердилась стара ненька,
Стала доню бити,
Що не хоче немилого
Козака любити...

За хвилею — хвиля друга
Шумить і женеться,
А в дівчини душа тужить
І серденько б'ється.
Ходить вона по бережку
Та й пісню співає;
Голос її, мов сироти,
В полі замирає:

«Шумлять верби в кінці греблі,
Що я насадила,
Нема мого миленького,
Що я полюбила.

Хилилися густі лози,
Куди вітер віє,
Дивітеся, карі очі,
Відкіль милий їде.

Хилилися густі лози
Та вже й перестали;
Дивилися карі очі —
Та й плакати стали...

Глибокії криниченьки,
Короткії ключі,—
Та вже ж мені докучило,
Миленького ждучи.

А хоч довгі, хоч короткі,—
Треба досягати;
Мені свого миленького
Треба дождати...»

Пожурилась дівчинонька
Та й пішла до хати...

Без милого порадоньки
Нікому подати.

Була пора золотая,
Весела година,
Жила вона без лишенька,
Як мала дитина.
Та горенько! Тії тижні
Минулися рано...
А на світі з недолею
Нам жити погано!
«Кого ж вона щиро любить?»
Попитають люди;
Постривайте, не смикайтесь:
Ще річ про те буде!..

У неділю ранесенько
Дівчинонька встала,
Свою косу шовковую
Тричі заплітала.
Заплітала, прибирала,
У дивник гляділа,
Холодною водицею
Біле личко мила.
Біле личко — мов зіронька
Темненької ночі
Та ще к тому чорні брови
І карії очі.
Батька й неньку на весілля
Сусіди прохали:
Доню, бачиш, молодую
Заміж віддавали.
Поїхали на весілля,
Поїхала й Галя,

Хорошая та милая,
Як пишня краля.
Подруженьки-голубоньки
Дивуються Галі,
А цвеники примовкнули,
Нема й жарту далі...
Сидять собі та моргають,
Тільки й мають мови:
«Дивись,— каже,— які очі,
А глянь, які брови...»

ТВОРИ
для
ДІТЕЙ

1. ВІРШІ

ВЕСНЯНКА

«Весна прийшла!
Тепло знайшла!»
Кричать дівчатка й хлопчики.
«Цвірінь! Цвірінь!
Журбу покинь!»
Клопочуться горобчики.

Приліз дідок,
Зліз на горбок,
У хаті бути не хочеться.
Тепляк дмухнув,
Крилом махнув,
По бороді лискочеться.

Все ожило,
Все розцвіло.
І рій дітей привітненьких
На той горбок
Несе вінок
З фіалочок блакитненьких.

Бринить дідок,
Як той мачок,
Крапчастий і повнесенький;
Кричать, гудуть,
Далеко чуть
Таночок голоснесенький:

«Весну шануй,
Не спи, воркуй,
Наш голуб зозулястенький!
Не в'янь, рости,
Красуйся ти,
Королику квітчастенький!»

«Цвірінь! Цвірінь!
Журбу покинь!»
Підспівують горобчики,
І я зрадів,
Помолодів,
Як ті дівчата й хлопчики.

[1891]

ЗИМНЯ ПІСЕНЬКА

Діти наші, квітоньки,
Хлопчики і дівоньки!
Нум гуртом співають;
Ви тягніть тонесенько,
Буду я товстесенько.
Окселентувать:
«Зимонько-снігурочко,
Наша білогрудочко,
Не верти хвостом,
А труси тихесенько,
Рівненько, гладесенько
Срібненьким сніжком.
Ми повибігаємо,
Снігу накачаємо
Купу за садком;
Бабу здоровенною,
Уночі страшенною,
Зліпимо гуртом.
Зробим очі чорнії,
Рот і ніс червонії —
Буде, як мара.
День і ніч стоятиме,

Вовка проганятиме
Від свого двора.
Зимонько-снігурочко,
Просимо, голубочко,
Щоб мороз стояв,
Бабу товстобокою,
Відьму вирлоокою,
Пильно доглядав.
Гляне ясне сонечко
В весняне віконечко,
Бабу припече;
Де й мороз той дінеться,
Геть від баби кинеться,
З ляку утечє!
Баба буде плакати,
Будуть сльози капати,
Знівечать кожух,
Голова покотиться,
Баба заколотиться
І в калюжу — бух!
Висохне водиченька,
Виростє травиченька,
Розцвіте садок,—
Ми тоді весняночку,
Любую паняночку,
Приберем в вінок.
Подаруєм квіточку,
Із васильків скрипочку —
Грай, серденько, грай!
Звесели і воленьку,
І трудящу доленьку,
І весь рідний край».

КВІТКОВЕ ВЕСІЛЛЯ

Алегоричний жарт

У вишневому садочку,
Під вербою, в холодочку,
Щоб лихо прогнать,
І щоб долю звеселити,
Заходились наші квіти
Весілля гулять.
Не було б таких новинок,
Та хрещатенький Барвінок
Усіх здивував —
Він Фіалочку блакитну,
Наче панночку тендітну,
За себе узяв.
Посередині в таночку,
У зеленому віночку,
Танцює Будяк.
Кругом свашки і сусідки,
І Фасолі, і Нагідки,
І між ними Мак.
Наче справжньої музики,
Грають Півні та Індики,
Деренчить Гусак.
А Будяк всіх потішає,

Підморгне і примовляє:
 «Оттак, квіти, так!
Танцювала риба з раком,
А морковця з пастернаком,
 Та не краще нас!
Нуте ж швидко, шпарко, квіти,
Молодих повеселити —
 Один тому час!
Ой козаче молоденький,
Наш Барвінку зелененький,
 Потіш Будяка,
І у парі з молодою
Між своєю перезвою
 Утніть тропака!
Нехай гляне Редька в дірку,
Переверне долю гірку
 Догори хвостом,
І музиченьку почує,
Потанцює, пожартує
 З товстим Будяком.
Тільки й щастя, тільки й жити,
Покіль буде сонце гріти,—
 Пов'янем колись!
Як там буде — знає доля,
А ще покіль наша воля,
 Гуляй, не журись!»
Де взялись Чижі й Синиці,
Прищобечують музиці,
 Ще пристав і Шпак.
Будяк скаче, невгаває,
Підморгне і примовляє:
 «Оттак, квіти, так!»

2. ЗАГАДКИ Й ВІДГАДКИ

1

Щоб дітям веселіш було,
Пущу я загадку прехитру:
Пішов смерком я за село,
Щоб повернути млин до вітру.
Дивлюся — з поля щось біжить,
Неначе бісова отара
Шумить, гуде і торохтить,
А курява така, як хмара!
От-от на мене налетить...
Я з переляку скоком-боком
Та у бур'ян — дух притаїть —
І виглядаю одним оком.
Щось двоє спереду гудуть,
За ними двоє ще женуться,
Біжать, ніяк не доженуть
І зо зла аж об землю б'ються...
Курить мара, все трощить, мене,
Чи то лозина, чи цеглина...
Гаразд, що втік, а то й мене
Не обійшла б лиха година.
Пробігло... зникло у ліску,
А я навтікача додому

Та про оказію таку
І досі не хвалюсь нікому.
Колись се дітям передам,—
Нехай їх розум молоденький
Міркує і розкаже нам
Про той переполох дурненький.

Спитав я голуб'ят моїх:
Що ж воно бігло по дорозі?
Сміються діти — кіх-кіх-кіх:
«Дідусю, то колеса в возі!»
Тьху, недотепний дідуган!
Не знать чого перелякався,
Сховався здуру у бур'ян
І тільки сорому набрався!

[1890]

Ануйте, діти, ось сідайте!
 Я загадку за хвіст піймав;
 Подумайте і розгадайте,
 Чи я диковину придбав.

Мовчала ніч; усі мовчали,
 І соловейко задрімав;
 На небі зірочки блищали,
 За гаєм місяць виглядає.

Не спало трое у господі;
 Не видно, де воно й яке;
 Ви, діти, станьте у пригоді,
 Вгадайте, щó воно таке?

«Пошли нам, боже, день скоріше!—
 Одно озвалось на стіні,—
 Тепліше буде й веселіше,
 Як блисне сонечко мені».

А друге каже: «Нічко мила!
 Коли б з тобою довше бути;
 Мене без тебе тільки й діла,
 Що в боки пхають і товчуть».
 Мовляє третє: «Річ даремна,
 Мене ніщо не веселить —

Чи то настане нічка темна,
Чи то веселий день шумить».

Вночі сумуючи, віконце
Благає бога день послать,
Щоб засвітило ясне сонце,
Щоб дітям щастя не проспять.
Нарипавшись у сінці з хати,
Бажають двері відпочить
І просять нічку покій дати.
Нехай, мов, лихо довше спить.
А сволок — все йому байдуже,
Усе дарма́, чого тужить? —
І не турбується він дуже —
Заліз під стелю та й лежить.

[1890]

Раз уночі я в ліс ходив...
 Скажу по правді, гріх брехати:
 Я нищечком тоді хотів,
 Щоб папоротнику дістати.

Не раз, не два я чув про те —
 Хто його знайде, кажуть люди,
 В ту саму ніч, як він цвіте,
 Тому усюди щастя буде.

Поткнувсь я в ліс — і драла дав,
 Бо з переляку чуб піднявся...
 Пробіг — і серед поля став
 І довго-довго дивувався.

Біліє щось... дивлюся я —
 Кавун... не бачив ще такого:
 Такий здоровий, що хлоп'я
 Не перескочить через нього.

Кругом все поле, як той мак,
 Укрили золотії квіти,
 Густесенько і гарно так,
 Неначе біля мене діти.
 Чи справді то кавун, чи ні?
 Вгадайте, дівоньки й хлоп'ята;

Чи, може, так здалось мені?
Гуртом порадьтесь, лебедята!
Як угадаєте — глядіть!
Гостинці будемо ділити,
А я вже знаю, як ділить:
Мені — кавун, а дітям — квіти.

Раз в тихий вечір невзначай
Повеселіла моя хата;
До мене, як в зелений гай,
Поприлітали пташенята.
«Оттак, дідусю, вибачай!—
Радіючи, щебечуть діти,—
Шкода, гостинців не бажай,
Бо не достанемо ділити!
То не кавун білів в очах,
То повний місяць на просторі
Світив над нами в небесах,
А золотії квіти — зорі».
«Так, діти, так! Вгадали ви...
Тривайте ж, я посеред луку
Збудую хатку із трави
І загадку приладжу другу».

[1890]

Мостивсь я в лузі на потіху
Веселу загадку піймать,
І повну торбу дітям сміху
Мені судилося набрать.

Зробив я хатку невелику;
Вітрець дмухнув — і хатка бух!
Я плюнув вітрові у пику
І заховався у лопух.

Дивлюся — щось по лугу скаче
Та біля мене зразу бух...
«Здоров,— гукає,— небораче!
Чого се ти заліз в лопух?»

Я хап лозину, потім сміло
Під лопухом загомонів:
«Яке тобі до мене діло?
Я... заховавсь од комарів...»

«Та ну-бо,— каже,— не обманиш!
Вилазь мерщій і не сварись;
Дурна надія — не приманиш
Того, що хочеш; схаменись!»

Почервонів я дуже, чую,
Неначе у окропі рак;

Дивлюся на прояву тую,
Вона — хі-хі! і каже так:
«Хотів ти загадку піймати,
Щоб любих діток звеселить,
Так, отже, коли хочеш знати,
Я — загадка, нащо́ й ловить!
Мале, химерне я на вроду,
А хоч кому на ніс плигну
І хоч яку тобі колоду,
Коли захочу, поверну.
А щоб ти знав, як мене звати,
До мене ухо прихили,
Скажу по правді, бо брехати
Ми зроду вдатні не були.
Шу-шу́, шу-шу́, шу-шу́... прощайте!»
Я так від сміху й покотивсь...
Тепер ви, діти, розгадайте:
З яким я дивом там зустрівсь?

Що ж я побачив, чи вгадали,
Із-під густого лопуха?
Химера, сміх, коли б ви знали!
Сказати просто вам — блоха.
Такої вражої прояви
Я не шукав, сама прийшла;
Нікчемна твар, а хоче слави:
І я, мов, у «Дзвінку» була.

Раз у бабусі Шелестихи
Я на тім тижні гостював
І любим діткам для потіхи
Химерну вигадку дістав.

І хоч кого вона здивує,
Такої ще не чув ніде:
На сей бік загадка мудрує,
На той бік казочка гуде.

На гарбузі, десь в огороді,
Козак Ньюхайлик проживав;
Що не придума — сміх та й годі,
Всіх огородян потішав.

Раз, мов той дід серед левади,
Він хижку з лободи зліпив
Та ще з огудини дві ляди
Неначе двері притулив.

Будиночок навдивовижу,
А диво те, що там було,
Бо про Ньюхайликову хижку
Дізналося усе село.

Набрав яечок він корзину
І в два ряди порозкладав,

А посередині під стіну
В кубельці півня прив'язав.
Співає півень, негває,
На диво світові всьому;
Хто схоче — прийде, розмовляє
Та ще й підспіває йому.
Привикли люди потурати,
Розкукурікався співун,
І стали інші дорікати,
Щоб присмирив його тіпун...
Зліпила баба нам вареник,
Відкіль почать — не розбереш,
І неабиякий туленик,
А розліпить його не втнеш.
Як розгадаєте ви казку,
Свою калиточку труснить
І бубликів велику в'язку
Веселій бабі перешліть.

Що, любі дітки, чи годиться
Химерна загадка моя?
Ануते ж будемо хвалиться,
Хто розгадав — чи ви, чи я?
Думок нагнала баба тая,—
Щоб не забудь, скажу мерщій:
Гарбуз — то голова людська;
Козак Нюхайлик — ніс при ній;
Та хижка — рот; дві ляди — губи;
Веселий півень — то язик,
А два ряди яєчок — зуби;
Тіпун — правдивий чоловік.

Котилася тарілочка
По крутій горі,
Забавляла любих діток
У моїм дворі.
Нам тієї тарілочки
Чому не любить —
Хорошая, золотая
І як жар горить.
Прийшла баба — сама чорна
І чорний жупан,—
Заховала тарілочку
У синій туман.
Постихали співи й жарти
У дворі моїм;
Золотої тарілочки
Стало жаль усім.
Зачинився я у хаті,
У віконці став
І про тую тарілочку
Співати почав:
«Туманочку, туманочку!
Поклонись зорі,
Покоти нам тарілочку
По нашій горі...»
Де не взявся із-за лісу

Невідомий птах,
Довгохвостий, гостроносий,
На восьми ногах.
Тільки став я приглядатися —
І що і відкіль,
А він зразу розігнався
І в вікно сусіль...
Я — на піч та у куточку
Зігнувсь, притаївсь,
І щоб птах той не надібав —
Ряденцем укривсь.
Навіжений птах літає,
Не найде ніде
І тонесенько виводить:
«А де дідок, де?»
Закричав горлатий півень
І прогнав мій страх,
Я зрадів — і не побачив,
Де той дівся птах.

Золотую тарілочку
Всі знають давно:
То на небі сонце ясне,
На весь світ одно.
Чорна баба — нічка темна:
Із давніх-давен
Покриває все на світі,
Як погасне день.
Заховався, шуткуючи,
Дідусь-господар,
Щоб не зразу догадались,
Що той птах — комар.

Не все нам бігать по горішки,
 Жартуючи, у тихий гай,
 Не все нам вигадки і смішки,—
 Ще треба, діти, хліба край.

Моторна воля десь ходила,
 У долі ласки добула,
 Мене старого звеселила,
 Розумну загадку дала.

Була весна у мене, діти,
 Мого життя далекий рай;
 Тоді втішали пташки, квіти,
 Мене манив зелений гай.

Цвіла весна... прийшли морози.
 Кудись голубку понесли...
 Жаль і тепер; старечі сльози
 По бороді не раз текли...

Був на горі гайок маленький;
 Туди частенько я ходив;
 Стояв там явір зелененький,
 Кругом широкий степ синів.
 Дивлюсь я раз: попід горою
 Біліє лан, як полотно;

Якийсь дідок маха рукою
І сипле чорнее зерно.
Прийшов до нього я, вклонився,
Звичайненько піднявши бриль:
«Добридень вам!» Дід подивився:
«Спасибі,— каже,— ти відкіль?»
 «Із хутора,— кажу,— гуляю...
 Дідусю, хочу щось сказати!..»
Він усміхнувся і каже: «Знаю,
 Про що ти хочеш попитати».
Дивуюсь я, і серце мліє,
Мов засоромилось воно.
«Чого,— питаю,— лан біліє?
Нащо се чорнее зерно?»
 «На те,— дід каже,— лан біліє,
 Щоб бачить, як лежить зерно;
 Хто розуміє, той і сіє,—
 Над сим працює світ давно.
Коли б тобі щаслива доля,—
Сказав ласкаво чоловік,—
Дала шматок такого поля —
Ти б, синку, сіяв цілий вік!»
 Іду додому я і плачу,
 Все хочу поля і зерна;
 За слізьми стежечки не бачу,
 Не бачу хутора й млина.
Почула, мабуть, добра доля,
Що той дідок тоді сказав,
Дала мені зерна і поля,
Щоб потім я не жалкував.
Тепер і я вже розумію,
Що натякнув той чоловік,
І досі, діти, сію, сію
І цілий сіятиму вік.

Без мене, може, розгадали
Чудне балакання моє,
Бо на догад дотепні стали,
Та сількісь, я скажу своє.
 Широкий степ—то край наш милий,
 Що в світі божому живе,
 А білий лан — папір то білий,
 Зерно — писання світове.
Дай боже, дітки, тихій долі
Кохать і доглядати вас,
Щоб білий лан на ріднім полі
Ви засівали в добрий час!

[1890]

«Ой ви, діти — квіти наші!
Наварю вам горщик каші,
Поїсте ви до смаку,—
Мовить баба у кутку,—
 Я щедруха, я гладуха;
 В мене донечка красуха;
 Кучерявенький синок,
 Як той сизий голубок.
Я морозу не боюся
І хто мерзне — я сміюся:
Бабу гріє не кожух,
А веселий теплий дух.
 Біля мене всі товчуться —
 І веселі діти в'ються,
 І старесенький дідок
 Тут мурлика, мов коток.
Гей до мене! Є у мене
І варене і печене:
Буде людям, буде й вам,
А ледачим дулю дам».
 Гарно, хитро баба каже,
 По губах мов медом маже,—

Тому заськи, тому на...
Угадайте ж, хто вона?

Хто ж та баба дзіндзюриста?
То всесвітня ліч вариста,
І не тільки я мерзляк,
Тую бабу знає всяк.

Як лиха зима приспіє,
Білим снігом поле вкриє,
До бабусі дівора
Утікає із двора.

Як трусне мороз зимою
Шкарубкою бородою,
Бідний люд мерщій біжить
Безталаннячко погрить.

Хто ж та донечка кохана,
І хороша, і рум'яна?
То багаття золоте
Гарно жевріє-цвіте.

Хто ж синочок любий, милий,
Мов той голуб сизокрилий?
Бреше баба — не синок,
Ні, то прихвостень-димок.

Була собі бабуся Гася;
Гладуху добре всякий знав...
Якась чудна вона вдалася,
І досі я не розгадав.
 Як прийде — люди врозтіч скачуть
 І трусяться, як загуде;
 А як немає довго — плачуть
 І виглядають, чи не йде?
Пішов я раз по полуниці,—
Ще змалечку я був їдок:
Ввесь день збираю у травиці —
Одну у глечик, дві в роток.
 Дивлюсь — до мене суне Гася...
 Ну, чуба, думаю, намне!..
 І відкіля вона взялася?
 Неначе стерегла мене.
Підняв я поли, чимчикую,
Вона ж за мною навздогін;
От-от настигне... близько, чую...
Я до баштанника в курінь.
 Розсердилася дуже Гася,
 Що не піймався їй дідок,

І так сльозами розлилася,
Що аж товстий курінь промок.
На мене grimнула бабуся:
«Тривай, старий ласун, тривай!
Колись застукаю... діждуся...»
І — потяглась кудись за гай.
От вам і загадка знайшлася:
То так, то сяк — і догоджу.
Хто ж вона справді, тая Гася?
Як не вгадаєте — скажу.

Що ж то за баба, Гася тая?
Невже не можна розгадать?
То, діти, *хмара дощовая*,—
Не гріх і бабою прозвать.
Буває, скрізь все літо ходить,
А іноді нема й нема;
Раз добре зробить, раз нашкодить,
І плач і радість — їй дарма.

Раз пішов я на отаву
І наткнувся на прояву:
Довга-довга і страшенна,
Мов гадюка здоровенна,
Голова десь за горами,
Ноги вперлись між лісами.
Став я, хвертом в боки взявся
І до неї обізвався:
«Де ти в біса узялася
І чого тут розляглася?»
Чую —десь щось загуділо,
Буйним вітром зашуміло:
«Схаменися, дурню сивий,
Прикуси язик брехливий!
Я не відьма, не проява,—
По всім світі моя слава;
Мене люди поважають
І до мене учащають...
Ось устану, коли треба,
Підніму тебе до неба,
Через море перекину
У далеку чужину!..»

Засмутився я, злякався
І на силу одбрехався:
«Вибачай, вставать не треба,
Бо не хочу я до неба, —
Там ognями зорі палять,
Мені бороду осмалять,
А як часом покочуся —
На шматочки розіб'юся;
Любі діточки заплачуть:
Діда більше не побачуть!»
Я побіг, не оглядався
І у хату заховався,
А у хаті баба мила
Мені кваші наварила.
Ім я квашу солоденьку;
Здумав загадку стареньку;
Покіль другу скомпоную —
Розгадайте перше сюю.

Правду загадка сказала,
Мене трохи налякала:
То не відьма, не проява,
Бо про неї всюди слава;
То всесвітня дорога,
І далека, і розлога.
Її всякий добре знає,
Ніхто в світі не минає:
По дорозі щастя скаче,
По дорозі горе плаче,—
Так було воно і буде,
Покіль будуть жити люди.

Десь у гаю родилася,
У хаті опинилася.
Була німа і нежива —
Тепер говорить і співа.
 Хто з нею добре знається,
 До того обзивається;
 А хто не в лад її бере,
 Аж по душі вона дере.
Буває, так зажуриться,
Що й люлечка не куриться,
В очах сльозина заблищить
І чуле серце заболить.
 Зате ж, як розкуражиться,
 Уся біда уляжеться:
 Такий гармидер заведе,
 Що й бас товстючий загуде.
Батьки і паніматоньки,
І хлопці і дівчатоньки,
Аж не потовпляться — біжать,
До танців жижечки тремтять.
 Усім, усім потішненько,
 А закаблукам лишенько...

Колись і я її любив,
Колись навприсядки дурів.
Ох, діти,—наші квіточки!
Пристарілися литочки:
Тепер не втямлять тропака...

Вгадайте ж, хто вона така?
Якая ж то порадонька,
Цікавая принадонька,
Що вміє плакати і співати,
І жартувати, і потішати?
Таїлася, ховалася,
А скрипочка озвалася,
І гопки загадка моя!
Сміються всі, сміюсь і я!

[1891]

Веселий, ясний був деньочок.
Пішов я в поле погулять,
Щоб любим дітям на віночок
Волошок в житі назбирав.

Тихенько нива шелестіла,
Вітрець тепленький подихав,
Сіножать квітами пахтіла,
І жайворонок десь співав.

Згадав і я весну, співаю...

Дивлюсь — сидить... зовсім козак:

Чуприна, вуси... не вгадаю...

Чи то мені здається так?

Я довго-довго придивлявся...

Се, може, скорб мені явивсь?

І вже був трошечки злякався,

А потім годі — роздививсь.

«Здоров! — гукаю, — де ти взявся?

Та ще в зеленому брилі?»

Козак тихенько засміявся:

«Я, — каже, — виріс із землі».

«Хіба ж пристало козакові

Оттут сидіть? — промовив я, —

У темнім лузі, у діброві

Витає славонька твоя».

«Тут,— каже,— доля посадила,
Щоб всякий зневажав мене,
Вже аж чуприна заболіла:
Хто схоче, той і ускубне».

«Так що ж,—кажу,—що посадила!
А ти б не слухав та й утік:
Весела воля дасть і крила...
А от надувсь, як той кулик».

«Де ж тая воля, тії крила? —
Козак промовив, сміючись,—
Козацьку волю квочка вбила,
І козаки на сміх здались.

Шаблюк нема, гримить качалка;
Похід — у гості до куми;
Тепер жіночая кибалка
Страшніш турецької чалми».

І він замовк, мов зажурився,
Над споришем похнюпив ніс;
Од вітру чуб зашевелився,
І довгий вус його повис.

Прийшлось терпіть лиху годину...
Хто ж він такий козак чудний,
Що всякий смиче за чуприну,
А він сидить—мовчить, дурний?

Все несподівано на світі:
Ти так, а вийде онде як,
Шукав волошечок у полі,
А тут тобі приплівсь козак.

Старовину прийшлось згадати—
І сміх, і горе... ох-ох-ох!

То не козак сидів чубатий,
То був кудрявчик наш — горох.

Скажу ще загадку таку:
 У ночвах переплив я річку
 І у долинці, на піску,
 Побачив хатку невеличку.

Без вікон хатка, без дверей,—
 Як не мудруй, не можна влізти;
 Вона ж повнісінька людей,
 А ласощів — не переїсти!

Ну, як би так мені туди?
 Хоч би ж тобі де-небудь щілка...
 Я і туди, я і сюди —

Ніяк: ні зверху, ні з причілка.
 Дивлюсь — з лози іде Різак,—
 Його мале й велике знає:
 Сокири нашої свояк,
 По всіх усядах він буває.

Побачив, що я там ходжу:
 «Чого,— питає,— тут никаєш?»
 «Ох, мій голубчику! — кажу,—
 Нащо питаєш? Либонь знаєш».

Він цюк — і хатку розрубав.
 «Ну,— каже,— лізь, щоб не кортіло!»

Я так зрадив, аж закричав:
«От молодець! От гарне діло!»
І зараз всіх порозганяв,
Щоб ласощів не розїдали;
Хазяйнувати сам почав,
Аж зуби танцювати стали.
Я через приключку таку
Вподобав дуже хатку тую
І, дякуючи Різаку,
Щолітечка тепер смакую.

От бачте, як старий ласун
Плести вам загадки навчився...
Не хатка то була — *кавун*
До мене в гості прикотився.
А хто ж Різак, такий мастак,
Що й хатку розрубать береться?
Не чоловік і не козак —
Ножем він на всім світі зветься.
Я шуткувать давно привик
І рад, як діти веселяться...
Пошли вам, доле, довгий вік,
Не знать журби, а більш сміяться.

[1891]

Не в чужому господарстві,
А у нашім славнім царстві,
Де стоять гречані гори —
Уродились сміхотвори.

У хазяйки припіканки,
Чорномазої круглянки,
Молодчики виростають.
Свою вроду виявляють.
Маслом боки добре смажуть,
Сметаною пику мажуть.
Потішають, спокушають,
Теревені розпускають:
«Будьте живі та здорові,
Всі родичі гарбузові!
Прибувайте, поспішайте,
Роти швидше роззявляйте!
Пляшки й чарки будуть грати
І тарілочки бряжчати,
Затанцює щука з перцем
І цибулька з оселедцем!»
Гості слиночку ковтають,
Сміхотворам потурають:

«Нумте ж пораться нівроку,
Щоб діждати того року!»

Моя загадка-брехуха,
Стародавня щебетуха,
Теревені розпустила,
Перед дітками хитрила.
А діточки засміялись,
Подумали й догадались,
Що веселі лизогуби —
То блинчики-друголюбви.

[1891]

Химерний, маленький,
Бокастий, товстенький
Коханчик удався;
У тісто прибрався,
Чимсь смачним напхався,
В окропі купався.
На смак уродився,
Ще й маслом умився,
В макітрі скавав...
Недовго нажився,
У дірку скотився,
Круть-верть та й пропав.
Хотів був догнати —
Шкода шкандибати:
Лови не лови!
А як його звати —
Лінуюсь сказати,
Ануते лиш ви!

«То ж, діду коханий,
Вареник гречаний!»

Кричить діввора.
Чому не вгадати!
Не бігать-шукати
Такого добра.

[1892]

«Гоп! Гоп! Діти-молодята!
І дівчата і хлоп'ята!
Годі бігать і скакать:
Буду загадку казать:
 Як була я молодою,
 Грала в хрещика з весною
 І між квітками росла,
 Зеленіла і цвіла.
Добрі люди доглядали,
Шанували, поливали,
Щоб жила краса моя,
Щоб доладна була я.
 Як підкрадеться до мене
 Те бадиллячко зелене,
 Чи бур'ян, чи лобода, —
 Через мене всім біда.
Всіх од мене проганяють,
Через тин перекидають,
Щоб нічого не росло,
Щоб пристріту не було.
 Як великою вже стала,
 Я сім плахт поначіпляла,

Довгі кісоньки взяла,
У віночок заплела.
Куди треба, помандрую,
Скрізь і днюю і ночую,
Світ увесь я обійшла
І на ярмарку була.
І нема того обіда,
Чи у пана, чи у жида,
Щоб і я там не була
І не їла, й не пила.
Тільки я сердита зроду:
Хто задивиться на вроду,
Чи сунеться цілувать —
Буде сльози проливать.
Діти-квіти, виростаєте
І мене ви розгадайте!
Прилетить веселий час —
Поцілую дуже вас».

Діти думали-гадали
І ніяк не розібрали.
В мою хатоньку прийшли,
На печі мене знайшли.
«Ой дідусю, не вгадали,—
Діти разом закричали,—
Годі в просі гріться, спать,
Поможи нам розгадать!
Осьде пряничок чудовий,
Неабиякий — медовий.
Бач,— і самі не їмо,
А тобі віддаємо!»
Взяв я пряничок, дивлюся,
І оближуюсь, сміюся...

«Не вгадали ви? Ото!
То ж *цибуля*, більш ніхто!»
Здивувались дуже діти:
«Тьху, погана!.. Так верни ти...
А я пряник гам та гам,—
«Вибачайте, не віддам!»

[1892]

По полю ходе, носом оре
І розкидає по сліду
Одним шанобу, другим горе,
Тому привіт, тому біду.
Він оре скрізь: і на чужині,
І в нашій рідній стороні;
Колись і у моїй долині
Він дещо виорав мені.

Хто ж носом оре — чи вгадали?
Під жартом сховано добро;
Скажу, щоб довго не шукали:
Письменства нашого *перо*.

1892]

Бачить — не бачить,
Чути — не чує,
Мовчки говорить,
Дуже мудрує.
Часом захоче —
Правди навчає;
Іноді бреше,
Всіх звеселяє.
Люба розмова,—
Будемо, діти,
З нею довіку
Жити — дружити.

Хто ж то така
В світі щаслива.
Мудра, правдива
І жартовлива?
Як не вгадали,
Стану в пригоді:
Річ коротенька —
Книжка та й годі.

У лісі загадка гуляла;
 Коваль пройдисвітку спіймав
 І, щоб у лісі не гайсала,
 Хвоста їй відрубав.

І невеличка, а зубата,
 Аж кору з дерева дере,
 Вродилася така завзята,
 Що, як підскочить, страх бере.
 Залізний ніс, а хвіст вербовий,
 У рот їй пальця не кладіть:
 У лісі дуб який здоровий,
 А як кусне — і той кричить.

Захоче — здуру зробить шкоду,
 А іноді і насмішить:
 Устромить ніс свій у колоду,
 Хвіст задере і сторч стоїть.

В руках умілих не пустує
 І робить все, як слід робить:
 Комору, хату вам збудує
 І господарство звеселить.

На все здалась вона, гоструха;
 Її давно вже знаю я;

Усяке діло майстра слуха,—
Оттак і загадка моя.

Раз двері рип: «Здоров, мій друже!—
Озвавсь коваль,— ану, пиши:
Ось загадка цікава дуже,
А ти ще трохи прибреши».
«Шкода,— кажу,— брехня не слава,
Годиться загадка і так,
Бо неабияка проява:
Сокиру нашу знає всяк».

[1892]

На белебені до поля
Збудувала хату доля;
Тую хату знає всяк —
І заможний, і бідняк.

По надвір'ю вітер грає,
Голуб голуба ганяє,
В хаті панійка тонка
Крутить пана товстяка.

Баби збоку тее бачуть
І собі по лаві скачуть,
А дідок на них глядить
І ціпочком стукотить.

Нуте, діти, помаленьку
Розберіть тую брехеньку
Аж од п'ят до голови —
Хто хитріш — чи я, чи ви?

Невеличка витребенька,
А на розвідки трудненька,
Всюди тиче хитрий клин,
Каже: «хата» — аж то *млин*.

Голуб голуба гання —
Вітер крила повертає,
І не пані — *шестірна*
Камінь крутить, розганя.
Позбиралися до купи
Танцювать не баби — *ступи*.
Що товчуться над пшоном;
Дід — *мірошник* з молотком.

[1892]

Літає пташечка по полю,
Ввесь день турбується, не їсть,
Шануючи трудящу долю
Собі і людям на користь;
На квітках ласощі збирає,
Потрошку в жменечку кладе,
У темну хатоньку ховає,
Веселу пісеньку гуде:
«Зелене поле, зелене,
Збирайтеся, гості, до мене,
Ведмедика ласого обдурю
І ласощів гостенькам наварю.
Ой хто мою пісню вгадає,
Нехай мерщій рот розкриває,
А хто не втне —
Жаль мені: в рот не дам,
Мазну тільки ложкою по зубам».

Вдалася загадочка гожа,
Аж губи облизав дідок.
Трудяща пташка — бджілка божа.
А ласощі — медок.

Кучерява та вродлива,
Як голубка тая сива,
Іще змалку Дружка люба
Полюбила дуже Чуба.
Чи у полі, чи в дорозі,
Чи в теплі, чи на морозі —
Всюди, всюди Дружка люба
Нерозлучно біля Чуба:
У господі — на кілочку,
В церкві жде його в куточку;
Світові звичаї знає.
Кого стріне — привітає;
Перед ворогом гордує —
Мов не бачить, мов не чує,
У бояри просять Чуба —
З ним гуляє Дружка люба;
На весіллі привітають,
Гарну квітку їй чіпляють.
А нехай Чуб пошуткує
І без неї помандрує —
Всі сміятимуться з нього:
«Он дожився Чуб до чого!

Мабуть, дуροщів набрався.
Що і Дружки відцурався
І, як дурень той, манячить!»
Бо миряни звикли бачить,
Що буває Дружка люба
Всюди, всюди біля Чуба.
От вам загадка новенька, —
Нашептала Муза-ненька;
Розгадаєте — зрадію,
Цілуватиму надію,
Що на мене щастя гляне,
І маленькі галичани
Самотужки, потихеньку
Візьмуть Дружечку новеньку
І в мою господу тиху
Привезуть мені на втіху:
Нехай буде молоденька,
Бо моя уже старенька.

Хто ж така Дружка люба,
Що кохає дуже Чуба?
Знайте — ніде правди діти,—
То *смушева шапка*, діти.

Є на світі чорна злюка,
Родом, кажуть, з Кременчука,
Як не брешуть язики.
Скрізь давно про неї знають
І прояві потурають
Хлібороби-земляки.
Мов гадюка, хвіст волочить,
Все лютує, зуби точить
Деревляним язиком.
Треба знать, як з нею жити!
Ви б злякались, любі діти,
Поховалися б притьмом.
Як ускочить в сад вишневий,—
Чи там буде цвіт рожевий,
Чи бур'ян, чи лобода,
Чи красоля чепурненька,
М'ята, рута зелененька,
Чи барвінок — всім біда!
А у полі... Мати, мати!
Як почне хвостом махати —
Хоч лягай та помирай.
Чи сіножать, чи пашниця,

Чи пахучая травиця —
Все їй треба, все їй дай.
Розпускає всюди славу,
Що спорудила отаву
Там, де все жило, цвіло;
І нема, нема нікого,
Хто б вкрутив їй носа злого,
Хоч і бачить все село.

Сплів я загадку в клубочок,
Покотив її в «Дзвіночок»,
А кінців не поховав!
І дізнались потихеньку,
Що я вигадку маленьку
Про косу скомпонував.

[1893]

Мати доні молодій
Огородик наділила.
Розкошує доня мила,
Каже неньці — тісно їй:
«В земляній сиджу коморі,
А коса моя надворі».

Хочу цей раз штуку втнуть:
Не скажу, як доню звуть;
Ви ж до загадки верніться,
Скраю пильно придивіться.

[1893]

Мале, забавненьке воно:
 В дворі гуляє — в смішки грає,
 Або підійде під вікно,
 Стоїть і хлібця дожидає.
 Буває із двора чкурне,—
 Ловить його — смішна робота,
 Або дивується дурне,
 Що перед ним нові ворота.
 Про його добренькі слова
 Людська приказка мовляє,
 Що як ласкавеньке бува,
 То від двох маток ласку має.
 Колись-то запряже бичка
 І привезе гостинців санки:
 І маслечка, і молочка,
 Або ще й сиру і сметанки.
 «А ті ж гостинчики кому?»
 Цікава дітвора питає;
 Або мені, або тому,
 Хто цю загадку розгадає.
 Одарка няня, що колись
 Мене маленьким доглядала,

Мені, тихенько сміючись,
Цю саму загадку сказала.
Ловив, ловив довгенько я,—
Ніяк за хвостик не піймаю.
«Не знаю, нянечко моя, —
Сказав я їй,— не розгадаю».
«Не розгадав? — От тобі й на!
Ти, може, думаєш — курчатко,
Чи що? — промовила вона.—
Ні, мій голубчику,— *телятко!*»

У полі ріс і розвивався
Козачки Нефорощі син,
Всесвітнім став, з людьми спізнався.
Дивись — де хата, там і він.
Скрізь у господі порядкує,
Щоб добрим людям догодить;
Щодня по хаті він танцює,
Буває так, що аж курить,
Його усяка баба знає,
Та нам у баби не питає,
А вас загадочка питає,
Щоб знать самим, як його звать.

Весела загадка сміється,
Що із брехні спекла калач,—
Як свіжий — віником він зветься,
А як пристаріє — деркач.

Оттепер прийшла морока!
Білобокая Сорока
Десь далеко побула
І, гайсаючи по вітру,
Дуже загадочку хитру
На хвості нам принесла.
 «Слухай,— каже довгохвоста,—
 Загадка моя не проста,
 Розгадай і не хитри.
 Не між птахами літають,
 А між вами проживають
 Всім на диво дві сестри.
На світ разом народились
І ніколи не різнились,
Одинакові на вид.
Одна другу доглядає,
Одна другу обмиває,
Так як добрим сестрам слід.
 Де одна, там друга буде,
 І усюди добрі люди
 Звикли бачить їх обох;
 Як одна чого не вдіє,

Зараз друга підоспіє —
І пороблять діло вдвох.
Стануть їсти — знов любота:
Одна ложкою до рота,
Друга хлібець подає:
Одна другій догоджає,
А не так, як скрізь буває —
Се моє, а се — твоє.

Під сердитую годину,
Одна смиче за чуприну
І товченики дає,
Друга при такій дурниці
Коверзить біля сестриці:
На, мов, враже, і моє.

Одна робить все сміліше
І пошіє, і напише, —
Умудряється усяк;
Друга рада б, та не вміє,
Мов соромиться, не сміє,
Мабуть, їй судилось так».

Хто вони і як їх звати, —
Треба, діти, розгадати,
Щоб Сороці догодить;
А то тая джеркотуха
І всесвітня брехуха
Нас і справді пристидить.

Не полуднував, не снідав,
Не вечеряв, не обідав,
Щоб Сороку вдовольнить.
Хоч набрався трохи муки,
А вгадав, що сестри — *руки*.
Так собі і запишіть.

3. А КРОСТИХИ

ХТО БАБА?

Сидить хитра баба аж на версі граба.
«Ой, не злізу з граба!—дурить діток баба,—
Вловить мені тую курочку рябую,
А я подарую грушку золотую».

[1891]

ХТО ВОНА?

Лиха зима сховається,
А сонечко прогляне,
Сніжок води злякається,
Тихенько тануть стане,—
І здалеку бистресенько
Вона до нас прибуде,
Кому-кому любесенько,
А дітям більше буде.

[1891]

ХТО ХВАСТАЄ?

«Я таке, що всякий знає,
Бо на мене світ увесь
Ласо дуже поглядає»,
Обізвався хтось і десь.
«Кращі, може, є від тебе,—
Одмовля чийсь голосок,—
І приманюють до себе
Гарні очі і роток.
Роздивися, милий друже,
У кого краса видніш,
Шелестиш про себе дуже,
А мене кохають більш».

[1891]

ХТО СЕСТРА І БРАТ?

«Глянь на мене, вітрику, чи гарно
прибралась?
Рано до схід сонечка росою вмивалась,
Є у мене листячко, пахучії квіти,
Чому ж мені, вітрику, ой чом не радіти?
Краще в полі нашому над мене немає,
Аж до моря славонька про мене літає,
Із моєї сипанки смачна страва буде,
Поливку і маслечко дадуть добрі люди!»
«Рівна, сестро милая, нам доля з тобою,—
Обізвався братічок десь за борозною.—
Скрізь по людях склалася і про мене слава,
Он і в полі, вітрику, кипить моя страва».

[1891]

ХТО РОЗМОВЛЯЄ?

«Ой я бідна удовиця,—
Стала хникать жалібниця,—
Он калина,— їй не так!
Кажуть, пісні їй складають,
А про мене забувають,
І ніхто ніде ніяк!..»
«Стій лиш! Слава не брехуха,—
Обізвалась джеркотуха,—
Розбирає, що і як!
От я славі догодила,
Кашку діточкам варила,
А тобі не вдасться так».

[1893]

4. КАЗКИ

ДУЛЯ

Весела казочки

I

Гуляло море на просторі,
З далекіх гір туман глядів,
Як свічечки, блищали зорі,
І місяць весело світив.
Була безсонная година;
Не спала ніч, ніхто не спав.
Не спала тихая долина,
Вітрець чубатий жартував,
Десь деренчав деркач горлатий,
Кигикав чайчин голосок,
Посвистував кулик дзюбатий,
Дзинчав комар, гудів жучок;
В гаю русалочки гуляли,
Вінок із квіточок плели,
Чогось на море поглядали
І, як голубоньки, гули.
Мов тая піночка легенька,
По морю казочка пливла;

Веселку хвилечка бистренька
Гулять на берег принесла.
Усі не спали, дожидали...
Вітрець підкрався і вхопив...
Не вгляділи і не вгадали,
Куди він казочку подів.
Всі засмутилися... На морі
Сердитий вітер розходивсь;
Туман закрив веселі зорі,
За хмару місяць закотивсь.
Деркач замовк і дзюбку стиснув,
Присіла чайка на піску,
Комарика жук лобом тріснув,
Кулик сховався в осоку.
Русалки ручками сплеснули
І на травичю полягли,
До серця ручки пригорнули,
Вінок сльозами облили.

II

В той смутний час збиравсь я спати,
Веселу думку колихав,
І, щоб голубоньку приспати,
«Кота» по-баб'ячий співав:
 «Люлі, люлі, люлі,
 Прилетіли гулі,
 Сірий котик зледащів,
 Колихати не схотів.
 Люлі, люлі, люлі,
 Коту дамо дулі,
 Пощаную доню сам
 І з перлами квітку дам».

Де взявсь котик: «Люлі!
Не хочу я дулі,
Буду доню колихать,
Буду пісеньку співать
Люлі, люлі, люлі,
Другим котам дулі;
Нехай донечка росте
І на щастячко цвіте».

Аж чую — щось зашелестіло
І у віконечко — тук-тук...
Я засміявсь: тю, розносило!
Се, мабуть, лобом тріснувсь жук.
І знов — тук-тук... Що за нахаба?
Дивлюсь у шибку — щось стоїть...
Чи дівчина воно, чи баба,
Чи хоче відьма настрашить?
Я прихилився у куточок:
«Чи відчинять, — шепчу, — чи ні?»
І чую — милий голосочок
Співає пісеньку мені:

«Через чужу долиночку
Вітрець мене котив,
Біля твого будиночку
Тихенько посадив.
Люблю я дуже сонечко,
А нічки не люблю, —
Відкрий мені віконечко,
Тебе я звеселю.
Гостинців повен клуночок
Тобі я принесла;
Сама я в подаруночок,
Для тебе розцвіла.
Дідусю-господарику,
На мене подивись!

Коханий мій дударіку,
Подякуєш колись».

Забув я страх і відьму злую,
Віконце сміло розчинив,
На руки взяв веселку тую
І біля себе посадив.
Намітка темна покривала
Головку й личко... я відкрив...
Вона смутилась і мовчала,
Я рот роззявив і — зомлів...
Ніколи в світі поторочі
Такої я не сподівався...
І де були у вітра очі,
Що у такую закохавсь?
«Ну, так! — промовив я, — красуля!
От тобі й вийшло — дурень дід!»
Сиділа біля мене Дуля,
Так-таки Дуля, як і слід.
«На що ж ти, дочко, уповала?
Чого вітрець тебе приніс?»
Скривилась Дуля, плакати стала,
Присунулась під самий ніс.
«Не зневажай мене, мій друже!
В пригоді, — каже, — стану й я;
Все розкажу, — цікава дуже
Жартлива доленька моя».
Багато дива нашептала
Чудна веселочка моя;
Сміялася, за ніс щипала,
Щоб не дрімав і слухав я.
Підкравсь Морфей, божок щасливий,
На очі нищечком дмухнув,
Наслав мені той час лінивий,

І я незчувсь, коли заснув.
Минула ніч, і сонце встало,
Дивлюсь — веселочки нема;
Мені вже трохи жалко стало,
Що буде горювать сама:
«Де ж,— думав я,— невдатній дітсья?
Покликав би — не добіжу...»
До казки приказка годиться,
Тепер вам казочку скажу.

III

Жила-була в гаю Сорока.
Багато є Сорок дурних,
Моя ж крикуха білобока
Була на погляд краща всіх.
Не вродою вона пишалась,
Не тим, що трошки довгий хвіст,
Що в гарне пір'ячко прибралась,
А був один химерний хист:
Вона... диговина сказати —
Вона уміла дулю дати.
Всі птиці стали вихваляти,
Дулівочкою прозивать,
Була про неї всюди слава,
В своїй долині і чужій;
На що вже недотепна гава —
І та завидувала їй.
Сорока робить, як захоче,—
Таке вже щастячко, талан!
Надумається і стрекоче,
До себе кличе всіх мирян:
«Гей чуйте! Диво я придбала!

Не гайтеся, час дорогий!
Заморського чижа піймала —
Червоний чуб, хвіст золотий!»
Летять усі, щоб подивиться,
Регочуться, аж гай шумить:
Між листячком не чиж вертиться,
Сороча дулечка стирчить.
Раз на кумедію такую
Прийшлося Жар-птиці прилетіть;
Побачила дурницю тую,
Сороку стала так страшить:
«Гляди, сестричко, ти чіпляєш
Дурненькі груші на вербі;
Колись ти не чижа піймаєш,
А вхопиш облизня собі.
Он бовваніє ліс дубовий,—
До нього недалекий світ;
Там чарівник живе бідовий, —
По прізвищу він Самоцвіт.
Шовкове пір'я, срібні крила,
Ніс золотий, як жар горить;
Страшенна, невідома сила,
Як свисне — листя шелестить.
Нехай не плаче доля тиха,
Дурної дулі не складай,
Наткнеться він — наробить лиха,
Тоді, голубонько, прощай!»
Сорока реготаться стала:
«Ет, не такий страшний той біс,
Як ти його намалювала,—
Суну й йому під самий ніс!»
Сорока справді невгавала;
На що їй милий той покой!
Гостей уп'ять на вербувала,

І вийшов сміх, та вже не той.
Якраз в той час, мов нарочито,
І чарівник туди попав;
Він настовбурчив хвіст сердито,
Як свиснув — всіх перелякав:
Таку, мовляли, вилив кулю,
Що й досі всім вона страшна:
Перевернув Сороку в Дулю,
Так і осталася вона.
Про неї слава не пропала,
І з того часу по сей час
Поганим знаком Дуля стала
По всіх усядах і у нас.
Не спить і досі зло сороче:
Сороці тільки Дулю дай,
Стрекоче, скаче, биться хоче,
Старовини, мов, не чіпай.
Недолюбляють Дулі й люди:
На сміх туленик, а суні —
Хуртовина велика буде —
Така, що й боже борони!

Все розказав я на потіху,
І казочці моїй кінець.
Моторним дітям — торба сміху,
Мені — солодкий буханець.

ПОЧАТОК НЕВИКІНЧЕНОЇ КАЗКИ

Ой слухайте, діточки,
Дівоньки й хлоп'ята,
Розкажу вам казочку,
Мої лебедята!
Десь то море синєє
Дуже зашуміло,
До нас тую казочку
Вітром докотило.
Мені тую казочку
Судилось піймати,
Щоб слухняним діточкам
Її розказати.
А любії діточки
Мене пошанують,
Медом солодесеньким
Гарно почастують,
Присмачками всякими
Добре нагодують,
Ще й грошей калиточку,
Може, подарують.
Возьму грошеняток я
Повнісіньку жменьку —

На базар ранесенько
Піду потихеньку:
«Ну лиш,— гукну,— слухайте,
Шевці, кравці-ланці!
Давайте з підківками
Дорогі сап'янці,
Гарний брилик з стьождою,
Штани з оксамиту,
Пояс каламаймовий,
З вильотами свиту!
Приберусь гарнесенько,
У боки возьмуся,
Моргну вусом сивеньким
Та ще й засміюся!
Обізвусь до парубка,
Щоб мені, старому,
Поміг підтанцьовувать,
Наче молодому:
«Труси мене, парубче,
Щоб гроші бряжчали,
Щоб любії діточки
Мене шанували!»
Гроші у калиточці
Будуть брязкотіти,
А любії діточки
Стануть розумніти;
Потім мої соколи
Та й повиростають
І мене, старенького,
Іноді згадають...
Так слухайте ж, діточки,
Дівоньки й хлоп'ята,
Розкажу вам казочку,
Мої лебедята!

Як був собі дід та баба,
Жили вони біля моря,
Самі собі у землянці —
Довго-довго — годів з тридцять,
Дід волоком рибу ловив,
Баба пряла куделицю.
От закинув раз дід волок —
Витяг тільки самий...¹
Він закинув волок вдруге,
Витяг — вп'ять нема нічого.
Дай закину, каже, ще раз...
Витяг — гульк: аж рибка б'ється,
Не простая — золотая.
Плаче рибка та голосить,
Мов людина вимовляє:
«Ой дідусю, голубчику!
Не псуй мене, пусти мене,
Стану тобі у пригоді,
Відкуплюся чим захочеш!»
Дід роззявив рот, злякався...
Він рибалкою відколи,
А не бачив сього дива
І не чув, щоб коли рибка,
Як людина говорила.
От пустив він тую рибку:
«Пливи собі, рибко, з богом!
Мені викупу не треба.
Гуляй собі в синім морі,
Згадуй мене, старенького!»
Вернувсь старий до старої.
Став казати їй про се диво:
«Я се, було, піймав рибку,

¹ Одне слово тут не розіbrane.

Та ще яку, бабо, рибку!
Не простую — золотую.
Як людина, тая рибка
Далебі що розмовляла!
Та як вона голосила,
Прохалася, сердешная:
«Такий-сякий, дідусику,
Пусти мене,— каже,— в море,
Я тобі в пригоді стану,
Возьми з мене, що сам знаєш!»
Ну й що мені з неї взяти?
Не посмів я, пустив її —
Нехай знає мою добрість!»
Розсердилась лиха баба,
Лає діда, проклинає:
«Бодай тебе, старий дурню!
Як-таки пустити рибку
Та й не взять за те нічого?
Хоч би випрохав корито:
Бач, он наше розкололось!»
Дід почухав потилицю
Та й поплівся до берега.
Дивиться — гуляє море;
Став він кликати тую рибку,—
Вийшла вона, питається:
«Чого тобі, діду, треба?»
Дід поклонивсь і так каже:
«Ой рибонько, голубонько!
Лає мене стара моя,
Не дає мені дихнути:
«Нащо,— каже,— сякий-такий,
Відпустив ти тую рибку!
Хоч би випросив корито,—
Наше, бачиш, розкололось».

Так осе я, рибко, й тее...
Ізмилуйся, голубонько!»
«Не журися,— каже рибка,—
Іди собі, діду, з богом.
Буде в вас нове корито!»
Вернувсь дідусь до господи,
Дивиться — нове корито...

Російські
ВІРШІ

РУССКАЯ ПЕСНЯ

Ты расти, расти,
Моя сосенка,
Ты расти, сосна,
Век зеленою!

Ты цвети, цвети,
Моя милая,
Будь ты, как сосна,
Неизменная!

Я люблю тебя,
Ненаглядная,
Буду век любить
Неизменчиво!..

Где бы ни был я,
Моя пташечка,
Все я буду тот,
Что и ныне же;

Все тебя одну,
Мою милочку,

Буду я хранить
В душе горестной!..

Если ж запретит
Моя матушка
Мне любить тебя,
Радость красную,

Упаду тогда
Я к ногам ее
И скажу вот что
Со слезами ей:

«Матушка моя
Ненаглядная,
Не губи меня,
Горемычного!

Дай, родная, мне
Позволение —
Деву ту любить,
Одинокому...

Я ли виноват,
Что душа моя
Может так любить
Сильно, пламенно?

Я ли виноват,
Что сердечушко
Полюбило так
Деву милую?

Кто же, как не ты,
Жизнь дала ему?

Не твоя ли кровь
Обитает в нем?

И теперь же ты,
Моя матушка,
Хочешь погубить
Сердце юное!..»

Но зачем же я
Прежде времени
Тяжкой думою
Призадумался?..

Неужели мне
Не любить тебя,
Неужель меня
Разлучат с тобой?..

Запою-ка я
Лучше песенку,
Чтобы разогнать
Думу грустную:

Ты расти, расти,
Моя сосенка,
Ты расти, сосна,
Век зеленою!

Ты цвети, цвети,
Моя милая,
Будь ты, как сосна,
Неизменная!

УЕДИНЕНИЕ

Люблю тебя, уединенье!
Люблю в безмолвии твоём,
Вспоминая о былом,
Вкушать покой и вдохновенье!
 Люблю я бархатные травы,
 Луга душистые твои,
 Вдали блестящие ручьи
 И вокруг шумящие дубравы!..
Люблю под вечер твой прекрасный,
Храня в душе моей печаль,
Глядеть задумчиво в ту даль,
Где всходит месяц полный, ясный...
 Люблю, не вняв мирскому шуму,
 В уютном домике моём,
 Безмолвно сидя под окном,
 Порой в душе лелеять думу.

1845

ДУМА НА ВОЛГЕ

Волга, Волга-река,
Ты быстра, широка,
Я люблю твои песни родные!
Ты напомнила мне
О родной стороне,
Ты напомнила дни молодые.

И, как волны твои,
Дни летели мои,
И, как волны, навеки умчались:
И теперь только мне
Вспоминанья одни
О тех радостях в сердце остались

Помню: Днепр видел я,
Когда песнь соловья
В час вечерний над ним раздавалась,
Когда в полночь луна
Бледным светом одна
В его светлых водах отражалась.

Там сиял над горой
Киев древний, святой
С золотыми своими главами,
И кресты при луне,
Над рекой, в вышине
Неподвижно блистали звездами.

Я любил на лугах
При донских берегах
Любоваться, забывши печали,
Как на быстрых конях,
С длинной пикой в руках,
Казачьи молодецки летали.

Я мечтал много раз
В тихий вечера час
Там, где Терек бурливый катится,
Где черкес молодой
На коне в час ночной
На добычу отважно стремится.

Где глядел я порой
На Казбек с Шат-горой,
На седые Кавказа вершины;
Где Арагва змеей,
Серебристой волной,
Средь прелестной струится долины...

Но то время прошло
И с собой унесло
Все, что сердцу было дорогого...
Да, прошло навсегда...
И теперь никогда,
Никогда уж не будет такого...

Волга! Мчися быстрее
По раздолью полей
В даль незримую, в волны морские!
Буду я приходить,
С тобой горе делить,
Вспоминать мои дни молодые...

Да, как волны твои,
Дни летели мои,
И, как волны, навеки умчались:
И теперь только мне
Вспоминанья одне
О тех радостях в сердце остались.

ПЛОВЕЦ

На скале перед рекою
Молодой пловец сидел
И с тревожною мечтою
В даль туманную глядел.

Под скалою Днепр широкий
Колыхался и шумел...
И пловец, в тоске глубокой,
Песню горькую запел:

«Днепр могучий, Днепр широкий
Мчится быстрою волной,
Мчится, чудный, в край далекий
На поля страны чужой!

В полночь с грустными мечтами
Я приду на берег твой,
Сяду в лодку со слезами
И помчуся за волной...

Да... помчусь в страну чужую...
Может, там найду покой:

Здесь не жить мне, я тоскую
С одинокою душой.

Здесь нет счастья, здесь не любят
Горделивые сердца,
Здесь не верят, здесь погубят
Злые люди молодца!..»

Смолк пловец и в даль седую
Вновь вперил свои глаза,
И на грудь его больную
Покатилась слеза...

1846

СОЛОВЕЙ

Соловей, соловей,
Наш залетный певец!
Как ты жил, что видал
На чужой стороне?

Так ли любят тебя
И за морем встречать?
Так ли любят и там
Славить песню твою?

Уж давно мы тебя
С нетерпением ждем,
Уж давно на душе
Камнем грусть налегла!..

Спой же нам поскорей,
Разгони нашу грусть:
Верь — и здесь все поймут
И оценят тебя.

Верь, певец, и у нас
Любят слушать тебя
И под песню твою
Позабыться на миг.

1846

СОНЕТ

Проснется ли печальный день,—
Она весь день, как призрак, бродит;
Наступит ли ночная тень,—
Она всю ночь очей не сводит.
Она глядит безмолвно в даль,
Необозримую, седую;
А неотвязная печаль
Тревожит душу молодую.
Бежит ли тройка средь долины,
Раздастся ль топот лошадиный,—
Все, все тревожит чуткий слух.
Глядит она, полна тревоги,
И мнится ей, что вдоль дороги
Летит на тройке милый друг...

1846

НАДЯ

Что страсти? Ведь рано иль поздно
их сладкий недуг
Исчезнет при слове рассудка.

Лермонтов

I

Без предисловий начинаю
Простой, коротенький рассказ.
Понравится ли вам — не знаю:
В нем нет крикливых, длинных фраз,
В нем нет геройских восклицаний,
В нем нет ни клятв, ни заклинаний.
В нем пистолета даже нет,—
А просто маленький портрет
Любви безумной и напрасной,
Любви невинной и простой
Души отчаянной, живой,
Во цвете юности прекрасной.
У девушки в шестнадцать лет
В любви рассудка, право, нет.

II

В одной деревне отдаленной
Помещик жил с своей семьей.
Он был доволен долей скромной
И счастлив — доброю женой.
Он был хозяин хлопотливый,
Немножко, впрочем, прихотливый,—
Но что же делать, господа,
На то уж старые года!
Любил он часто, на свободе,
Поговорить, поохотать,
Любил журналы он читать
И предсказанья о погоде.
И мирно вел он дни свои
В приюте неги и любви.

III

Жена была добра, радушна,
Любила мужа всей душой,
Во всем была ему послушна...
А с доброй, милою женой,
Друзья! кто счастья не знает?
Скажите: кто не пожелает,
Чтоб у него была жена
И с добрым сердцем, и умна?..
Быть может, кто меня осудит,
В особенности же мужья,
Что выставил в рассказе я
Жену не злую?.. Пусть же будет
Наперекор вам. Ведь не все ж
Нам говорить одно и то ж!..

IV

Но полно! Много говорил я,
А очень мало занял вас,
И уж совсем было забыл я
Про Надю милую рассказ.
Вы, без сомнения, хотите
Узнать портрет ее? Спешите,
Спешите, добрые друзья!
Портрет тотчас срисую я.
Она, душа моя, с издетства
Осталась круглой сиротой,
И сладить с горькою судьбой
Бедняжка не знала средства:
Везде, везде одна печаль,
А будущность темна, как даль.

V

Она осталась сиротою
Среди бесчувственных невежд,
Одна, убитая судьбою,
Одна, без счастья, без надежд.
Тогда помещик, нам знакомый,
Святыми чувствами влекомый,
Решился сироте помочь —
И Надю взял к себе, как дочь.
Любили Надю и ласкали,
Учили Надю петь, играть,
Или, короче вам сказать,
Прекрасно Надю воспитали...
Да! Главное забыл сказать:
Умела en français болтать.

VI

Но время детства миновало —
Пришел шестнадцатый годок,
И Наденька не та уж стала:
Ей начал нравиться лесок,
Уединенный для гулянья,
И ночью при луне мечтанья,
И тихий вечер у ручья,
И в роще песни соловья.
А иногда в саду, украдкой,
Каких-то тайных дум полна,
Любила прочитать она
Роман чувствительный и сладкий.
И часто, в упоеньи грез,
Читала Надя не без слез.

VII

Ах, как была прелестна Надя
В минуты эти! Сколько раз
Я, на нее безмолвно глядя,
Не мог отвести безумных глаз.
Таких очей, как те, едва ли
Вы где-нибудь, друзья, встречали.
В них все — поэзия, любовь,
И все — на что нет даже слов.
Как часто я, на Надю глядя,
С тоскою думал: счастлив тот,
Кто Надю другом назовет,
Кому женою будет Надя.
Да, я, друзья мои, мечтал —
И мне, как вам, бог сердце дал.

VIII

И вряд кому бы можно было
Не призадуматься порой,
Любуясь Наденькою милой.
Какою чудною красой
Блестят ее живые очи!
Для глаз они темнее ночи.
Но для души — светлее дня.
Как много в них любви, огня!
Но тут скажу я с сожаленьем,
Что милой Наденьки портрет
Окончить, право, силы нет;
А вы, друзья, воображеньем
Его dokonчите. Потом
Я расскажу вам вот об чем.

IX

Вдруг Надя что-то загрустила.
Быв резвой девочкой, она
Уединенье полюбила,
Чего-то сделала скучна.
Но кто же был тому виною,
Что Надя сведалась с тоскою?
В ответ немного нужно слов:
Виновница тому — любовь.
Да, Надя крепко полюбила
Учителя, который жил
Там, у помещика. То был
Студент, которого лишила
Судьба недобрая всего,
Покинув с горем одного.

Х

Он пригляделся бедной Наде.
О нем тоска, о нем мечты...
В его давно потухшем взгляде
Так много было красоты.
А он? И он любви отдался.
Лишь только с Надей повстречался,
В его душе проснулась вновь
В тоске уснувшая любовь.
Раз Наденька, в саду гуляя,
Зашла в беседку... Вдруг глядит —
На круглом столике лежит
Пред ней бумажка голубая...
Взяла — и вспыхнуло лицо:
Он написал к ней письмецо.

Письмо

«Забытый счастьем и друзьями,
Покинул я холодный свет.
Я думал с горькими слезами,
Что для меня уж счастья нет.
Томился я тоской, сомненьем,
Лелеял горькие мечты...
Но мне отрадным утешеньем,
Мой милый друг, явилась ты.
И с той поры люблю я страстно,
От всей души тебя люблю!
Люблю... Но, может быть, напрасно...
Я об одном тебя молю:
Скажи, утешь мои страданья,
Скажи: ты любишь ли меня?
Иль недостоин я вниманья?»

Иль в мире вновь останусь я
Скитальцем, счастья не зная,
Один, как прежде, сирота?
Иль я, тоскуя и страдая,
Проплачу юные лета?
Мой друг! Пойми мои моления,
Мою глубокую печаль,
Сгони с души моей сомненья...
Ужель тебе меня не жаль?»

XI

И долго Надя просидела
В каких-то сладостных мечтах.
В глазах ее слеза блестела,
Дрожало письмоце в руках.
Нашла она кусочек мелу
И написала там несмело,
Боясь, дрожащею рукой
Ответ: «люблю тебя, друг мой!»
Студент с тоскою распрощался,
Настали радостные дни!
В беседке той сошлись они —
И первый поцелуй раздался...
О, Надя, Надя! Брось мечты:
Что ждет тебя — не знаешь ты!

XII

Случилось то, чего не ждали:
Пришла несчастная пора —
Проказы Надины узнали,
«Monsieur прогнали со двора!»

Теперь скажу, о мой читатель,
Хоть друг ты мне, хоть неприятель,
Что этим кончил я рассказ.
«Как кончил! — вскрикнул мне тотчас —
А Надя что же? Разлюбила?»
Сначала плакала тайком
За милым другом, а потом
Со временем и позабыла...
Так, может быть, читатель мой,
Уже забыли нас с тобой.

РУССКАЯ ПЕСНЯ

На долине, вдали
От дремучих лесов,
Одинокó шумя,
Дуб высокий растет.

И тоскует он там,
Сумно в поле смотря;
Редко птица на нем
Отдохнет на пути...

Грустно мне, молодцу,
Как стеблю, одному;
Сердце бьется в груди,
Сердце хочет любить!..

Но куда ж я пойду
Сердцу друга искать?
Кто же станет любить
От души бедняка?..

1846

ГРУСТЬ КАЗАЧКИ

Чуть погаснет денек
И зажжется заря,
Выхожу я одна
Друга милого ждать.
Долго жду я его,
Пока месяц зайдет,
А дружка моего
Не видать, не слышать. .
Иль погиб он в бою,
Распростиая со мной,
Иль с подругой другой
Он забыл обо мне?..
Если жив милый друг
И приедет ко мне, —
Ты всю ночь напролет
Свети, зорька моя!
Если он разлюбил
И забыл обо мне, —
Не свети, не блистай
В час опасный ему!

Если ж пал он в бою,—
Ты погасни, заря...
И с любовью моей
Я погасну с тобой...

1846

В ДОРОГЕ

Несется тройка, а ямщик
Поет мне песню удалую
О том, как ветреный старик
Учил жену свою лихую.
Вдали синеет лес густой;
Туман ложится над рекою;
А чайка вьется над горой
И будто плачет надо мною.
И стало мне чего-то жаль,
В душе бывшее воскресает...
И я гляжу безмолвно вдаль —
И сердце снова занывает...

1846

ПЕСНЯ

Где ты, юность, где ты, радость?
Где, любовь моя?
Воротитесь, дни бывшие,
Воротитесь вновь!
На руке моей от друга
Перстенок блестит,—
Днем и ночью злое горе
Грудь мою томит.
На войну в поход собираясь,
Милый друг сказал:
«Ну, прощай, мой друг бесценный,
Горький час настал.
Вон, смотри, полки собрались,
Мне ведут коня...
Ты ж не плачь и не томися,
Проводив меня.
Слезы горю не помогут,
Покорись судьбе:
Если счастье не изменит,
Я вернусь к тебе.
И тогда мы, друг мой милый,

Позабыв о всем,
Будем жить да веселиться
В хуторке родном.
Если ж пуля роковая
Мне прострелит грудь,
Ты не жди меня, друг милый,
Но скорей забудь...
Но прости! Полки собрались,
Нам далекий путь...
Не тревожь, мой друг, тоскою
Молодую грудь!»
Так сказал мне, расставаясь,
Мой бесценный друг
И стрелой к полкам помчался
На зеленый луг.
Год прошел; война затихла,
А все нет его...
Ждала я — и не дождалась
Друга моего.
Там, на поле, на просторе,
На чужом краю,
В грудь простреленный врагами
Он погиб в бою.
И гляжу я со слезами
На далекий путь,
И томит немое горе
Молодую грудь.

ОТЧЕГО?

Отчего, скажите мне,
Тихо ль все кругом,
Что-то беспокоится
В сердце молодом?
Отчего, скажите мне,
Я грущу без вас?
Отчего мне кажется
Целым годом час?
Отчего всечасно я
Видеть вас хочу,
С вами весел, радостен,
А без вас молчу?
Отчего, чуть встречу я
Ваш прелестный взгляд,—
Горе забывается,
И я снова рад?
Отчего, бываю ль я
В людях, в тишине—
В мыслях, в сердце пламенном
Только вы одни?
Отчего, брожу ли я

Позднею порой,—
Милое видение
Вижу пред собой?
Отчего, скажите мне,
Я всегда пою,
Когда грусть тяжелая
Давит грудь мою?
Отчего порою я
Стану весел вдруг?
Отчего, скажите же,
Мой бесценный друг?

1846

НОКТУРНО

(В. Д.)

Тенистый сад в тумане дремлет,
И в городе не слышен шум;
На небе звезд так много светит;
В душе так много грустных дум.
Вдали знакомое окошко
Во мраке светится одно...
Как много в сердце одиноком
Заветных чувств затаено...
И вижу я: в угрюмом зале,
Каких-то тайных дум полна,
Неоценимая головка
Мелькает часто у окна.
О чем она теперь мечтает?
Какие думы скрыты в ней?
Чего в груди так беспокойно
И тяжело душе моей?
И знает ли она, что кто-то
Под тенью тополей густых
В груди с безмолвной, тайной мукой
С нее не сводит глаз своих?

Но все молчит, и нет ответа,
И в городе не слышен шум;
На небе звезд так много светит;
В душе так много грустных дум,

1846

ВОСПОМИНАНИЕ СТАРУШКИ

Славно было молодою,
Славно было жить:
Не вздыхала я, не знала
Ни о чем тужить.
Все дурачилась, резвилась,
Словно мотылек;
А в груди сердечко билось,
Будто голубок.
Чуть проснется день бывало,
Тотчас в сад бежишь;
День пробегаешь, пропляшешь,
Ночь спокойно спишь.
Но исполнилось шестнадцать,
Стала я не та;
В голове моей вертелась
Странная мечта...
Я почувствовала в сердце
Неразгаданный жар,—
И мне грезился какой-то
Молодой гусар...
И я помню, живо помню

Шумный, пышный бал,
Где гусар, со мной танцуя,
Все мне руку жал.
И я помню сад тенистый,
Белый ряд статуй,
Помню пламенные речи,
Первый поцелуй...
Как подумаешь, недавно —
Так года летят,—
А сочтешь, так выйдет много —
Ровно пятьдесят!

НЕЗНАКОМКА

Незнакомку мою встретил я только раз —
И в шумящей толпе след простыл,
Но чарующий взгляд ее пламенных глаз
В твердой памяти я сохранил.
Пара черных очей в сонме глаз молодых
Отличалась резко, — и мне
Показалась она бойче, лучше других
На печальной моей стороне.
И готов я сказать, что едва ли другой
Может эти глаза оценить,
И едва ли другой в той душе молодой
Может чудное чувство открыть.
Незнакомку мою встретил я только раз —
И отважно умчу за собой
Выразительный взгляд ее пламенных глаз
В даль туманную, в город чужой.

1848

* *
*

Я полюбил ее одну чистосердечно,
Как утро ясное желаемого дня,
Без увлечений, без страстей недолговечных,
Без баснословного и глупого огня.
Нет, я люблю ее так тихо, так глубоко,
Как порою жизнь, как душу, как покой.
Умчит ли от нее судьба меня далеко,—
Я не расстанусь с ней ни мыслью, ни душой...
Я не скажу: она — подруга неземная,
Как бы сказал поэт влюбленный и пустой;
Я говорю: душа ее живая
Сроднилася с моей задумчивой душой!

1849

ПОЭЗИЯ

Проснется ль день над пламенным востоком
И землю оживит живительным лучом,
Погаснет ли заря на западе далеком,—

Всегда мы с ней, всегда вдвоем.

Мы любим с нею плеск волны серебристой,
Мерцанье звезд в лазурной высоте,
Ночную тишь среди степи душистой
И песни соловья в прохладной темноте.

Сошлись мы в полях родной Украйны

И в жизни все мы делим пополам...

О, наш союз исполнен чудной тайны,

Неведомой другим, понятной только нам.

В минуты светлые мы жизнь благословляем,

В часы тяжелые мы делимся тоской,

И никогда друг друга мы не покидаем —

Всегда вдвоем, рука с рукой.

Друг друга любим мы так свято, так глубоко,

И чувств не тратим мы в пустых речах.

Она — мой светлый друг и близко, и далеко,

И на земле, и в небесах!

1861

* *

*

Далеко, посмотришь,
Небо голубое,
Но душе там что-то
Светится родное.
Шибко полетел бы,
Словно сокол вольный,—
Но вокруг посмотришь —
Сердцу жаль и больно.
Да чего ж ты хочешь,
Сердце молодое?
У кого спросить мне —
Ты для всех чужое...
Радость быстрой птицей
Далеко умчалась,
А кручина в сердце
Сиротой осталась.
Запоешь ли песню —
Звуки вдруг польются
И заплачут горько —
Люди засмеются...
Где ты, моя радость,

Где ты, воротися,
Позабудь, что было,
Полно, не гордися!
Посмотри: я тот же,
За тобой тоскую...
Воротись, порадуй
Душу молодую;
Убаюкай сердце,
Усыпи тревоги:
И при счастье нету
Без тебя дороги.

1861

ПЕСНЯ

На сторонушку далекую
По горе лежит дороженька;
От меня по ней умчалась
Моя милая надеженька.
Все гляжу я, горемычная,
На дороженьку досадную,
А тоска грызет сердечушко,
Мучит душу безотрадную.
Я гляжу, а сердце просится
Все к нему, в страну далекую...
Все ли помнит он бывалое,
Все ли любит одинокую,
Что по нем тут убивается
С той поры, как с ним простилась,
И, его ждучи, наплакалась,
Столковалась, натужилась?
Ах, когда б мне силы чудные
Дали крылья самолетные —
Ты прости-прощай, родинушка,
Вы, подружки беззаботные!
Вдруг бы стала я голубицей

Быстролетной, сизокрыленькой,
Полетела бы, увидела,
Что-то делает мой миленькой!
Иль сидит он, пригорюнился,
Про былое воспоминаючи?
Иль кутит с другой красавицей,
Песни звонко распеваячи?
Если скучно — я б утешила,
Я б на грудь к нему спустилася;
Если ж нет — с горы бы кинулась
И у ног его убилася.
Пусть печалился б, увидевши
Сиротинушку убитую,
Свою милую, примерную,
Милым другом позабытую!

РАЗДУМЬЕ

С надеждой об руку по жизненной дороге
Стремлюся я доверчиво вперед,—
Порой трепещет грудь в неведомой тревоге,
Болит душа и все чего-то ждет.
А между тем вокруг все говорит так ясно,
Что не бывать тому, чему не быть;
То время не придет, когда умел прекрасно
И жить, и петь, и горячо любить...
Да, тяжело подчас становится, ей-богу,
В своем углу, на родине святой:
Вот так бы, кажется, помчался бы в дорогу—
В чужую даль, за море, в край иной...
Но вот вопрос опять: все так ли было прежде?
Уедешь ли от горя далеко?
Нет, жаль покинуть край, где лучшие надежды
Оплакал я, любя их глубоко...

1862

ВЕЧЕР

Ты помнишь ли тот вечер, тихий и
прохладный,

Когда сидели мы с тобою, друг отрадный,
Над дремлющей рекой?

Там тучки в высоте над нами проносились,
А мы доверчиво в грядущее стремились
Игровую мечтой.

Там, к берегу склонясь широкими ветвями,
В безмолвии дремал угрюмый лес пред нами
В тумане голубом.

Там пестрые поля за светлою рекою,
Объяты давно прохладою ночною,
Покоились кругом...

Я и теперь сижу, как прежде, как с тобою,
Бывало, мы сидим. Как прежде, предо мною
Спокойная вода.

Поля и лес,— и все, как прежде, было...

Зачем же нет тебя со мной, о друг мой милый,
Как прежде, как тогда?

Зачем я не могу с той мыслью подружиться,
Что нет тебя со мной? Куда душа стремится,

И мысли, и глаза?
Все тихо, все молчит; все пусто, все печально...
И канула на грудь, как будто в час
прощальный,
Невольная слеза...

1862

ЭЛЕГИЯ

Не так думалось, как сталоь,
Я твержу свое:
Золотое миновалось
Времечко мое.
Миновалось, распрощалось,
А теперь по нем
Мне на долюшку досталось,
Слезы лить ручьем.
«Не помогут горю слезы»,
Опыт говорит:
«Не цветут под осень розы,—
Соловей молчит».
Шепчет резвая надежда:
«Ты не верь ему,—
Опыт сед и равнодушен
В мире ко всему.
Что весна твоя умчалась,—
Не грусти о том,
Будь душою свеж и молод —
Вот отрада в чем!
Все на свете увядает,

Чувство — никогда.
Да, поверь, поэт мой милый,
Кровь ведь не вода.
Посмотри, вон на бульваре
Ходит старичок;
Уж глаза ему не служат —
Плохо без очок.
Но ведь он, как ты, не плачет;
Пылкой страсти полн,
На заветное окошко
Вечно смотрит он.
Все тогда он забывает
И запеть готов:
«Выходи, мой друг отрадный,
Под навес дерев!»
Для него увяли розы,
Что цвели весной:
Нынче взор его чарует
Уж цветок иной:
Он камелию лелеет,
Не простой цветок —
Красоты в ней очень много,
Кто в ней знает толк...
Да, поверь, поэт мой милый,
Кровь ведь не вода.
Будь душою свеж и молод —
Будешь мил всегда!

*

В небесах родного юга
Ночка была темная;
На дворе шумела вьюга —
Гостья беспокойная.
 Тучи шли на юг привольный
 С севера холодного...
 Им завиден сон покойный
 Неба беззаботного.
У окна она сидела,
Грустная, безмолвная:
Знать, с душой жить не хотела
Радость непокорная.
 Камнем грусть на душу пала,
 На уста — молчание;
 А в глазах слеза дрожала,
 Как в груди желание.
Чувство смелое с душою,
Не спросясь, поладило,
С лица белого тоскою
Милый цвет изгладило.

Молодая грудь томилась,
Тайною-кручинушкой —
Верно, сердцу быть судилось
Горькой сиротинушкой.
Ей в тот миг сказал я
Смело речь приветную,
Что постиг и разгадал я
Душу безответную.
Но... судьба — рассудок строгий
Потушил желание...
Робкой речи — нет дороги,
Ей девиз — молчание.

ЭЛЕГИЯ В ГРЕЧЕСКОМ РОДЕ

Мою Дульцинею люблю я сердечно,
Немножко с желаньем нескромным, конечно,
 Но это еще не беда,—
А вот что досадно — что мучаюсь даром,
Что страсть-то моя, запыхавши пожаром,
 Исчезнет, как сон, без следа.
Не даст мне Эрот, хоть бы так, ради шутки,
Влепить поцелуй в ее алые губки
 Под тенью душистых ветвей,
Чтоб в роще Дриады, услышав, проснулись,
Чтоб пышные розы в кустах колыхнулись,
 Чтоб смолкнул в тот миг соловей...
«Мечтатель, мечтатель! — мне шепчет
 Психея,—
Напрасны желанья, пустая затея —
 Тому никогда не бывать.
Тебе ли дожидаться таинственной встречи?
Возможно ль боярские сладкие речи
 На ласки твои променять?..
Положим, что пламень любви твоей
 страстной

Прелестен, как образ Авроры прекрасной,
Как пламень божественный, чист,—
Но все он не то, что комфорт, столь
отрадный,
Что звонкого золота блеск ненаглядный,
Что бархат, и шелк, и батист...
Поверь, о поэт мой! Любви идеальной
Нигде ты не сыщешь в юдоли печальной,
И боги ее не спасли.
Венеру сменила Камелия в свете,
Амур разъезжает джентльменом в карете,
А музы в актрисы пошли.
Остались одни лишь неверные жены;
Мужья-простофили сидят, как вороны,
Не смотрят на злую молву...»
Гляжу на Психею: в очах ее — слезы...
Разбились в прах мои светлые грезы...
О, боги, зачем я живу!

NOCTURNO

Выхожу с тоскою неизбежной:
От ворот обычный путь идет;
Страж храпит под лавкой безмятежно.
Где-то пес зевает во весь рот.
Огонек чуть блещет, догорая.
На столбе в разбитом фонаре.
Город смолк; покрыла тень ночная
Мрачный дом в купеческом дворе.
Люди спят, и что-нибудь им снится,
Им мила ночная тишина,—
Только мне в квартире не сидится,
Только мне покоя нет и сна.
Но бежать в поля иного края
Не могу — печалится душа:
У купца есть дочка молодая,
Как цветок, свежа и хороша.
Ничего б я в жизни скоротечной
Не хотел, лишь ей любовь вдохнуть
И, вступив в законный брак, конечно,
Близ нее улечься и заснуть...

Но ее одной, признаться, мало:
Я б хотел, чтоб вечно предо мной
Был раскрыт с отцовским капиталом
Тот сундук тяжелый и большой.

1863

УЕЗДНАЯ ПЕРИ

В уездном затишьи родилась она
И вышла собой недурна.
Цвела моя Пери, как розовый куст,
С улыбкой малиновых уст.
И таяло сердце от бархатных глаз,
Кто видел ее только раз;
И плечи, как мрамор, и брови дугой,
И денежек куш не простой.
У всех—с бюрократа до скряги-купца—
Не раз трепетали сердца,
И даже новейший Сократ-педагог
С прельщением бороться не смог.
Природа и ночи Украины родной
Сближали их души порой.
Поведал он Пери в блаженной тиши
Всю прозу уездной глуши.
И стала для Пери прекрасной моей
Уездная сфера ясней:
Сложилось презренье в груди молодой
Ко всякой скотине мирской.
И стали ей первой руки женихи

Тошнее крыловской ухи.
И нынче, желаньем неясным полна,
Тоскует и плачет она.
Уездные трутни и жены тайком
Язвительно шепчут о том,
Что будет ей, дуре, за все наконец
Наградой терновый венец.
Недавно, однако ж, и то стороной,
Услышал я говор иной:
Какой-то купчина, влюбившийся
всласть,
Готов мою Пери украсть.
Прогресс, мой любезный читатель,
прогресс!
Занес его с Запада бес.
И даже в уездной глуши вековой
Нарушил он милый покой.

1864

* *
*

Девять лет не родила малина,
Посчастливил десятый годок,—
Разукрасилась цветом долина,
Зажил радостно мой уголок.
Девять лет я любил — и ни слова:
Я любовь мою в тайну облек;
Но мы встретились с ней как-то снова—
И в душе запылал огонек.
Моя тайна невольно открылась...
Я речам ее милым внимал;
Мне на грудь она тихо склонилась,
Весь секрет поцелуй разгадал...
Девять лет не родила малина,
Посчастливил десятый годок,—
Разукрасилась цветом долина,
Зажил радостно мой уголок.

1879

«ЗНАКОМЫЕ ВСЕ ЛИЦА»

(Картинки и типы)

I

ОН И ОНА

Была прелестная весна.
Сады цвели, благоухая,
И у раскрытого окна
Сидела пара молодая.
Он был взволнован и краснел;
Она — гораздо холоднее;
В саду хор птичек дружно пел,
Трель соловья была слышнее.
«Люблю тебя!» — воскликнул он.
Она в ответ: «Я очень рада...
Но есть ли деньги? — Нужен тон».
А он: «Любовь — моя отрада.
На что нам деньги, их не надо»...
Она в ответ: «Пошел же вон».

СЕКРЕТАРЬ

Сидел он, дум великих полн,
Почтенный секретарь.
И, улыбаясь, думал он:
«Эх, то ли было встарь!
Умел я все перетерпеть,—
А ныне пред женой
Могу поистине пропеть:
«Приди в чертог златой».
Бывало, скажут: «как бы так?..»
И — понимали честь:
Прощаясь, жмут тебе кулак,—
Глядишь — и сотня есть...
Ну, как о прелестях таких
Не вспомнать, смеясь?
Хоть в море щук и много злых,
Да молодец карась.
Теперь — увы! Куда ни глянь —
Младенчество, ей-ей.
Прогресс! Прогресс! А дело дрянь:
Чиновник стал бедней.
Был к нам на службу замещен
Мудрец новейших дней;
В науках, точно, он силен,
Но в жизни — дуралей.
Он был, сравнительно сказать,
Вполне бесплодный куст:
В отставку вышел дым глотать,
Положим, чист, но пуст...
И ныне плачется с семьей
И ходит он пешком,—

Но при способности иной
Теперь бы слыл тузом.
И мы пропели б с ним дуэт,
Подвыпивши порой:
«Жена! краса минувших лет!
Приди в чертог златой...
И, засмеявшись от души,
Почтенный секретарь
Сказал восторженно в тиши:
«Да, славно было встарь!»

1876—1883

УЕДИНЕННЫЙ ТОСТ

*(Во время обеда в день закрытия Черниговской
выставки 2 октября 1883 года)*

Собрался ныне местный люд,
Поклонники идей реальных,
Чтоб для поддержки чувств похвальных
Поесть отлично вкусных блюд.
На родине, достойно чтимой,
Немало тостов пролилось,
Но в этот день мне не пришлось
Поднять бокал в среде любимой.
А им бы выразил мой стих,
Что с выставкой открылась тайна:
Живет и трудится Украина
Не для вареников одних.
В виду щедрот родной натуры
Я восхвалил труды людей
И дома выпил без гостей
За благоденствие культуры.

Alma mater благодатная
В даль туманную глядит,
Русь родная, необъятная
Жизнью полною кипит.
В тундрах севера холодного
И у южных берегов,
От востока инородного
И до западных концов —
Всюду помнят мать любимую
Благодарные сыны,
Веселят достойно-чтимую
И над берегом Десны.
Миру русскому широкому
Наш восторженный привет!
Брату близкому, далекому,
Доброй жизни много лет!

1880

ДУША МОЛОДАЯ

(Басенка для детей)

В долине далекой
Любимого края
Росла одиноко
Душа молодая.
Счастливая Доля
Цветы собирала,
Веселая Воля
Венки ей сплетала;
Дыханием розы
Резвушку лаская,
Дарила ей грезы
Весна золотая.
И, песням внимая
Поэзии нежной,
Душа молодая
Жила безмятежно.
И были ей чужды
Печали мирские,
И слезы, и нужды,
И козни людские.
Но Глупость явилась,

Шалунья пустая,
И в мудрость пустилась,
Без толку болтая:
«Послушай ты, душка,
Жизнь в этой долине —
Пустая игрушка
В душистой пустыне.
Налево, направо,
Сказать для примера,
Дистанция, право,
Большого размера.
Широкая воля,
Амуры, сильфиды,
Житейского поля
Отличные виды...»
Лаская жилицу
Счастливого края,
Плетет небылицу
Мечта удалая:
«За дальней горою —
Сады золотые,
С жемчужной росой
Цветы дорогие.
Там что-то иное,
Там лучшее что-то,
Совсем не такое,
Как наше болото.
Там будут встречаться
Новинки с тобою,
Ты будешь смеяться
Над глушью родною...»
В душе отозвалась
Беседа такая, —
Скучна показалась

Долина родная;
Прискучили ласки
Отчизны счастливой,
Понравились сказки
Мечты прихотливой,
И вот закружилась
Душа молодая
И в даль устремилась
От милого края.
С напрасной заботой
С тех пор на чужбине
Все ищет чего-то,
Не сыщет доныне;
А то, что так мило
Когда-то бывало,
Ее позабыло,
Любить перестало.
И нет бесталанной
Душе утешенья,
Ни жизни желанной,
Ни силы забвенья.
О прошлом вздыхая,
Тоску она прячет
И, молча страдая,
Украдкою плачет...

* *
*

Счастливые детки
Житья молодого,
Зеленые ветки
Восторга былого.

С вниманьем прочтите
Вы эту былину
И свято любите
Родную долину.
Убитая мукой
Вне милого края,
Пусть будет наукой
«Душа молодая».
Отбросьте вы розы
Обманчивых сказок,
Чтоб жгучие слезы
Не портили глазок;
Чтоб ярко светилась
Заря золотая,
Чтоб вами гордилась
Долина родная;
Чтоб лучшие силы
Вам дали дорогу,
Чтоб были вы милы
И людям, и богу.

[1883]

Примітки

БАЙКИ

За життя Л. І. Глібова збірки його байок видавалися тричі (в 1863, 1872 і 1882 роках).

Ще до загибелі глібовського архіву в дні Великої Вітчизняної війни була встановлена відсутність рукописних варіантів і основних рукописних текстів за винятком автографів кількох байок.

Отже, в найбільш повному двотомному виданні творів Л. І. Глібова в 1927 р. (яке лягло в основу і нашого видання) були використані вже друковані тексти,— в основному видання 1895 р. («Байки Леоніда Глібова. Коштом Ол. Глібова. Чернігів, 1895 рік») і видання 1904 р. («Твори Л. Глібова. Видання видавництва «Вік», Київ, 1904 рік»).

В цих виданнях вперше байки було розміщено в хронологічному порядку, що не робилося за життя письменника (до того ж редакції журналів «Основа», «Дзвінок», «Зоря» часто перекручували текст, допускали невиправдані зміни і пропуски).

Щодо байок «Бджола і Мухи», «Ведмідь-пасічник», «Вівці та Собаки», «Вовк та Зозуля», «Гадюка та Ягня», «Громада», «Квіти», «Дереvence», «Муха й Бджола», «Осел і Хазяїн», «Собака і Кінь», «Хмара», то вони вперше надруковані в 1872 році, яким і датуються, оскільки рік написання їх невідомий (десь між 1863 і 1872 рр.).

Як вже зауважувалось в передмові, царська цензура і «власть предрешающие» всіляко перешкоджали публікації і розповсюдженню байок Л. І. Глібова.

Так було наказано спалити «до єдиного екземпля-

ра» 500 примірників виданих в 1863 році байок Л. І. Глібова «как вредное издание», що й було виконано.

Зазнавав цензурних переслідувань байкар і пізніше.

Між іншим, заборона передрукувати байки новим виданням в 1889 році мотивувалася тим, що вони, мовляв, близькі до байок Крилова, «а в некоторых случаях автор излагаемые им события приспособляет к характеру малороссийской жизни и, таким образом, перевод является крайне тенденциозным...»

Ще за життя письменника і після його смерті висловлювались часто протилежні думки про ступінь оригінальності його байок.

Цікаво, що, як згадують сучасники, вже один з викладачів Ніжинського ліцею професор словесності М. О. Тулов високо оцінив опубліковані на той час твори свого учня, підкресливши їх оригінальність: «Байки Л. И. Глебова в изображении бытовой жизни украинцев — вполне самостоятельный и весьма ценный труд и представляет собою крупный вклад в литературу...»

Пізніше Іван Франко назвав Л. І. Глібова поруч з Є. Гребінкою «найкращим українським байкописом», а відомий вчений М. Сумцов в «Энциклопедическом словаре Брокгауза и Эфрона», вказуючи на високі достоїнства його байок, писав:

«Басни отличаются прекрасным малорусским языком, юмором, знанием народной жизни, простотой фабулы и ясностью морали...»

Навіть М. Драгоманов, який досить скептично ставився до Л. Глібова як оригінального українського письменника (див. його лист до М. Бучинського від 11 червня 1872 року), не міг не відзначити напролюд «живу і народну» мову його байок.

Подібних оцінок можна навести немало.

Проте, існувала також тенденція позбавити байки Л. І. Глібова самотності, зробити видатного українського письменника заурядним перекладачем і інтерпретатором творів Крилова. Чи не в найбільш одвертій формі це проявилось в статті М. Чечуліна «Малорусские басни Л. И. Глебова» («Журнал Министерства народного просвещения», 3-я книжка, 1911 р.), в якій автор її прямо стверджує, що Л. І. Глібов «просто повторят

великого російського баснописця» і що, мовляв, він запозичив у Крилова «четыре пятых всего числа написанных басен».

З другого боку, націоналістично настроєні О. Кониський, О. Барвінський і особливо Ом. Огоновський категорично відкидали будь-який зв'язок Л. І. Глібова з творчістю І. А. Крилова, твердили про абсолютну «незалежність» українського письменника по відношенню до російської літератури.

І перша і друга точка зору, поза сумнівом, своєю яскраво вираженою тенденційністю (в гіршому розумінні цього слова) не мають нічого спільного з справді вірною, історично справедливою оцінкою ролі і місця Л. І. Глібова в історії вітчизняної літератури.

Л. І. Глібов використовував, звичайно, сюжети байок свого великого російського попередника (як і Крилов, в свою чергу, більш ніж в шістдесяті байках з двохсот однієї — використав сюжети Езопа та інші, широко розповсюджені в світовій літературі), але, розпочавши з буквальных перекладів окремих байок видатного російського письменника, Л. І. Глібов все більш органічно і послідовно застосовував криловські *принципи реалістичного відтворення народного життя* в усій його неповторно-оригінальній національній самобутності.

І в цьому його історична заслуга. Про це більш докладно говориться в передмові.

Нижче ми коментуємо лише ті байки, які потребують більш детальних зауважень в справі дослідження походження, сюжету, його оригінальності в конкретній інтерпретації Л. І. Глібова тощо.

ВОВК І ВІВЧАРІ

Вперше надрукована в «Черниговских губернских ведомостях» (1853 р.). Подібний сюжет знаходимо у І. А. Крилова, Л. Боровиковського («Вовк та Вівчарі»), П. Білецького-Носенка («Вовк та Різники», — безпосередньо запозичена у відомого французького байкаря Лафонтена).

ЛЕБІДЬ, ЦУКА І РАК.

Вперше надрукована в «Черниговских губернских ведомостях» (1853 р.). Майже дослівний переклад з Крилова (часто з дотриманням навіть рим оригіналу).

Існує і фольклорна сюжетна паралель (див. В. Гнатюк: «Українські народні байки» т. I—II).

ВОВК І ЛИСИЦЯ

Вперше надрукована в «Черниговских губернских ведомостях» (1853 р.). Переробка байки Крилова «Волк и Лисица» (1816 р.). У М. Старицького «Вовк і Лисичка-сестричка», поширений переклад з Крилова («Байки». Київ, 1910 рік).

МІРОШНИК

Вперше надрукована в «Черниговских губернских ведомостях» (1853 р.). Переробка байки Крилова «Мельник» (1823 р.).

Паралелі: Л. Боровиковський «Мірошник»; Р. Витавський «Мірошник» («Основа», 1861, IV), П. Білецький-Носенко «Мірошник». («Приказки». Київ. 1871, кн. IX), Є. Гребінка «Мірошник» (остання своїм сюжетом не має нічого спільного з творами Крилова і Глібова).

ЛИСИЦЯ Й ОСЕЛ

Вперше надрукована в «Черниговских губернских ведомостях» (1853 р.), переклад байки Крилова «Лисица и Осел» (1823 р.). Подібні сюжети зустрічаємо також у Федра, Лафонтена.

ЧИЖ ТА ГОЛУБ

Вперше надрукована в «Черниговских губернских ведомостях» (1853 р.). Переробка байки Крилова «Чиж и Голубь» (1814 р.). Подібні сюжети — в байках Федра, П. Білецького-Носенка («Заєць да Перепелиця»), М. Старицького («Шпак та Голуб»), О. Пчілки («Снігир та Циглик»).

ДВІ БОЧКИ

Вперше надрукована в «Черниговских губернских ведомостях» (1853 р.). Переклад байки Крилова «Две Бочки» (1819).

У П. Білецького-Носенка близький до криловського оригіналу варіант під назвою «Дві Кухви».

ЖАБА Й ВІЛ

Вперше надрукована в «Черниговских губернских ведомостях» (1853 р.). Переклад байки Крилова «Ля-

гушка и Вол» (1807 р.). Подібні сюжети — у Езопа, Федра, Лафонтена, Горація. Щодо вітчизняної літератури — у Сумарокова («Лягушка», «Возгордившаяся Лягушка»), П. Білецького-Носенка («Жаба, що дметься, дивлячись на Вола») та інших.

Відома і з фольклорних джерел (див. В. Гнатюк «Українські народні байки» т. I—II).

ПРОХОЖІ ТА СОБАКИ

Вперше надрукована в «Черниговских губернских ведомостях» (1853 р.). Переклад байки Крилова «Прохожие и Собаки» (1814 р.). В російській літературі сюжет розроблявся Сумароковим, Хвостовим. В українській — М. Старицьким («Перехожі й Собаки»)...

МИША І ПАЦЮК

Вперше надрукована в «Черниговских губернских ведомостях» (1853 р.).

Подібні сюжети — у Крилова («Мышь и Крыса»), Л. Боровиковського («Кішка»).

ЗОЗУЛЯ Й ПІВЕНЬ

Вперше надрукована в «Черниговских губернских ведомостях» (1853 р.).

Подібні сюжети у Крилова («Кукушка и Петух»), М. Старицького («Когут і Зозуля») та ін.

ЛЕВ ТА МИША

Вперше надрукована в «Черниговских губернских ведомостях» (1853 р.).

У Крилова — «Лев и Мышь». Подібні сюжети сягають в сиву давнину («Панчатантра», Езоп, Федр). Зустрічаються вони і у Лафонтена, Сумарокова («Лев и Мышь»), Л. Боровиковського («Лев і Миша»), П. Білецького-Носенка («Лев та Пацюк») та ін.

Щодо українських фольклорних джерел — див. вже згад.: В. Гнатюка «Українські народні байки».

ТРОЄЖЕНЕЦЬ

Вперше надрукована в «Черниговских губернских ведомостях» (1853 р.). Переробка байки Крилова «Троеженец» (1814 р.). У Є. Гребінки — «Грішник».

ОХРИМОВА СВИТА

Вперше надрукована в «Черниговских губернских ведомостях» (1853 р.). У Крилова — «Тришкин Кафтан», Л. Боровиковського — «Андрій», П. Білецького-Носенка — «Грицьків жупан».

СИНИЦЯ

Вперше надрукована в «Черниговских губернских ведомостях» (1853 р.). Сюжет досить широко розповсюджений в фольклорній спадщині різних народів (в українському фольклорі — про боротьбу Ремеза з морем-океаном).

ВОВК ТА ЯГНЯ

Вперше надрукована в «Черниговских губернских ведомостях» (1855 р.). Подібні сюжети — у Езопа, Лафонтена, Тред'яковського, Сумарокова, Державіна, Крилова («Волк и Ягненок», 1808 р.), П. Білецького-Носенка («Вовк та Ягня») тощо.

У фольклорі: В. Гнатюк «Українські народні байки».

БИЛИНА

Вперше надрукована в «Черниговских губернских ведомостях» (1858 р.) під назвою «Нетутешня Билина». Як зазначає сам Л. І. Глібов в листі до редактора «Черниговских губернских ведомостей», сюжет байки він запозичив з аполога російського поета І. Дмитрієва («Чужеземное растение»).

Байка написана в м. Чорний Острів, де вчителював в той час письменник, сумуючи за рідною Полтавщиною.

На цю тему пізніше Л. Глібов написав поезію «Цветок», своєрідну паралель до байки. (Надрукована в 1861 р. в «Черниговском листке»).

«Из родных долин
В скучный городок
Перенесен ты,
Милый мой цветок.
Что ж головку так
Грустно наклонил?
Знать, в чужих садах
Цвет тебе не мнл.

Да, понятна мне
Твоя грусть-тоска:
Горя много есть,—
Радость далека.
Не родная степь
И не те цветы,
Меж которых там
Красовался ты.
Так и я, как ты,
Вяну здесь душой
Без счастливых дней,
Без души родной.
Погоди, не вянь,
Милый мой цветок,—
Будет и для нас
Радостный денек;
Хоть не здесь, то там,
На иных полях —
Выше ясных звезд,
В светлых небесах».

ГОРЛИЦЯ І ГОРОБЕЦЬ

Вперше надрукована в «Основі» (1861 р.). Написана з приводу роману П. Куліша з дружиною Л. І. Глібова П. Хв. Глібовою, яка захопилася П. Кулішем настільки, що виникла серйозна загроза родинного розриву.

Байка написана після від'їзду П. Куліша за кордон.

ПАН НА ВСЮ ГУБУ

Вперше надрукована в «Черниговском листке» (1863 р.). Паралелі: П. Писаревський «Пан» (альманах Коопсуна «Сніп», 1841 р.). У Крилова — «Вельможа» (1835 р.).

БДЖОЛА І МУХИ

Вперше надрукована в кн. «Байки Леоніда Глібова» (1872 р.).

У Крилова — «Пчела и Мухи» (1817 р.), у М. Старицького — «Бджола і Мухи» (переклад з Крилова).

ВИЦІ ТА СОБАКИ

Вперше надрукована в згаданій вище збірці 1872 р. Паралелі: у Крилова «Овцы и Собаки» (1819), у

М. Старицького — «Вівці та Собаки», Б. Грінченка — «Собаки біля отари»...

ГАДЮКА ТА ЯГНЯ

Вперше надрукована в збірці 1872 р. Використавши відомий сюжет Крилова («Змея и Овца», 1823 р.), Л. Глібов надав байці іншого закінчення, натякаючи, як гадають дослідники, на реформу 1861 р. На подібний сюжет у М. Старицького — байка «Гадюка і Ягня» (по суті — переклад з Крилова).

МУХА Й БДЖОЛА

Вперше надрукована в збірці 1872 р.

У Крилова — «Муха и Пчела» (1823 р.).

Подібні сюжети — у Федра, Лафонтена, Тред'яковського («Муха и Муравей», переклад з Лафонтена).

В українському фольклорі — В. Гнатюк. «Українські народні байки».

СОБАКА Й КІНЬ

Вперше надрукована в збірці 1872 р.

У Крилова — «Собака и Лошадь» (1830 р.).

В українському фольклорі — В. Гнатюк «Українські народні байки».

ХМАРА

Вперше надрукована в збірці 1872 р.

При зовнішній подібності до криловської «Тучи» (1815 р.) являє собою оригінальний, проиятий глибоким ліризмом твір. У М. Старицького байка «Хмара» — близький переклад твору Крилова.

МАНДРІВКА

Вперше надрукована в Чернігові в 1889 р. окремою книжечкою під назвою «Там хороше, де нас нема».

Подібний сюжет — у Лафонтена (який використали Дмитрієв і Крилов). У Л. Глібова в значній мірі самостійна розробка сюжету (введено нові дійові особи, посилена ліричність викладу тощо). Цією темою цікавилось і чимало інших письменників (Сумароков, Хвостов, Дмитрієв, П. Білецький-Носенко).

ДИКОВИНА

Вперше надрукована в журналі «Зоря» за 1891 р. У Крилова — байка «Лжец» (1811 р.).

Сюжет широко розповсюджений і в українському фольклорі (див. М. Драгоманов «Малорусские народные предания и рассказы», Б. Грінченко «Этнографические материалы» тощо).

З письменників до цієї теми зокрема зверталися Сумароков («Хвастун»), Хемніцер («Лжец»), М. Старицький («Брехун») та інші.

КОНИК-СТРИБУНЕЦЬ

Вперше надрукована в журналі «Дзвінок» (1890 р.). Широко розповсюджена тема, використовувана різними поколіннями літераторів, розпочинаючи ще з Езопа (пізніше — Лафонтен, Сумароков, Хемніцер, Л. Боровиковський, М. Старицький та ін.).

Щодо українських фольклорних джерел — див. В. Гнатюк «Українські народні байки».

У Крилова — «Стрекоза и Муравей» (1808 р.).

ДІДОК У ЛІСІ

Вперше надрукована у виданні 1904 р. (у видання 1895 р. не потрапила, — з рукопису була викреслена цензором).

У Крилова — «Крестьянин и Смерть» (1807 р.).

Тема ця привертала увагу багатьох письменників, починаючи ще з Езопа; пізніше — Лафонтена, Тред'яковського («Старик и Смерть»), Державіна («Смерть и Старик»), Л. Боровиковського («Смерть»), П. Білецького-Носенка («Дровосік та Смерть»), М. Старицького («Дід та Смерть») та інших.

ГАВА Й ЛИСИЦЯ

Вперше надруковано в збірці 1904 року (з рукопису, підготовленого до друку в 1895 р., викреслена цензором).

У Крилова — «Ворона и Лисица» (1808 р.), сюжет запозичений у Лафонтена...

Сюжет байки, відомий ще з творів Езопа, Федра, був широко розповсюджений і в нашій літературі (до нього,

зокрема, зверталися Тред'яковський, Сумароков, Херасков, П. Білецький-Носенко, М. Старицький та інші).

Щодо фольклорних матеріалів, то вони вміщені в «Українських народних байках» В. Гнатюка і в його ж «Етнографічних матеріалах угорської Русі» (т. VI).

ГУСИ

Вперше надрукована в галицькому журналі «Зоря» (1892 р.).

У Крилова — байка «Гуси» (1811 р.).

Подібний байковий сюжет в українській літературі розробляли Л. Боровиковський («Гуси»), П. Білецький-Носенко («Гуси»), М. Старицький («Гуси»).

ПЕНЯ

Вперше надрукована в журналі «Зоря» (1891 р.).

У Крилова — байка «Напраслина» (1816 р.).

На відміну від ситуації в криловській байці, де хитрий брамин обдурює свого «патрона», у Л. Глібова наймит змушений обманювати свого хазяїна, будучи голодним.

На цю тему вміщувались оповідання ще в російських збірниках середини XVIII ст., які, як гадають дослідники, були відомі Крилову.

ПІВЕНЬ І ПЕРЛИНКА

Вперше надрукована в журналі «Дзвінок» (1890 р.).

У Крилова байка «Петух и Жемчужное зерно» (1802 р.), перероблена з Лафонтена.

Подібні сюжети — у Федра, Тред'яковського, Сумарокова, Хвостова. В українській літературі — у П. Білецького-Носенка («Півень да Жемчужное зерно»).

ЛЕВ-ДІДУГАН

Вперше надрукована в журналі «Дзвінок» (1890 р.).

Цілком оригінальне використання мотивів двох байок Крилова: «Лев состарившийся» (1822 р.) і «Лисица и Осел» (1823 р.).

Сюжет цей взагалі досить розповсюджений в світовій літературі (Езоп, Федр, Лафонтен).

Як наслідування лафонтенівського сюжету — в ро-

сійській літературі байки Тред'яковського, Сумарокова, Ізмайлова.

В українському фольклорі — В. Гнатюк «Українські народні байки», т. I—II (Львів, 1916 р.).

ОСЕЛ І СОЛОВЕЙ

Вперше надрукована в львівському «Ілюстрованому календарі т-ва «Просвіта» на рік 1892».

У Крилова — «Осел и Соловей» (1811 р.).

М. Старицький переклав цю байку під назвою «Осел і Соловейко».

ЩУКА Й КІТ

У Крилова — «Щука и Кот» (1813 р.).

Вперше надрукована в журналі «Дзвінок» (1891 р.). Крім згадуваних вище фольклорних матеріалів, розміщених в збірнику В. Гнатюка, сюжет цей розроблявся Л. Боровиковським («Щука»), М. Старицьким («Щупак та Кіт») та іншими.

ЛЕВ НА ОБЛАВІ

Вперше надрукована у виданні 1895 року. Сюжет розроблявся ще Езопом, Федром, Лафонтеном; в російській літературі — Тред'яковським, Сумароковим, Державінін та ін. Щодо української літератури, то сюжет цей використаний письменником А. Радивиловським в одному з його казань (XVII ст.).

Пізніше з'являються байки П. Білецького-Носенка («Львиний розділ»), М. Старицького («Лев на влогах»), Б. Грінченка («Лев — товариш»). Останні дві — більш близькі до оригіналу перекладу з І. Крилова.

Відома і з фольклорних першоджерел (див. В. Гнатюк «Українські народні байки»).

ШЕЛЕСТУНИ

Вперше надрукована в журналі «Зоря» (1891 р.).

У Крилова — «Листы и Корни» (1811 р.).

У Л. Глібова дано більш загальне, в порівнянні з Криловим, трактування проблем людської етики і моралі.

ЦУЦИК

Вперше надрукована в журналі «Зоря» (1892 р.).

У Крилова — «Две Собаки» (1823 р.).

Подібні сюжети у П. Вяземського, Ізмайлова, Л. Боровиковського та інших письменників.

ХАЗЯЙКА І ЧЕЛЯДКИ

Вперше надрукована в журналі «Дзвінок» (1890 р.).

У Крилова — «Госпожа и две служанки» (1816 р.).

Подібна тема розроблялася ще Езопом, якого і використали в тій чи іншій мірі в своїх байках Лафонтен, Тред'яковський, Сумароков, польський байкар Красіцький, П. Білецький-Носенко, Л. Боровиковський та інші письменники.

ЖАБИ

Вперше надрукована в журналі «Дзвінок» (1890 р.).

У Крилова — «Лягушки, просящие царя» (1809 р.).

Подібні сюжети розроблялися Езопом, Федром, Лафонтеном. У нас — Майковим, П. Білецьким-Носенком («Жаби, що просять собі царя»), Б. Грінченком («Жаби») та іншими літераторами.

ВЕРЕДЛИВА ДІВЧИНА

Вперше надрукована в журналі «Зоря» (1890 р.).

Ще до Крилова («Разборчивая невеста», 1805 р.) подібний сюжет був використаний Лафонтеном, пізніше — Є. Гребінкою («Маківка»).

ЛЕВ І КОМАР

Вперше надрукована у виданні 1904 р.

По суті, це цілком самостійна розробка сюжету відомої байки Крилова «Лев и Комар» (1809 р.).

Відомий сюжет цей і в українській народній творчості (див. згадуваний вище збірник В. Гнатюка). В різний час до цієї теми зверталися Езоп, Лафонтен, Дмитрієв, П. Білецький-Носенко та інші.

СИЛА

Вперше надрукована в журналі «Зоря» (1893 р.).

Створюючи оригінальний сюжет, письменник, за при-

пущенням дослідників, зображує в байці якісь конкретні події тогочасного літературно-громадського життя.

Вовчок та Мирний,— цілком ймовірно,— відомі українські письменники Марко Вовчок і Паінас Мирний; Нечуй — Нечуй-Левицький, Панько Небреха — П. Куліш, Сліпченко — псевдонім Данила Мордовця...

Свистуненко Сила — напевно, якийсь «меценат», кошти якого бажано було використати для реалізації задуманої письменниками справи.

ЗОЗУЛЯ Й ГОРЛИЦЯ

Вперше надрукована в журналі «Зоря» (1892 р.).

У Крилова — «Кукушка и Горлинка» (1816 р.).

Сюжет розроблений ще Г. Сковородою («Кукушка и Косик»), пізніше — М. Старицьким («Зозуля та Горличка», переклад байки Крилова).

ЛИСИЦЯ Й ВІНОГРАД

Вперше надрукована в журналі «Дзвінок» (1892 р.).

Вона в значній мірі відрізняється від криловської байки «Лисица и виноград» (насамперед більш широким розміром, введенням в число дійових осіб Горобця тощо).

Сюжет відомий ще з творів Езопа, Федра, пізніше — Лафонтена; у нас — Тред'яковського, Сумарокова, П. Білецького-Носенка та інших.

Щодо українського фольклору, то подібний сюжет знаходимо в зб. В. Гнатюка «Українські народні байки».

СКОРОБАГАТЬКО

Вперше надрукована у виданні 1895 р. Як свідчить син письменника О. Л. Глібов, в основу твору покладено дійсну історію швидкого збагачення нечесним шляхом одного з чернігівських міщан.

ЖУК І БДЖОЛА

Вперше надрукована в журналі «Дзвінок» (1893 р.).

Л. Глібовим в цій байці використано оригінальний сюжет.

В якійсь мірі він близький до задуму байки Г. Сковороди «Пчела и Шершень».

ДУБ І ЛОЗИНА

Вперше надрукована в журналі «Дзвінок» (1891 р.).

Подібні сюжети знаходимо у Дмитрієва, Крилова (байки під однією назвою «Дуб и Трость», 1795 і 1805 роки).

В свій час до цієї теми звертався Езоп, пізніше — Лафонтен.

У вітчизняній літературі слід згадати сюжетно паралельні байки Сумарокова, Княжнівна, П. Білецького-Носенка («Дуб та Очерет») та інших.

МАЛЬОВАНИЙ СТОВП

Вперше надрукована в журналі «Правда» (1894 р.).

Як свідчить син Л. Глібова, письменник, створюючи цю байку, мав на увазі історію якогось селянина, який, зробивши чиновницьку кар'єру, пізніше жалкував за втраченою незалежністю.

Інші дослідники гадають, що в цьому творі поет мав на увазі П. Куліша, його роль в тодішньому літературному і культурному житті на Україні.

ОРАЧІ І МУХА

Вперше надрукована в «Ілюстрованій бібліотеці для молодіжи» (1892 р.).

Подібна тема розроблялась Дмитрієвим («Муха»), П. Білецьким-Носенком («Муха»), Л. Боровиковським («Муха») та іншими письменниками.

Щодо фольклорних джерел, то цей сюжет зафіксовано в зб. В. Гнатюка «Українські народні байки» («Муха-орачка»).

ВОВК І КУНДЕЛЬ

Вперше надрукована в журналі «Дзвінок» (1893 р.).

Подібні сюжети зустрічаємо у Лафонтена, російського письменника Хемніцера («Воля и неволя»), П. Білецького-Носенка («Дворовий Пес да голодний Вовк») та інших.

ЯСЛА

Вперше надрукована у виданні 1895 р.

Оригінальна байка Л. Глібова.

На думку дослідників, письменник використав якесь народне оповідання на цю тему.

ОГОНЬ І ГАЙ

Вперше надрукована в журналі «Дзвінок» (1894 р.).
У Крилова — «Роща и Огонь» (1809 р.).

Це — остання байка Л. Глібова, записана з його слів О. Тишинським, близькою до поета людиною, за п'ять днів до смерті (в жовтні 1893 р.).

ПОЕЗИЇ

До цього розділу включено майже всі поетичні твори Л. Глібова українською мовою, які частково друкувалися ще за життя письменника на сторінках «Черниговских губернских ведомостей» (1855—1861 роки), журналів «Основа» (1862 рік), «Зоря» (1892—1894 роки).

Щодо творів для дітей, то переважна більшість їх друкувалася на сторінках галицьких видань («Дзвінок», «Бібліотека для молодіжи міщан і селян») в 1890—1893 роках.

ДУМКА («ЯК ЗА ЛІСОМ...»)

Вперше надрукована в «Черниговских губернских ведомостях» (1858 р.). Ця поезія — перший розділ з поеми «Перекотиполе».

ПІСНЯ («ЛЕТИТЬ ГОЛУБ ПОНАД ПОЛЕМ...»)

Вперше надрукована в «Черниговских губернских ведомостях» (1859 р.). Присвячена М. П. Кунашевській, дочці завідуючого Черноострівським училищем, де Л. Глібов вчителював в 1856—1858 роках.

ВЕЧІР

Вперше надрукована в «Черниговских губернских ведомостях» (1859 р.). Пізніше (1862 р.) — в «Черниговском листке» було надруковано російський вірш Л. Глібова під назвою «Вечер» (вміщений в нашому виданні), який є варіантом-переробкою українського твору.

ЖУРБА

Вперше надрукована в «Черниговских губернских ведомостях» (1859 р.). Винятково популярний твір Л. Глібова, що став народною піснею вже в другій половині XIX ст.

Перекладений на російську мову політичним засланим Л. Луговським («Тобольские губернские ведомости», 1893 р.).

ЗІРОНЬКА

Вперше надрукована в «Черниговских губернских ведомостях» (1860 р.). Написана з приводу смерті улюбленої доньки Лідії в грудні 1859 року.

МОЯ ВЕСНЯНКА

Вперше надрукована в журналі «Основа» (1862 р.). Перекладена на російську мову поетом-народником І. З. Суриковим.

НА ПЕРЕЛАЗІ

«Зоря», 1892 р. Написана з приводу статті Б. Грінченка «Галицькі вірші» (жур. «Правда», 1891 р.). Ця стаття Б. Грінченка (В. Чайченка) викликала цілу мовну дискусію.

МИКОЛІ ЛИСЕНКОВІ

Вперше надрукована в редакційній статті журналу «Зоря» в день 25-річного ювілею творчої діяльності композитора в 1893 році.

У СТЕПУ

Вперше надрукована в журналі «Зоря» (1893 р.). Олександр Амфіянович Тишинський (1835 — 1896 рр.),—найближчий приятель Л. І. Глібова, який опікувався сліпим письменником в останні роки його життя.

ПЕРЕКОТИПОЛЕ

Невикінчена поема «Перекотиполе» вперше надрукована у виданні 1904 року.

Деякі розділи її (під назвою «Думка», «Ярмарок», «Паняночка») друкувалися в «Черниговских губернских ведомостях» як окремі поезії. Це дає підстави твердити, що написана поема десь в 50-х роках XIX ст. Оскільки поема лишилась невикінченою, ми ті її розділи, що були відредаговані письменником і вміщені як окремі вірші, теж вміщуємо в цьому виданні як окремі вірші, позначаючи місце, яке вони займали в поемі, зносками.

ТВОРИ ДЛЯ ДІТЕЙ

Цей розділ, що складається з віршів, загадок, акро-стихів, казок, більш ніж всі інші, має характер вибраного, оскільки серед творів для дітей є чимало написаних «на злобу дня», творів релігійно-моралізаторського змісту, що не мають ширшого художнього значення і нічого не додають до творчого обличчя письменника. Лише загадки й розгадки подані повністю, оскільки вони майже повністю ґрунтуються на народній творчості.

ДУЛЯ (ВЕСЕЛА КАЗОЧКА)

Вперше надрукована в журналі «Дзвінок» (1891). Під такою ж назвою («Дуля, новая сказка капитана Бонвивана») Л. Глібов опублікував її російський варіант, видавши окремою книжечкою в Чернігові в 1879 р.

ПОЧАТОК НЕВИКІНЧЕНОЇ КАЗКИ

Вперше опублікована в збірці творів Л. Глібова 1904 р. Перші 56 рядків — оригінальні; друга частина — досить близький переклад пушкінської казки «Сказка о рыбаке и рыбке».

РОСІЙСЬКІ ВІРШІ

Перші спроби Л. Глібова в російському віршуванні відносяться ще до 1841 р. Вони до нас не дійшли. Вірші 1845—1846 років були видані окремою збіркою під назвою «Стихотворения Леонида Глебова» в Полтаві в 1847 р. До неї було включено п'ятдесят віршів, написаних поетом під час перебування в гімназії і позначених очевидним впливом Пушкіна, Лермонтова, Жуковського. Кольцова, представників російської романтичної поезії

першої половини ХІХ ст. Виразно помітна тут стилізація в дусі російської народної пісні.

Після видання збірки 1847 р. і досить тривалої перерви Л. Глібов продовжує друкувати російські поетичні твори з 1861 до 1863 рр. у «Черниговском листке». Після закриття «Черниговского листка» в 1863 р. Л. Глібов пише кілька поезій, які в 1867 р. безуспішно намагається видати окремою книжечкою.

В 1876—1883 рр. поет публікує сім невеличких книжок «метеликів», в яких вміщує сатиричні вірші на місцеві чернігівські теми («Красный мотылек», «Удод», «Говорун», «Дуля», «Рак», «Черниговская злоба дня», «На елку городских выборов»).

Значна кількість російських віршів Л. Глібова вперше була опублікована в другому томі двотомного повного ювілейного видання «Творів», що вийшло у 1927 р. в Державному видавництві України.

Зважаючи на специфіку нашого видання і на те, що багато російських творів має учнівський наслідувальний характер і зберегли на сьогодні тільки історико-літературне значення, ми подаємо лише кращі зразки російської лірики та сатири Л. Глібова.

...НОКТУРНО (В. Д.)

Вірш присвячений невідомій особі. Пізніше, в 1863 р., в «Черниговском листке» був надрукований вірш «Встреча», присвячений їй же.

...УЕДИНЕННЫЙ ТОСТ

Написаний в день закриття Чернігівської виставки, на урочисту частину якого письменник не встиг з'явитися.

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК

Українські поезії

I

	Стор.
Аноте, діти, ось сідайте!	343
Бачить — не бачить	376
Бджола і Мухи	114
Билина	99
Білочка	175
Будяк і Васильки	206
Була собі бабуся Гася...	358
Вареники	260
Ведмедик . . .	256
Ведмідь-пасічник	117
Вередлива дівчина	198
Веселий, ясний був деньочок...	364
Веснянка	335
Вечір	285
Вівці та Собаки	119
Вівчар . . .	95
Вовк і Вівчарі	43
Вовк і Кіт	41
Вовк і Кундель	263
Вовк і Лисиця	49
Вовк та Зозуля	120
Вовк та Мишеня	64
Вовк та Ягня	86

Гава й Лисиця	151
Гадюка та Ягія	122
Гоп! Гоп! Діти-молодята!	372
Горлиця і Горобець	106
Горшки	156
Громада	124
Гуси	158
Два Кума	80
Дві Бочки	56
Деревце	136
Десь у гаю родилася...	362
Диковина	144
Дідок і Вітряки	209
Дідок у лісі	149
До ворожки	294
Дуб і Лозина	249
Дуля (Весела казочка)	395
Думка («Турбується наш невсипущий світ...»)	318
Думка («Як за лісом, за пролісом...»)	280
Є на світі чорна злюка	384
Жаба і Віл	57
Жаби	195
Жвавий Хлопчик	266
Жук і Бджола	245
Журба	288
Зимня пісенька	337
Зіронька	290
Зозуля й Горлиця	225
Зозуля й Півень	66
Камінь та Черв'як	82
Квіти	126
Квіткове весілля (Алегоричний жарт)	339
Кіт і Баба	153
Коник-стрибунець	147
Котилася тарілочка...	351
Кундель	211
Купець та Миші	102
Кучерява і вродлива	382
Ластівка й Шуліка	214
Лебідь, Щука і Рак	45
Лев-дідуган	168
Лев і Комар	220

	Стор.
Лев на облаті	177
Лев та Вовк	72
Лев та Миша	68
Лисиця-жалібниця	202
Лисиця і Ховрах	46
Лисиця й виноград	230
Лисиця й Осел	53
Літає пташечка по полю	381
Лящі	97
Мале, забавненьке воно...	387
Мальований Стів	253
Маїдрівка	139
«Мати доні молодій...»	386
Миколі Лисенкові (Ювілейне привітання)	309
Миша і Пацюк	62
Мишача рада	109
Мірошник	51
Мостивсь я в лузі на потіху...	347
Моя весілянка	292
Мужик та Лисиця	59
Музики	160
Муха й Бджола	128
На белебені до поля...	379
На току	258
Над Дніпром	311
На перелазі	306
Не плач, поет!..	298
Не все нам бігать по горішки..	353
Не в чужому господарстві	368
Nocturno	305
Огонь і Гай	273
Ой ви, діти — квіти наші!	356
Ой не цвісти калиноньці...	206
Орачі і Муха	255
Осел і Соловей	170
Осел і хазяїн	130
Оттепер прийшла морока!	390
Охрімова свита	78
Паляниця й Книш	201
Пан на всю губу	111
Паняночка	286

	Стор.
Пеня	164
Перекотиполе .	216
Перли і Свині .	251
Перекотиполе (Уривки з невикінченої поеми)	322
Півень і Перлинка	167
Під калиною	320
Пісня («Летить голуб понад полем...»)	283
Пісня («Скажіть мені, добрі люди...»)	277
По полю ходе, носом оре...	375
Початок невикінченої казки	402
Прохожі та Собаки	60
Пташка .	316
Раз пішов я на отаву	360
Раз у бабусі Шелестихи...	349
Раз уночі я в ліс ходив...	345
Розмова	299
Свиня	93
Сила	223
Синиця	84
Скажу ще загадку таку...	366
Снігур та Синичка	204
Скоробагатько	240
Собака й Кінь	132
Солом'яний Дід	236
Співаки	70
Старець	190
Танці .	182
Тінь і Хлопчик	234
Торбина . .	104
Трандафіль і Свиня	248
Троеженець	76
Троянда	269
У лісі загадка гуляла...	377
У полі ріс і розвивався...	389
У степу . .	313
Фіалка і Бур'яни	232
Хазяїни та Шкапа	74
Хазяйка й Челядки	188
Химерний, маленький...	370
Хлопчик і Гадюка	63
Хмара	134

	Стор.
Хмелина й Лопух	. 243
Хто баба?	. 392
Хто вона?	. 392
Хто розмовляє?	. 394
Хто сестра і брат?	. 393
Хто хвастає?	. 393
Цікавий	. 100
Цурик	. 185
Цяцькований Осел	. 227
Чабан і Комар	. 238
Чиж та Голуб	. 55
Шелестуни	. 179
Шпак	. 89
Щоб дітям веселіш було	. 341
Щука	. 91
Щука й Кіт	. 172
Ягня	. 193
Ярмарок	. 301
Ясла	. 271

II. Російські вірші

Аlma mater благодатная	. 466
В дороге	. 432
Вечер	. 449
В небесах родного юга...	. 453
Воспомниание старушки	. 439
Грусть казачки	. 430
Далеко, посмотришь...	. 444
Девять лет не родила малина...	. 461
Дума на Волге	. 413
Душа молодая	. 467
«Знакомые все лица...»	. 462
Надя	. 421
Незнакомка	. 441
Nocturno («Выхожу с тоскою неизбежной»)	. 457
Ноктурно	. 437
Он и она	. 462
Отчего?	. 435
Песня («Где ты, юность...»)	. 433
Песня («На сторонкушку далекую»)	. 446

	Стор.
Пловец	416
Поэзия	443
Раздумье	448
Русская песня («Ты расти, расти...»)	409
Русская песня («На долине, вдали...»)	429
Секретарь	463
Соловей	418
Сонет	420
Уединение	412
Уездная Пери	459
Уединенный тост	465
Элегия	451
Элегия в греческом роде	455
Я полюбил ее одну чистосердечно...	442

З М І С Т

Б. Гур'єв. *Леонід Іванович Глібов* Стор.
5

Байки

Вовк і Кіт	41
Вовк і Вівчарі .	43
Лебідь, Шука і Рак	45
Лисиця і Ховрах	46
Вовк і Лисиця	49
Мірошник	51
Лисиця і Осел	53
Чиж та Голуб	55
Дві Бочки	56
Жаба і Віл .	57
Мужик та Лисиця	59
Прохожі та Собаки	60
Миша і Пацюк	62
Хлопчик і Гадюка	63
Вовк та Мишеня	64
Зозуля і Півень	66
Лев та Миша	68
Співаки .	70
Лев та Вовк	72
Хазяїн та Шкапа	74
Троеженець	76
Охрімова Свита	78
Два Кума . .	80
Камінь та Черв'як	82
Синиця . .	84
Вовк та Ягня	86
Шпак	89

	Стор.
Щука	91
Свиня	93
Вівчар	95
Лящі	97
Билина	99
Цікавий	100
Купець та Миші	102
Торбина	104
Горлиця і Горобець	106
Мишача рада	109
Паи на всю губу	111
Бджола і Мухи	114
Ведмідь-пасічник	117
Вівці та Собаки	119
Вовк та Зозуля	120
Гадюка та Ягня	122
Громада	124
Квіти	126
Муха й Бджола	128
Осел і хазяїн	130
Собака й Кінь	132
Хмара	134
Дерево	136
Мандрівка	139
Диковина	144
Коник-стрибунець	147
Дідок у лісі	149
Гава й Лисиця	151
Кіт і Баба	153
Горшки	156
Гуси	158
Музики	160
Пеня	164
Півень і Перлинка	167
Лев-дідуган	168
Осел і Соловей	170
Щука й Кіт	172
Білочка	175
Лев на обляві	177
Шелестуни	179
Танці	182

	Стор.
Цуцик	185
Хазяйка й Челядки	188
Старець	190
Ягня	193
Жаби	195
Вередлива дівчина	198
Паляниця й Книш	201
Лисиця-жалібниця	202
Сигур та Синичка	204
Будяк і Васильки	206
Дідок і Вітряки	209
Кундель	211
Ластівка й Шуліка	214
Перекотиполе	216
Лев і Комар	220
Сила	223
Зозуля й Горлиця	225
Цяцькований Осел	227
Лисиця й виноград	230
Фіалка і Бур'ян	232
Тінь і Хлопчик	234
Солом'яний Дід	236
Чабан і Комар	238
Скоробагатько .	240
Хмелина й Лопух	243
Жук і Бджола	245
Трандафіль і Свиня	248
Дуб і Лозина	249
Перли і Свині	251
Мальований Стовп	253
Орачі і Муха	255
Ведмедик	256
На току	258
Вареники	260
Вовк і Кундель	263
Живий Хлопчик	266
Троянда	269
Ясла	271
Огонь і Гай	273

Поезії

	Стор.
Пісня («Скажіть мені, добрі людн...»)	277
Думка («Як за лісом, за пролісом...»)	280
Пісня («Летить голуб понад полем...»)	283
Вечір	285
Паняночка	286
Журба	288
Зіронька	290
Моя веснянка	292
До ворожки	294
Ой не цвісти калиноньці	296
Не плач, поет!	298
Розмова	299
Ярмарок	301
Nocturno	305
На перелазі	306
Миколі Лисенкові (Ювілейне привітання)	309
Над Дніпром	311
У степу	313
Пташка	316
Думка («Турбується наш невсипущий світ...»)	318
Під калиною	320
Перекотиполе (Уривки з невикі і поеми)	322

Твори для дітей

I. Вірші

Веснянка	335
Зимня пісенька	337
Квіткове весілля (Алегоричний жарт)	339

2. Загадки й відгадки

1. Щоб дітям веселіш було...	341
2. Ануте, діти, ось сідайте!	343
3. Раз уночі я в ліс ходив...	345
4. Мостивсь я в лузі на потіху...	347
5. Раз у бабусі Шелестиhi...	349
6. Котилася тарілочка...	351
7. Не все нам бігать по горішки...	353

	Стор.
8. Ой, ви, діти — квіти наші!..	356
9. Була собі бабуся Гася...	358
10. Раз пішов я на отаву...	360
11. Десь у гаю родилася...	362
12. Веселий, ясний був денючок...	364
13. Скажу ще загадку таку...	366
14. Не в чужому господарстві...	368
15. Химерний, маленький...	370
16. Гоп! Гоп! Діти-молодята!	372
17. По полю ходе, носом оре...	375
18. Бачить — не бачить...	376
19. У лісі загадка гуляла...	377
20. На белебені до поля...	379
21. Літає пташечка по полю...	381
22. Кучерява і вродлива...	382
23. Є на світі чорна злюка...	384
24. Мати доні молодій...	386
25. Мале, забавненьке воно...	387
26. У полі ріс і розвивався...	389
27. Оттепер прийшла морока!	390

3. Акростиhi

Хто баба?	392
Хто вона?	392
Хто хвастає?	393
Хто сестра і брат?	393
Хто розмовляє?	394

4. Казки

Дуля (Весела казочка)	395
Початок невикінченої казки	402

Російські вірші

Русская песня («Ты расти, расти...»)	409
Уединение	412
Дума на Волге	413
Пловец	416
Соловей	418
Сонет	420

	Стор.
Надя	421
Русская песня («На долине, вдали...»)	429
Грусть казачки	430
В дороге	432
Песня («Где ты, юность...»)	433
Отчего?	435
Ноктурио	437
Воспоминание старушки	439
Незнакомка	441
Я полюбил ее одну чистосердечно...	442
Поэзия	443
Далеко, посмотришь...	444
Песня («На сторонущку далекую...»)	446
Раздумье	448
Вечер	449
Элегия	451
В небесах родного юга...	453
Элегия в греческом роде	455
Nocturno («Выхожу с тоскою неизбежной...»)	457
Уездная Пери	459
Девять лет не родила малина...	461
«Знакомые все лица» (Картинки и типы)	
I. Он и она	462
II. Секретарь	463
Уединенный тост	465
Alma mater благодатная	466
Душа молодая	467
Примітки	471
Алфавітний покажчик	491

**Глибов Леонид Иванович.
Басни и стихи.**

Издательство «Радянський письменник»
(На украинском языке)

Редактор *С. А. Крижанівський*
Художник *К. К. Калугін*
Гравюра на дереві *В. К. Стецунка*
Художній редактор *К. І. Золотарьова*
Технічний редактор *Н. В. М'яківська*
Коректор *А. М. Іваненко*

Здано на виробництво 31/X 1958 р. Підписано до друку 23/I 1959 р.
Формат 70×92/32. 15¹³/₁₆ фіз.-друк. арк., 18,5 ум.-друк арк.,
15,86+1 вклейка обл.-внд. арк. БФ 06109. Тираж 11000.
Зам. 198. Ціна в оправі 5 крб. 90 коп.

Радянський письменник, Київ, Червоносармійська, 6.
Книжкова фабрика Голоовидаву Мі істерства культури УРСР,
Одеса, Купальний зав., 5.

